

CULTURA CREȘTINĂ

REVISTA LUNARA

MAI MULTĂ IUBIRE!

Lumea niciodată n'a dus lipsă de osanale cântate iubirii. Cu toate acestea e așa de puțină iubire în lume! După aproape două mii de ani de vestire a Evangheliei, Vicarul lui Hristos caută să facă trista constatare că, deși n'a fost veac în care cuvântul iubire frățească să fie fost fluturat atât de des ca în zilele noastre, totuși nici când n'au fost vremuri când dragostea față de deaproapele să fie fost, faptic, atât de puțin înfăptuită ca tocmai acum. „Ura între popoare — observă Papa Benedict XV în 1914 — a luat formele cele mai crâncene. Un popor se deosebește de altul mai mult prin învința sa vrășmășească decât prin hotarele țării. În unul și același oraș, în una și aceeași casă, mocnește între locuitori ura de clasă. Egoismul în viața cetățenească se cheamă lege, și toate sunt cărmuite de el“. (Ad beatissimi). — Trecutul războiului mondial, și cumplita urgie ce s'a abătut asupra omenirii în anii din urmă, adevărate înspăimântător temeinicia cuvântului acestuia.

1. Calea de până aci, pe lângă toată vorbăria frunzoasă cu care era presărată, a rămas, în realitate, calea abaterii dela împărăteasca poruncă a iubirii creștine, și s'a dovedit a fi pricină de prăbușiri catastrofale. Lumea viitorului trebuie s'apuce alt drum, într'altă atmosferă. Asta fără a fi silită să dibuiască prin întunec și prin umbra morții. Lumina Soarelui-Hristos luminează doar tuturor celor ce vreau să-și deschidă ochii și să vadă. Și e aproape și la îndemâna tuturor. Un singur lucru trebuie: Bunăvoință. Care lucru dacă lipsește nimic nu-i folosesc omului nici chemările Duhului, nici izvoarele darului, nici stăruințele Bisericii, nici strădanțiile vestitorilor Cuvântului.

2. Pentru a clădi o lume nouă, și mai bună decât cea a cărei privesc cu mormanele ei de cadavre, zecile de milioane de schilavi, și imensele cohorte ale năpăstuiților în urma uraganului războiului, ne sfășie inima și o face să sângere, e neapărat de lipsă să fie înstăpânită împărăția iubirei și bunății în locul satrapiei urii și răutății. Dar să nu ne înșelăm. Vorbind de iubire, trebuie să știm că acest cuvânt astăzi, cum zice H. Lavedan, deși nu-i cuvânt profan, dar e cuvânt profanat; cuvânt pângărit de cei ce stau cu graiul, cu scrisul și cu trăirea, în slujba celui Viclean, dușmanul, pe cât de neîmpăcat, pe atât de abil și de agil, al Celui care singur este Calea, Adevărul și Viața. Iar noi dela acesta, dela Lumina cea din Lumină, și nu dela Luceafărul cel căzut, avem de învățat, și numai Lui se cade să-i urmăm. Mai ales că în ce privește trăirea în iubire, prin iubire și din iubire, în înțelesul creștin al cuvântului, învățătura Domnului Hristos e împiedecă ca faptul zilei: Poruncă nouă vă dau vouă: Să vă iubiți unul pe altul! După cum v'am iubit eu pe voi, așa se cade să vă iubiți unul pe altul. (Io. 13, 34). — Să iubești pe deaproapele tău că pe tine însuși, (Lc. 19, 18). — Aceasta-i porunca mea: Să vă iubiți unul pe altul precum și eu v'am iubit pe voi (Io. 15, 12). — Mai mult: Hristos poruncește alor săi să-și iubească și dușmanii. Căci zice: Iubiți pe vrășmașii voștri, binecuvântați pe cei ce vă blastămă pe voi, faceți bine celor ce vă urăsc pe voi, și vă rugați pentru cei ce vă amărăsc și vă prigonesc pe voi, ca să fiți fiii Tatălui vostru celui din ceruri, carele soarele său răsare peste cei răi și peste cei buni, și plouă peste cei drepti și peste cei nedrepti (Mt. 5, 44—45). — Și ca Mântuitorul propovăduiesc și ucenicii Lui. Sf. Ioan evanghelistul așa știe și așa învață și pe alții că: Dela Dumnezeu am primit porunca: Cine iubește pe Dumnezeu, trebuie să iubească și pe deaproapele său (1. Io. 4, 7). — Sf. Pavel e categoric și el: Cel ce iubește pe aproapele său a plinit legea (Rom. 13, 8). Așa știe și sf. Iacob, că cei ce iubesc pe deaproapele ca pe ei înșiși bine fac, căci printr'asta împlinec legea împărătească (Iac. 2, 8). — Dealtfel ce-i întreg creștinismul, în chintesența sa, decât iubire, cum remarcă Bossuet?

3. Da, acesta-i adevărul: iubirea aproapelui, sub care sunt a se înțelege nu numai cei legați de noi prin legăturile sângelui ori ale clasei sociale, ci toți muritorii, fie ei din protipendadă ori din neam de jos, săraci ori bogăți, sănătoși ori bolnavi, elemente distinse ori bieți detracăți, binevoitori ori dușmani, de-o limbă și de-o lege, ori străini, de altă rasă, de altă culoare, și mărturisind alt crez religios, național și politic, e un ideal ce lucește lumii numai

de când Fiul Omului a desfășurat steagul Legii celei Noue¹⁾. Infăptuirea acestui ideal, sub forma compătimirii și a milosteniei desinteresate, e ceva specific creștin. La așa înălțime etică nu s'au ridicat nici cele mai luminate capete ce s'au ivit înainte de Hristos Domnul. In ochii atât de mult admiratului împărat filosof Marcus Aurelius a plânge cu cei ce plâng (cum sfătuiše pe creștini robul lui Hristos Pavel cel din Iarsul Ciliciei) e o slăbiciune. Pentru delicatul cugețator Seneca mila e deadreptul pată morală: *Misericordia animi vitium est: boni misericordiam vitabunt*. Cicero ti declară, pur și simplu, proști și tâmpiți pe cei miloși. Plautus o spune fără încunjur că a da de mâncat și de beut unui nevoiaș e nerozie de doue ori: *Întâi pierzi ceea ce dai, ș'apoi mai prelungești și miseria celui miluit!* Filosofie ca aceasta va fi dus la măsurile legluirii din Athena și Egipt, unde cerșetoria se pedepsia cu osânda la moarte. Pând și muncitorii cu palma erau obiect de dispreț, chiar și pentru un genlu ca Plato. Iar de sclavi nici să nu mai pomenim, căci ne cutremurăm când aflăm că și un luminar fără pereche, cum era Aristotel, a putut să susțină sus și tare grozăvii ca acestea: „Sclavii se deosebesc de cetățeni precum se deosebește sufletul și bruta de om. Ei sunt proprietatea absolută a stăpânului lor, nefiind altceva decât unelte, și, ca atari, neavând nici un drept”. Romanul Varro era de convingere că: „Între osebitelile unelte de lucru doar atâtă deschilnire este, că leii mugesc, robii vorbesc, iar carul tace”. Și ca acesta cugetă și Cato cel cu Caeterum censeo: „Un proprietar cuminte trebuie să se descotorosească de toate uneltele devenite nefolositoare: trăsuri uzate, cai îmbătrâniți, sclavi trecuți cu vârsta”. (E. Duplessy). Și știm că Romanii ziceau și făceau. — Câtă depărtare, Doamne,

1) Se întreabă Lermontov: „Să iubești? Dar pe cine? Vreme de numai câteva ceasuri: Nu se plătește. Iar în veci de veci: nu se poate”. — Vorbă de suflet blazat. Mireasa Domnului (în liturgia Sf. Vasile, la rugăciunea Axionului) ne învață să cuprindem în iubirea noastră tot ce-i suflare omenească și are lipsă de mila cerului: Stăpânia legiuită, frații din diregătorii, întreagă oastea, poporul care-i de față și care nu-i de față la sfânta slujbă; pe cei căsătoriti și pe cei necăsătoriti; pe tineri și pe bătrâni, pe cei mici la suflet, pe cei risipiți, pe cei rătăciți dela dreapta credință, pe călători, pe văduve, pe orfani, pe cei robiți, pe cei bolnavi, pe cei ce stau în fața judecăților, pe cei osândiți, pe cei din surghiun, pe cei ce ne iubesc ca și pe cei ce ne urăsc; pe cei de cari ne-am adus aminte și pe cei de cari, fără de voia noastră, nu ne-am adus aminte. Viii și morții, dreptii și păcătoșii, toți sunt cuprinși în aceeași iubire care roagă pe Părintele ceresc ca „pe cei buni întru bunătatea sa să-i păzească; pe cei răi buni să-i facă cu bunătatea sa”, El, Atotputernicul, tuturor toate făcându-li-se, ca unul care știe pe fiecare cu lipsurile și năcazurile lui. — Așa se roagă Biserica prin slugile altarului. Așa trebuie să se roage, și să porceadă în armonie cu ruga aceasta, toată mulțimea bincredincioasă.

dela această concepție de viață și până la cea vestită de Apostolul Neamurilor: „Ori câți în Hristos v'ați botezat, în Hristos v'ați, și îmbrăcați. Și nu este Iudeu, nici Elin, nu este rob nici slobod... că voi toți unul sunteți întru Hristos Isus!” (Gal. 3, 27—28).

4. Creștinilor așa li-s'a vestit, și ei așa au crezut și au făcut, din data în care au intrat în sânul Bisericii: S'au iubit ca frații și s'au ajutat împrumutat ca mădulare ale aceluiș trup mistic. Mărturie scrisă sunt Faptele Apostolilor, epistolele pauline, și toate încreștrările ce privesc începuturile creștinismului. „Inima și sufletul mulțimei celor ce au crezut era unul. Și nici unul nu zicea că dintru averile lui este ceva al său, ci erau lor toate de obște”. (Fapte 4, 32. — Vezi și 2, 42-47). Asta o făceau din năvalnică pornire a inimii, fără a fi siliți de cineva. La creștinii din zorile Bisericii nu se știa de: lubește-mă că te taiu! Filimon e îngrijat ca de un frate de robul Onesim. Respectând un cuvânt al Domnului, păstrat vremilor viitoare de Clemente Alexandrinul: „Ai văzut pe fratele tău? Pe Dumnezeu l-ai văzut”, dânsii înțelegeau să se facă totul unul altuia. Patriciana, în vinele căreia curgea sânge împărătesc, Fabiola, purta pe umerii săi bieți sărmani părăsiți, le spăla rănile, îi îngrija cu gingășie îngerească, neluând în seamă răsvrătirea simfuriilor sale de făptură răsărită și crescută în purpură și vison și între mirodenii și străluciri, bine știind că slujind otrepelor societății, Domnului îi slujește. Efectiva bunătate de inimă a creștinilor le-a smuls păgânilor mărturisirea admirativă: „Cât de mult se iubesc aceștia unul pe altul!” cum a însemnat în al său Apologeticus (cap. 39) avocatul Tertulian de neperitoare pomenire. Faptul că Iulian Apostolul îndemna pe păgâni să facă la fel, ca să poată ieși biruitori în lupta cu creștinismul, dovedește că acest lăpădat de lege știa prea bine ce forță imensă reprezintă iubirea creștină, înțelegea și practica statornic și eroic de dreptmăritorii acelor vremuri.

5. Lumea antică, necreștină, se închina mai pre sus de toate, frumosului. Nu-i vorba, suprema întruchipare a desăvârșirii — Kalo-kagathia — reclama și binele. Acest bine însă era cu totul altceva decât bunătatea, așa cum o înțelege Porunca Impărătească din Legea cea Nouă. Era și el o oarecare nuanță, menită să scoată în lumină cu atât mai vie și mai încântătoare frumosul realizat într'o făptură. Ceeace era o cumplită rătăcire. Căci, după cum remarcă adâncul și sobrul cugetător al nostru Vasile Pârvan: „Înțelesul vieții interumane nu este estetic, ci etic. Nu animal frumos, ci animal bun are a deveni omul, dacă e ca societatea omenescă să se deosebească de haitele de carnasiene, ori de turmele de ierbivore ale lumii infraumane... Nu frumosul absolut (în forță, în gândire, în

în creare), ci iubirea absolută (în binefacere, în milă, în jertfă, în moarte pentru aproapele), e înțelesul vieții actuale a omului social"... Asta fiindcă „nimicnicie, bicsnicie, zădărnice e tot ce e omenească. Și doar iubirea dacă dă o lumină vieții noastre, perpetuu umbrite de aripa morții, celei totdeauna treze și totdeauna la pândă". (Memoriale). — Asta până când va mai fi ființă omenească pe pământ.

6. Cu adevărat bicsnică-i chiar și cea mai pătrunzătoare și mai scilpitoare minte omenească, dacă nu primește lumină dela Lumina cea din lumină. Dovadă noul de gânditori ai antichității cari, deși au străbătut în ungherele atâtor taine ale naturii, ale simfurilor și ale sufletului, iubirea n'au văzut-o, măcară plină e toată zidirea de semnele ei vădite. Și nici că se poate altfel. Dumnezeu dragoste fiind (1 Io. 4, 16), tot ce făptuește El caută să poarte pe cea a iubirii. Că înneguratul filosof elin Heraclit stăruie pentru încredințarea tuturor că Părintele a toate câte sunt e războiul fără cruțare, înseamnă doar atât că dânsul n'a prins decât o fărâmă dintr'o nemărginire de adevăruri. (După veacuri și veacuri englezul Darwin, răzînd pe aceleași temelii, va vorbi despre Lupta pentru existență, iar germanul Nietzsche, trăgând, barbar, încheierile unei străvechi ispite, va îndemna, pe cine va vrea să-l asculte: „Să ne războim dumnezeiește unii cu alții!" Și din nenorocire vedem că acest glas sinistru a fost ascultat. Și mai vedem și cum a fost ascultat). Empedocle s'a apropiat mai mult de adevăr. Acest poet-filosof împărțea, ex-aequo, stăpânirea asupra cerului înstelat și asupra Pământului, între două puteri redutabile: iubirea și Ura. Plato nu va întârzia să răstoarne această clădire a închipuirii, arătând că nu dualismul ci unitatea e Forța atotstăpânitoare. Atât. — În oceanul de lumină al adevărului era să pătrundă altă privire: cea a smeritului între smeriți care, pela începutul veac. VI d. Hristos, ascunzându-se sub numele de împrumut Dionisie Areopagitul, fixa înălțătatea realtate: „Numai de dragul mai binelui activează toate forțele din lume, ori care ar fi lucrul pe care-l vor săvârși". Acesta-i adevărul, și nu altul. De când cu descoperirea lui Newton știm că poetul-filosof sicilian cel din vechime s'a înșelat. Atracția universală ce altceva-i decât iubirea împrumutată a elementelor inferioare; un fenomen primitiv, câtă vreme repulsiunea e un fenomen derivat? Și ce altă priveliște ne îmbie elementele unui corp ce se descompune decât aceea a unor divorțați din iubire, întru cât elementele „rebele" pleacă din cutare combinație ce nu le mai convine simțind în vecinătate atmosferă de atrăgătoare înrudire? Scara vieții n'are un singur fuștel pe care să nu dăm de „amprente" iubirii. Mânia e iubire

ce se răsbună; teama e iubire amenințată de primejdie; întristarea e iubire atinsă de isbiturile amenințării; îndrăzneala e iubire ce se ridică hotărât împotriva obstacolelor; nădejdea e iubirea în așteptare; bucuria e iubirea satisfăcută. Până și ura e iubire înviforată în urma faptului de a fi fost lipsit de ceva drag. Foamea e iubire deghizată: e instinctul conservării în acțiune. Leul sfâșie nu ca să ucidă, ci pentru că trupul său hămesit cere hrană, și pentru că în peșteră îl așteaptă leoaica și puii să le-aducă nutremântul de care au neapărată nevoie. Și ce grăitoare pilde de iubire găsim în lumea necuvântătoarelor, dela elefant și până la micuțele furnicuțe, ce se mistuiesc în muncă de șaisprezece ore la zi, de dragul obștiei, și cari merg cu devotamentul instinctiv până acolo că se înneacă de bunăvoie pentru a face punte din trupșoarele lor, numai să li-se mântuiască tovarășele! Animalele au „inventat“ înaintea noastră asistența muncitorească, ajutorarea celor răniți, împrumuturile, căldătoriile economice, infirmeriile, și chiar și orfelinele. (Sunt, de fapt, cazuri, că familii de maimuțe au adoptat orfani de maimuțe și i-au îngrijit cu duioșie mișcătoare — A. D. Serillanges).

6. Răutatea e o pată proprie omului, ce singur săvârșește răul cu știință și cu voință. Deatâtea ori cu perfidie și cinism diabolic. Și, Doamne, câte forme îmbracă duhul răutății în manifestările sale. Icoana zugrăvită de Mordua la Gorki e departe chiar și numai de a se apropia de tragica realitate. — „Uită-te și tu“, zice dânsa: „Toată lumea e rea; toată lumea se bate! La un joc, la o petrecere, se lau la bătăle. Până și la biserică se supără și se ceartă pentru loc. Bat copil mici. Arestează oameni și-i spânzură. Câtă lume omoară! Dar cum bate la polțte! Și se mai omoară și singuri, numai de răutate!... Oameni buni nu mai sunt de loc, și din cauza asta mi-e frică. E câte unul, pe ici, pe colo; nici nu se observă...“ (Varenca Olesova, p. 309).

7. Vola lui Dumnezeu alta este: Să ne iubim unii pe alții. Și să ne ajutăm împrumutat: „Tot ce voiți să vă faceți vouă oamenii, faceți-le și voi lor așașderea, căci asta-i Legea și Profetii“. (Lc. 6, 31). Suflul acesta străbate întreg Noul Testament. Și nimenea niciodată, n'a preamărit iubirea creștină ca Sf. Pavel în imnul inspirat ce i-a închinat scriind Corintenilor (Ep. I cap. 13 v. 1-8): „De așa grăi în limbile omenești și înțerești, iar dragoste nu am, făcutu-m'am aramă sunătoare și chimval răsunător. Și de așa avea prorocie și de așa ști toate tainele și toată știința, și de așa avea toată credința, cât să mut și munții, iar dragoste nu am, nimic nu sunt. Și de așa împărți toată averea mea, și de așa da trupul meu

să-l arză, și dragoste nu am, nici un folos nu-mi este. — Dragostea îndelung rabdă, se milostivește, dragostea nu pismulește, dragostea nu se semețește, nu se trufește. Nu se poartă cu necuvință, nu caută ale sale, nu se întărită, nu gândește răul. Nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr. Toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjduiește, toate le rabdă. Dragostea niciodată nu cade¹. Pentru Ucenicul cel mai drag Domnului, cel ce nu iubește pe aproapele său, petrece în moarte, (1 Io. 3, 14) și cel ce zice că iubește pe Dumnezeu, dar pe fratele său îl urăște, mincinos este (1 Io. 4, 20). Cei cari sunt ai Mântuitorului trebuie să țină seama de cuvântul Lui: Voi toți frați sunteți (Mt. 23, 8). Iar dacă suntem frați, trebuie să ne purtăm, cu iubire, unul altuia, sarcina, ca așa să plinim legea lui Hristos (Gal. 5, 14).

8. „Iubire: frumos cuvânt. Mai frumoasă e fapta... Nu putem vorbi neîncetat despre iubire, dar o putem traduce, fără încetare, în faptă². Așa învață Sf. Augustin (In. 1 Io. 8, 1). Și așa este Căci să nu ne înșelăm. Invățătura creștină nu-i beție de cuvinte, ci adevăr și viață. Iubirea, în înțelesul Legii Noue, nu-i un gest, un act ocazional și efemer, ci o stare sufletească, un fel statornic de a cugeta și lucra sub cârma și stăpânia acelui imperativ cald, puternic și luminos³) (P. Croizier S. 1.) Aceasta, de altminteri, este și singura cale pe care te poți apropia de semenii tăi și le poți face bine într'adevăr, fără să-i umilești și fără să-i răsvărești cu parodia celui mai înalt ideal și mai sfânt simțământ. „Omul care nu simte iubirea pentru alți oameni — zice Nekudov al lui Tolstoi, din „Invierea“ — să se ocupe de el; de lucruri fără viață; de orice va voi. Dar să nu se ocupe de oameni. Pentru că, după cum nu se poate mânca fără pagubă, ci cu folos, decât când ai poftă de mâncare, așa nu poți să te porți cu oamenii fără pagubă și cu folos decât atunci când începi prin a lubi pe oameni“ (XXVII). Zadarnic: în suflete și în inimi nu poți intra cu botfori de brută bipedă. Și nici numai cu fața boită cucernic. Ori cu sutana și celalalt dichis tipiconal. Micul Giovanni Bosco — Sfântul de mai târziu — (se știe dintr'o destăinuire de a lui) se simțea atras irezistibil spre slugile Domnului. Dar de-atâtea ori l-s'a întâmplat că, apropiindu-se de unul ori de altul, îi pieria curajul, îi răcia inima, și rămânea pironit locului, înfrânt, strivit o bună bucată de vreme — Fenomenul

1) Înțelepciunea vechei Indii, (în tălmăcirea lui G. Coșbuc) era și ea de convingerea că:

Soarele roșu răsare, Și tot roșu el apune;
Omul bun și 'n zile rele, E tot bun ea 'n zile bune,

nu-i nici nemalauzit, nici nou. Eschil, poetul antic, știe de o „iubire fără iubire“. Precum din nefericire, caută să mărturisim și noi, că privilegiștii cari să ne aducă aminte vorba aceluia clasic elin întâlnim și în lumea noastră creștină, din veacul XX, destul de des. Roadele se văd cu ochii, îndată ce Vestea cea Bună o propovăduiește vre-un nebun pentru Hristos (fie el preot, ori mirean) gata să se facă totul tuturora, din iubire nefățărîtă, desinteresată, ori vre-un „înțelept“ priceput întru a-și ascunde lipsa flacărei sfinte a focului sacru al iubirii sub formele juridice-morale cele mai bine ticluite și mai bătătoare la ochi. Prefăcătorii, oricum ar fi boită, aci nu prinde.

9. Și, Doamne, câtă lipsă-i în lumea de astăzi de iubire! Dar de iubire sinceră, creștină, unde n'au loc sforăeli răzimate pe calcule meschine, ca la urmă să te trezești față 'n față cu canalia cea mai abjectă: farsorul demascat de Mântuitorul: fariseul (Mt. cap. 23). Care specimen nu lipsește nici la noi Români. Dimpotrivă. Sunt mulți. Și cari — vorba lui nenea Iorgu a lui Brătescu-Voinești — „dacă ar fi numai în treburile lor particulare, calea vaea. Dar sunt și în trebile țării, și asta cred c'o să ne ducă de râpă“. Războiul biruitor cu șleahța acestora numai bunătatea luminată, neobosită și neînfricată în hotărârile ei, poate să poarte. Și trebuie să poarte. Doar așa-s de mari comorile pe cari e îndatorată să le apere iubirea împotriva răilor vicleni și îndrăsneși din cale afară, chiar de n'ar fi numărul lor leghion, dar toți clădind pe credința lui Lucanus, că adevărat: „Neamul omenesc nu trăește decât de hatărul alor o mână de oameni.“ Căci și astăzi, ca pe vremea nepotului lui Seneca, mulțimile sunt, de regulă, jertfa câte unui mănunchiu organizat pe stăpânire fără milă și pe stoarcere fără cruțare. — Pela începutul războiului mondial dintâiu, celebrul economist german Rathenau o declara cu brutalitate teutonică, dar în deplină cunoștință de cauză, că întreagă economia Europei e diriguată din umbră de vre-o trei sute de inși cari, ei în de ei, se cunosc foarte bine, dar marelui public îi sunt cu totul necunoscuți. În mâna acestora fiind banul, ei îmbată lumea, pe calea presei și a propagandei deșanțate și fără conștiință, cu lozinci găunoase și scelicioase; ale lor sunt întreprinderile uriașe cu milioane și milioane de sârmani ce tânjesc în sclăvie albă; ei finanțează cârdășile cari, după subminări metodice, satanic susținute, dau busna, prin fum și flăcări, și peste ruine și cadavre, la puterea supremă în state, rămânând însă mereu la cheremul patronilor fără rușine de oameni și fără frică de Dumnezeu, — Cu forțele acestea ale întunerecului și cu uneltele lor inconștiente cum ziserăm și mai sus, numai o singură altă forță: luminata iubire creștină, e chemată și poate purta războiul cu sorși siguri de izbândă. Sfârșitul părții I a

DUMITRU NEDA

BERGSONISM ȘI CATOLICISM

PROBLEMA CONVERTIRII LA CATOLICISM A LUI BERGSON

Dacă procesul conversiunii, chiar al acelor cari au cercat să-l descrie, rămâne misterios, atunci cu atât mai de nepătruns este al acelor cugetători convertiți cari n'au lăsat decât urma slabe asupra acestui unic moment al vieții lor.

Conversiunea la catolicism a celebrului filosof francez, *Henric Bergson*, dată fiind personalitatea extraordinară a acestui gânditor; influența covârșitoare pe care a exercitat-o asupra gândirii contimporane; discipolii din toată lumea și școala pe care a întemeiat-o, a stârnit foarte multe discuții în lumea literară și filosofică.

Unii respingeau chiar și ideea conversiunii; alții o luau ca un fapt, în mod formal implinit, — unii prețindeau a ști în chip sigur că Bergson — dată fiind concepția sa filosofică panteistă-evoluționistă — nici nu se putea gândi cel puțin la o convertire creștină; el nu a fost nici măcar teist, adevă nici evreu ortodox, ne cum să poată deveni creștin... alții, în sfârșit, susțineau că Bergson, indiferent de concepția sa filosofică, ba chiar împotriva acesteia, cu adevărat s'a botezat.

Cele ce urmează își propun să arate pe baza dovezilor și informațiilor pe care le deține cel ce semnează aceste rânduri, care este stadiul actual al acestei discutate chestiuni.

Cei ce cunosc cât de sumar concepția filosofică a lui Bergson, își dau seamă că trecerea sa la religia catolică a întâmpinat mari dificultăți de ordin ideologic. Concepția sa, cu tot entuziasmul pe care l-a stârnit în unele cercuri catolice, că adică aceasta ar constitui o reînnoire a catolicismului, se opune în chip formal și diametral creștinismului. Acest lucru îl dovedește în mod neîndoelnic condamnarea cu care Sfântul Oficiu a lovit primele lucrări ale lui Bergson.

Din punct de vedere epistemologic, concepția sa este antiintelectualistă. După aceasta, rațiune omenească nu este o facultate cu care omul să poată ajunge la adevăr. Raționamentul n'are valoare probatorie reală. Primele principii ale rașunii omenești n'au nici o valoare ontologică și transcendentă. Prin urmare, argumentele cosmologice care se aduc în favorul existenței lui Dumnezeu, n'au valoare. Dumnezeu,

obținut prin raționament n'are decât un rol logic, e o ființă a rațiunii, *ens rationis*, e o abstracție supremă, lipsită de realitate. În vreme ce Dumnezeu religiei este o ființă personală, vie, care intră în relație cu noi înșine.

Instrumentul cunoașterii adevărate este *intuiția*, cunoaștere directă, fără mijlocirea ideilor sau a conceptelor, care fărâmițează și imobilizează realitatea curgătoare. Prin intuiție cunoscătorul se confundă cu cunoscutul, într'o experiență reciprocă, vie și de tot intimă.

Deci, Dumnezeu nu poate fi cunoscut decât prin experiență, intuiția mistică constituind experiența lui Dumnezeu.

Or, acest mod de a privi lucrurile se opune în chip absolut, atât Scripturii, care susține că: „*Cele nevăzute ale lui Dumnezeu, din fapte fiind cunoscute, se văd...* (Rom. I, 20), cât și Bisericii, care pe urmele Scripturii, susține același lucru: „*Deum, rerum omnium principium et finem, naturali rationis lumine, per ea quae facta sunt... certo cognosci adeoque demonstrari etiam posse*“. Deci, există o sângeroasă opoziție între concepție bergsoniană și cea catolică.

Concepția *cosmologică* a lui Bergson este încă și mai puțin acceptabilă din punct de vedere creștin. Ea este cuprinsă în lucrarea sa de căpetenie: *L'Évolution Créatrice*. — Lumea și Dumnezeu sunt realități inseparabile, ori, mai corect, sunt una și aceeași realitate. Este ea *Elanul vital*? Când definește elanul vital, acesta pare a fi însuși Dumnezeu: „un centre d'où les mondes jailliraient comme les fusées d'un immense bouquet; pas une chose, mais une continuité de jaillissement. Dieu ainsi défini, n'a rien de tout fait“. (Ibid. 279). La aceasta el nu mai adaugă nimic. Însă cel mai fidel suplinitor și interpret al său, Ed. Le Roy, precizează: „Pentru noi, Dumnezeu nu este, ci el devine. Devenirea lui este însuși progresul nostru“. (*Revue de Mét. et de Mor.*, juillet, 1907).

Bergson este consecvent în concepția sa. Unica realitate este Devenirea pură a cărei evoluție constituie lucrurile. Dumnezeu este centrul de fișnire a acestor lumi. Deci, lumile emană din Dumnezeu, care este de aceeași substanță cu ele. De altfel, Dumnezeu nu este; el devine cu devenirea lucrurilor; evoluția lui și a universului, constituie progresul nostru.

Însă o concepția filosofică care susține identitatea esențială între lume și Dumnezeu, respingând distincțiunea dintre Creator și creatură; deci este contrară creștinismului care orepro bă cu energie. *Deus praedicandus* est re et mundo, distinctus. Lumea provine dela Dumnezeu prin creație, nu prin emanație, creație subiective sau prin evoluția esenței divine.

Din aceste motive Biserica a osândit Bergsonismul.

Aceasta ar putea fi considerată ca prima fază a atitudinii lui Bergson față de creștinism. Ori câte interpretări suplimentare și oricâte îndulciri l-am aduce, concepția rămâne net anticreștină. Ținând însă seamă de spiritualitatea care se degajează din această operă, într-o vreme de cras materialism, de unele principii care, dacă nu sunt fără de nici un echivoc creștine, pot fi cel puțin ușor împăcate cu dogmele, mulți au regretat că alături de atât de frumoase perspective creștine, se găsesc atât de mari erori filosofice.

Bergson n'a fost satisfăcut de concluziile criticei. Mai cu seamă când i s'a arătat fără îndoială că din concepția sa se degajează panteismul evoluționist clasic. Or, panteismul din punct de vedere al criticei filosofice este o răscruce a tuturor contradicțiilor, identificând contrariile, lucru pe care Bergson nu-l putea accepta, de aceea respinge învinuirea că doctrina sa ar fi panteistă. El nu vrea cu nici un preț să fie panteist. Fără îndoială, în opera sa se găsesc anumite preferințe pentru calitate, discontinuitate, libertate, creație, lucruri care îl situază la opusul panteismului. „Însă, dela început, și prin cea mai intimă structură a metafizicei sale, este în neputință invincibilă de a stabili o distincție reală și esențială între Dumnezeu și lume”. (*J. Maritain, La Phil. Bergsonienne, Paris, Téqui, 1930 p. LXXXII*).

Cu atât mai vârtos Bergson respinge panteismul, cu cât, din punct de vedere filosofic, Păr. Gorce făcuse o îndrăzneală apropiere între bergsonism și filosofia tomistă, apropiere care nu l-a displăcut lui Bergson. Dimpotrivă, în scrisoarea de mulțumire pe care i-o adresează, spune că dacă ar fi cunoscut Tomismul înainte de ce și-a elaborat sistemul filosofic, acesta s'ar fi dezvoltat cu siguranță sub altă zodie. Mărturiseste că, dacă e vorba să aleagă între idealism și realism, el este hotărît, partisanul realismului sfântului Toma.

Totuși realitatea nu se putea nega: or, principiile fundamentale ale concepției sale erau panteiste; aci nu se putea nimic ajuta.

Nu e mai puțin adevărat că ideea de Dumnezeu era abia schițată în opera sa publicată până la aceea dată, de aceea era susceptibilă de anumite precizări și completări. Bergson găsește aci un punct care ar putea servi de punte între cele două doctrine. Prilejul pentru o explicație îl oferă apariția cărții lui H. Höffding, asupra filosofiei bergsoniene. Iată ce-i scrie lui Höffding, referitor la această chestiune: „Această problemă (Dumnezeu) nu o am abordat în mod real în lucrările mele; eu o cred inseparabilă de problemele morale, în studierea cărora sunt adâncit de câțiva ani; cele câteva rânduri din *Évolution Créatrice* la care faceți aluzie, n'au fost puse acolo decât ca pierre d'attente”. (*Lettres à Harald Höffding, in apend. la Phil. de Bergson, la Maritain, op. cit. p. LXXXII*).

Însă Bergson nu se mulțumește numai să respingă panteismul, ci afirmă că filosofia sa este în opoziție cu această concepție.

La apariția cărții sale asupra imanenței, carte în care se debate pe larg atitudinea lui Bergson față de teism, Păr. J. de Tonquédec primește două scrisori din partea lui Bergson cari sunt semnificative și revelatorii pentru problema noastră.

În cea dintâi declară că din lucrările sale „se degajează net ideea unui Dumnezeu creator, liber, generator, atât al materiei cât și al vieții... Și, în consecință, respingerea monismului și a panteismului în general“ (*1ère Lettre au P. de Tanquédec* du 11 Juin dans *Études*, 12e Février, 1912, p. 513).

A doua scrisoare este ceva și mai explicită, deși în general rămâne tot pe linia și în spiritul concepției sale fundamentale. „Eu vorbesc de Dumnezeu ca de *izvorul* din care ies, rând pe rând, printr'un efect al libertății sale „curențele“ sau „elanurile“ din care, fiecare va forma o lume: el rămâne deci distinct“. — „Din toate aceste se degajează ideea unui Dumnezeu... a cărui *efect de creație se continuă* de partea vieții, prin evoluția speciilor și prin constituirea personalităților omenești“. (*2^e Lettre* du 12 Juin 1911).

Gândirea creștină însă tot nu este satisfăcută nici de aceste declarații, cari, oricât s'ar sili, nu pot evita tara panteismului. Fiindcă, dacă Dumnezeu este *izvorul* din care ies... „curențele sau elanurile din care fiecare va forma o lume“, el nu poate fi decât de aceeași esență ca aceste lumi. Din două, Bergson trebuia să aleagă: ori modificarea întregii sale concepții în sens teist, ori acceptarea loială a concluziilor panteiste.

Bergson însă nu alege nici una din aceste două alternative, ci stăruie să-și mențină intact atât sistemul, cât și să respingă concluziile nefaste cari se degajau din el, din punct de vedere religios. Nu e deci de mirare că Maritain, la sfârșitul celebrei sale lucrări asupra filosofiei bergsoniene, ajunge la concluzia că *există două bergsonisme: unul de fapt și unul de intenție*; „unul absolut incompatibil (cel puțin atât, cât al doilea rămâne în stare de simplă intenție), însă într'adevăr diferite și, în realitate, de sens contrar, căci primul tinde să distrugă, ceea ce al doilea dorește să edifice“. (op. cit. p. 388). Cel dintâi bergsonism este greșit; al doilea, cel de intenție s'ar putea împăca cu creștinismul: e un stăruitor efort de a regăsi marile teze ale filosofiei creștine, cu privire la Dumnezeu și la atributele sale.

Atâta vreme cât printr'un paradox, adeseori întâlnit la filosofi, Bergson își menține cele două poziții care se exclud, nu poate fi vorba de nici o apropiere de catolicism, care pretinde atitudine clară și formal acceptată.

Un pas spre credință, dacă nu hotărîtor, dar cu siguranță cel mai mare, îl face Bergson în cursul elaborării monumentalei sale lucrări *Les deux sources de la morale et de la religion* (1932). Pe el, ca de altfel și pe Kant, îl apropie de Dumnezeu nu rațiunea speculative, ci rațiunea practică.

El distinge două feluri de religii: una statică și alta dinamică; o morală închisă și alta deschisă. Obiectul religiei dinamice este Dumnezeu, cu care marii mistici sunt în contact imediat. Acesta este Dumnezeul creștin. Misticii creștini sunt ființe perfect normale, suflete de elită, care continuă pe pământ opera lui Hristos; modele de înaltă activitate și de mari realizări în domeniul desăvârșirii. Voința acestora este identică cu voința lui Dumnezeu.

Această parte a lucrării lui Bergson este o frumoasă apologie a misticei creștine. Durere însă că nu distinge nici aci misticismul de ordin *supranatural*, creștin, de către contemplația filosofică, confundând intuiția filosofică cu experiența mistică, deși deosebirea între ele este esențială. Tot atât de puțin ortodoxă este și teoria despre valoarea simbolică a formulelor și a definițiilor dogmatice, concepție care decurge din deosebirea pe care o face între morala închisă și morala deschisă. Una vine dinafară, altă dinlăuntru. Teoria despre valoarea simbolică a formulelor dogmatice aduce condamnarea celebrului său discipolilor, *Ed Le Roy*, (1931) care fiind catolic, la 16 Ian. 1932 se supune hotărîrii Sfântului Oficiu.

Paginile cărții *Les deux sources*, deși în bună parte inacceptabilă, totuși dovedesc în chip grăitor admirația lui Bergson față de misticii catolici, în viața cărora divinul este palpabil. „In ochii noștri, scrie Bergson, misticismul este o luare de contact cu efortul creator: acest efort este dela Dumnezeu, dacă nu cumva este Dumnezeu însuși... creațiunea îi va apare lui (filosofului) ca o întreprindere a lui Dumnezeu pentru a crea creaturi, ființe vrednice de iubirea sa... distincte de Dumnezeu, care este însuși această energie „creatoare“¹⁾.

Deși nici aceste mărturisiri nu acopere gândirea creștină, fiindcă din ele mai adie încă monismul evoluționist, totuși, cu unele rectificări, ar putea fi acceptate.

Dacă ținem însă seamă că Bergson, este nu numai filosof, ci și evreu, iar convertirile dela mozaism întimpină mai mari dificultăți decât dela oricare confesiune, atunci nu ne miră de loc incetineala cu care se dezvoltă procesul credinței noi. Nu e mai puțin adevărat, mai departe, că Bergson are colegi și prieteni catolici, tot atât de celebri ca și dânsul. Unul dintre acestia este Cardinalul Baudrillard, recto-

¹⁾ *Les deux sources*, p. 235, 273, 276.

rul Universității catolice din Paris, cu care a păstrat totdeauna o strânsă prietenie, încă de pe când — colegi de școală și așii seriei — dădeau întrecere la studiu. Această împrejurare, desigur, că a favorizat apropierea lui de catolicism.

Criticat și admirat, aprobat și respins, însă atât adversarii cât și prietenii au căzut de acord în a recunoaște că opera sa constituie, pentru o epocă îmbâxită de materialism, determinism științific, mecanicism etc., o reabilitare științifică a spiritualității, o deschidere de noi perspective pentru cugetarea omenească. Al doilea punct asupra căruia cu toții cădeau de acord era regretul că această monumentală operă nu se găsește mai aproape de linia vederilor creștine catolice. Cu câtă strângere de inimă nu se vedea silit celebrul său elev, Maritain, să-și critice măiestrul admirat, „mais avec tout le respect et la gratitude qu'il n'a cessé de porter à M. Bergson“. (op. cit. p. VII). Toate aceste împrejurări, oricât de închis ar fi un gânditor înturnul său de fildeș, nu numai că nu l-au lăsat indiferent, ci i-au deșteptat alte și alte probleme, tot mai în strânsă legătură cu catolicismul. Probabil că din aceste frământări n'a lipsit nici regretul că filosofia sa ar fi putut, foarte bine, să mănecă din alte principii, mai învecinate cu cele creștine. Această presupunere o găsim întemeiată pe cartea celui mai fidel discipol al său, *Ed. Le Roy*, „*Une Philosophie nouvelle*“ (1912). Aci Le Roy arată că „în ce privește problema religioasă și morală, doctrina bergsoniană este deschisă dezvoltărilor imprevizibile“. Or, această observația este cu plăcere aprobată de Bergson, care scrie autorului. „Nicăiri nu se arată mai bine această simpatie decât din paginile din urmă, unde indicați în câteva cuvinte, puțința dezvoltării ulterioare a doctrinei. Eu nu voi adăuga nimic la ceea ce ai spus“. (op. cit. p. LXXXII, n. 3).

Un episod semnificativ se povestește în legătură cu problema conversiunii lui Bergson. Ci că la apariția cărții *L'Énergie spirituelle* (Alcan 1919), lucrare cu adânci rezonanțe în lumea creștină, aristocrația spiritualității parisiene a sărbătorit acest eveniment. La întrunire participă și Cardinalul Arhiepiscop al Parisului, Jean Verdier.

— Vă felicit, iubite Măiestre, pentru noua operă — îl întâmpină Cardinalul, la intrare. — Cu aceasta, D-Voastră ați intrat până în tinda Bisericii.

— Să fie cu iertare, Eminența Voastră, însă eu mă socotesc mult mai înlăuntru, — îi replică Bergson.

Va fi fost acest răspuns un act de curtoisie, ori o simplă glumă? Nu putem ști. Cele ce au urmat însă, au dovedit că de multe ori omul, fără să-și dea seamă, din întâmplare sau în glumă, exprimă un adevăr pe care viitorul îl confirmă întocmai. Nu e necesar să socotim

replica lui Bergson ca o glumă. De ce să nu credem că Bergson a exprimat în glumă un adevăr în care a crezut cu sinceritate?

A trecut Bergson prin frământări, îndoieli și prin crize de natură religioasă? Le-a descris sau împărtășit cuiva dintre intimii săi? Suntem siguri de aceasta. Convingerea razimă pe mărturia unor înalte personalități din lumea gânditoare catolică, cu care Bergson era în strânsă prietenie.

Atât înainte, cât mai cu seumă după moarte, presa n'a încetat să vestească lumii convertirea lui Bergson la catolicism. Însă nici una din aceste informații nu sunt în stare să ne indice nici data, nici locul și nici preotul care, primindu-i mărturisirea credinței, să-i fi administrat sacramentul Botezului. Această tăcere să se datoreze gravelor evenimente politice a căror teatru era în acea vreme Franța? Așa credem.

Cei ce cunoșteau cât de puțin filosofia bergsoniană primeau cu scepticism această veste, fiindcă între concepția lui Bergson și concepția creștină opoziția era clară și astfel convertirea la catolicism ar fi devenit cu puțință numai printr'o radicală refacere a întregului sistem intuționist, în sensul principiilor filosofiei creștine. Aceștia au scăpat din vedere adevărul de temelie al sistemului bergsonian — evoluția —; or, conform acestuia evoluiază nu numai constelațiile și lucrurile din natură, ci chiar și făuritorii de concepții filosofice. Ei încă sunt supuși acestei legi și, oricât de intransigente le-ar fi principiile într'o anumită direcție, vieața se poate desvolta și scurge într'o direcție tocmai opusă acestora. Acest adevăr se verifică și în cazul lui Bergson. Concepția sa filosofică nu l-a apropiat de creștinism; ceea ce l-a adus în sânul său a fost *vieața*, care e ceva mai mult decât filosofia, fiindcă pe cum există conflict între filosofie și vieață, tot așa există de foarte multe ori sângeroasă luptă între vieață și filosofie; iar aceea care biruește la sfârșit este totdeauna vieața. Firește, idealul este acordul dintre filosofie și vieață; însă sunt filosofilor pe care vieața le reprobă. Poate aci zace taina tuturor convertirilor săvârșite în amurgul vieții.

Dintre știrile referitoare la convertirea lui Bergson amintim pe cele mai recente.

Asfel, corespondentul din Franța al ziarului „*Curentul*“, într'o cronică a sa din 29 Martie 1943, în legătură cu acuza ce i-s'a adus ilustrului filosof de a fi plagiat în lucrarea sa *Le Rire*, pe V. Cherbuliez, reproduce părerea lui G. Boissy din *Le Journal*, după care: „singura greșeală a lui (Bergson) în afacerea aceasta e, că a păstrat asupra eseului lui Cherbuliez, de care s'a servit fără îndoială, o tăcere destul de vinovată. Având în vedere că a devenit catolic înainte de a muri, ar fi putut să se spovedească la timp“. Pe noi nu ne inte-

reseză decât propoziția pe care o subliniem, după care atât autorul articolului din *Le Journal*, cât și cronicarul din Vichy al *Curentului*, sunt convinși că Bergson a trecut la catolicism.

A primit Bergson și Botezul apei. Nu putem ști cu absolută certitudine. Avea motive să nu-l primească chiar și după ce s'a convins de adevărul catolic?

Știm că Bergson era evreu. Or, împotriva evreilor, sub influența rasismului nazisto-fascist, începând cu anul 1930 se pornise o prigoană nebună, tocmai din partea acelor care predicau, în numele lui Hristos, iubirea aproapelui până la jertfirea de sine. Aceste văzându-le Bergson și prevăzând și crimele viitoare care se vor săvârși față de evrei, s'a scârbit de această practică anticreștină. Vieața păgână a unor creștini l-a împiedecat pentru câțiva timp să primească Botezul. Insuși o spune în *Testamentul său*, scris la 8 Februarie 1937 și publicat de „*La Revue des Jeunes*“, din 15 Sept. 1941, după moartea filosofului. Iată cuvintele lui Bergson: „...*Mes réflexions m'ont amené de plus en plus près du catholicisme où je vois l'achèvement complet du judaïsme. Je me serais converti, si je n'avais vu se préparer depuis des années, la formidable vague d'antisémitisme qui va déferler sur le monde. J'ai voulu rester parmi ceux qui demain seront des persécutés, mais j'espère qu'un prêtre catholique voudra bien, si le Cardinal archevêque de Paris l'en autorise, venir dire des prières à mes obsèques. Au cas si cette autorisation ne serait pas accordée, il faudrait s'adresser à un rabbin, mais sans lui cacher, et sans cacher à personne mon adhésion morale au catholicisme, ainsi que le désir exprimé par moi d'abord d'avoir les prières d'un prêtre catholique*“. (Tribuna, Brașov, 5 Aug. 1943).

Din declarațiile lui Bergson reținem următoarele; ceea ce l-a dus la catolicism au fost propriile sale reflexiuni. Nici nu se putea altfel, un gânditor de talia sa nu putea face un act atât de hotărâtor fără o matură chibzuință. Cari au fost aceste reflexiuni și sbuciumări, mobilul principal al acceptării catolicismului? *Corespondentul*, mai sus pomenit, spune că: „Bergson a lăsat să se înțeleagă că lucrează la un studiu asupra lui Dumnezeu, un fel de sumă a gândirii lui. Dar a murit înainte de a-l fi putut termina și a luat dispoziții ca să nu se publice nici un inedit, nici un curs, nici o scrisoare a sa. Ba chiar mai mult, a ars notele care nu-i mai serveau“. Deci nimeni nu va putea pătrunde în acest templu, afară de rudenii și eventual cei mai intimi prieteni ai săi. Dacă însă totuși aceste reflexii se vor publica, peste voia lui Bergson, fiindcă, după părerea filosofului Gabriel Marcel, un adevărat gânditor nu are dreptul să se considere proprietarul gândirii sale, atunci lumea care a avut totdeauna admirație față de fi-

ilosofia lui Bergson, va avea prilejul să-i admire și caracterul, care l-a îndemnat să tragă ultima consecință din convingerile sale.

Am putea încheia aci. Inșă cetitorul încă tot n'a fost lămurit asupra întrebării: A primit Bergson Botezul sau ba?

Informându-ne mai deaproape asupra acestei întrebări, ne-a ajuns la cunoștință, din fericire, că unul dintre acele personalități înalte ale clerului catolic, care s'a bucurat de prietenia intimă a ilustrului filosof, prietenie care s'a prelungit până în pragul morții marelui gânditor, se găsește la noi în țară. Această ilustră personalitate este Preotul-Principe, Monseniorul *Vladimir Ghica*, care a binevoit să ne trimită un fragment din amintirile D-Sale, în legătură cu problema noastră. Acest fragment pe care-l transcriem în întregime, e tot ce se poate ști până în ziua de azi referitor la convertirea lui Bergson.

„O poziție înaintată în direcție catolică (pentru mine însă ne satisfăcătoare, date fiind principiile acestei înaintări) s'a dovedit cu mari repercursiuni și uimiri, cu prilejul publicării cărții „*Les deux sources de la morale et de la religion*“.

„Evoluția a ajuns mai pe urmă până la primirea tuturor învățăturilor Bisericii, și mai cu seamă la concluzia că rezultatul cel mai înalt al progresului omenesc este vieța mistică a celor mai mari sfinți ai Bisericii catolice.

„Ultimul stadiu, în anii 36—37, a fost primirea mai bine chibzuită și mai smerită a doctrinei catolice, fără rezervă, însă nevoind să părăsească prin botez pe conașionalii săi.

„Testamentul său scris la începutul anului 1937, a fost redactat cu ideile aceste. Face o profesiune de credință catolică, cerând însă, dacă se poate să fie primit de Arhiepiscopie fără îndeplinirea eventuală a Botezului, ca un creștin catehumen, având botezul de dorință și fiind asistat și îngropat de un preot catolic, dacă Arhiepiscopia se învoiește la așa ceva.

„In 1939 — dă o scrisoare publică, la inaugurarea plăcii comemorative puse pe casa lui Péguy — în care scrie două lucruri capitale: la început face o profesiune de credință într'un Dumnezeu personal și transcendent — (deci, spre dezrobire de sistenul bergsonian de altă dată) și vorbind de întoarcerea lui Péguy la credință, declară spunând că nu putea să nu se îndrepteze spre *Acela* care a luat asupra sa, ca să le răscumpere, toate păcatele și durerile lumii — scrisoarea aceasta a fost prilejul unei scrisori, pe care i-am adresat-o eu, și începutul relațiilor noastre.

„Relațiile au constat mai cu seamă (afară de rugăciunile pe care le-am făcut atât înainte, cât și după aceea) într'un schimb de scrisori

referitoare la întâlnirile ce le am avut cu el, întâlniri de o mare însemnătate și foarte lungi, urmate de niște mărturisiri, fără de nici un echivoc, din partea d-Sale. În întâlnirea cea din urmă (mi se pare în Iunie 1939) nu s'a vorbit aproape decât de necesitatea botezului, care-i apărea subț o lumină nouă, după ce i-am arătat că nu poate fi vorba de un botez de dorință, în cazul d-sale, ci de o dorință de botez, ceea ce nu este același lucru. Și a recunoscut necesitatea aceasta cu o mare zguduire sufletească și cu o adâncă emoție“.

Ceeace a urmat, se știe. Invasia Franței cu tot cortejul ei de nenorociri. Parisul a fost părăsit de către toți marii reprezentanți ai spiritualității franceze. Bergson, natural, nu putea rămâne într'un Paris gătit de călcâiul teutonic; el s'a refugiat în sudul Franței, unde a fost cercetat de către Mgr. Ghica. Împreună hotărâseră și ziua Botezului. Din nenorocire Mgr. Ghica n'a putut face cei câțiva kilometri care-l despărțeau de reședința lui Bergson, fiindcă nu se găsea nici un mijloc de comunicație. Evenimentele din Franța precipitându-se, Mgr. Ghiga a trebuit să se reîntoarcă în Patrie. Între timp însă Henric Bergson moare în refugiu. Botezat? Cu siguranță. Acela care a învins atât de insurmentabile greutăți filosofice, religioase, raționale, opinia lumii etc.; acela care a fost de o onestitate intelectuală și de un caracter vrednic de celebritatea sa, după părerea celor cari l-au cunoscut de aproape, dacă nu cu mult înainte de moarte, cel puțin în ceasul morții a primit și s. Taină a Botezului, din mâinile unui oarecare preot dela țară. Acela, care prin influența sa a determinat „la mulți tineri nu numai o mișcare de respect și de simpatie pentru creștinism, și această influență se găsește la origina mai multor întoarceri sau conversiuni la adevărata credință“, (*J. Maritani*, op. cit. p. 98) zic, acela, la urmă s'a convertit și el însuși.

Dacă se va liniști uraganul acesta furios și lumea va avea din nou răgaz să se reîntoarcă la preocupările spirituale — singurele care-i fac onoare —, atunci cei ce dețin taina acestui mare suflet, credem că o vor împărtăși lumii. Iar lumea va avea un model mai mult în galeria admirăției sale.

IOAN MICLEA

VALORI SOCIALE

Tendința de a explica unele reforme sociale, ori schimbări culturale, manifestată în ultimul timp de cele mai distinse personalități politice și culturale în domeniul public, indică o întinsă preocupare de destinul și ridicarea comunității privity în ansamblul ei. O tendință de salvare a elementului uman din greutățile ce-l copleșesc și o îndrumare a omului spre rosturi de viață conformă cu idealurile și puterea lui de muncă și de creație. Mediul dezvoltării economice și tehnice a pus cercetătorilor probleme mereu noi, iar teoriile în această materie au depășit de multe ori realitatea căutând să lămurească perspectivele de viitor ale umanității. Progresul tehnic a uimit și câteodată a *consternat* mintea celui mai renumit cugetător. Înțelepciunea veacurilor luminate de atâta spiritualitate și cultură, a fost depășită de adevăratele minuni ale acestui veac temerar și materialist. Un imn științei și o compătimire pentru ignoranța trecutului. Societatea umană se angaja la eforturi uriașe părăsind tradiția etică și orice considerații creștine, pentru a crea din materie informă alte și alte posibilități de confort. În goana după născociri și biruințe tehnice, se mistuiau credințe și idealuri care au însuflețit nenumărate generații de trudnici căutători ai adevărului și ai desăvârșirii spirituale. Nostalgia virtuților vechi însă urmarea de aproape toate elanurile omului absorbit de frământările și febra construcției, a modelării materiei. Și de aici cătă osteneală pentru a împăca în el divergențele între legile generoase ale inimii și încordarea aspră a minții, iscoditoare de planuri și oimată de investigații.

Fără compromis, societatea omenească simte în orice împrejurare, nevoia unui echilibru sufletesc. E lucru imposibil de închipuit cum civilizația, oricât ar fi împinsă în progresul economic ori mai ales tehnic, ar putea lăsa întinsul domeniu al spiritului în părăsire. Viața lăuntrică absoarbe toate reflexele strădaniei omenești concentrată spre creație.

Valorile sociale ale spiritualității contemporane sunt bunuri comune pentru prosperitatea vieții interne, chemată să adune comori de virtuți alături de grandioasele realizări materiale. Societatea privity prin această prismă a valorilor sociale nu cade sub unghiul de declin spi-

ritual, ci promovează într-o eroică sforțare deopotrivă facultățile intelectului și legile progresului tehnic. Umanitatea nu poate trăi numai într-o ambianță materială oricâtă splendoare ar revărsa civilizația peste noi. Climatul moral fructifică nebanuite posibilități de ridicare nu numai spirituală ci și materială. Orientarea conștiințelor spre idealuri etice, mărește potențialul energiilor umane și imprimă muncii o cadență mai vie, mai organizată, iar comunității o ordine statornică, o atmosferă de armonie și liniște.

Ridicarea sufletească a omului și garanția demnității sale, asigură propășirea și consolidarea culturii și a civilizației. Sentimentul datoriei împlinite și misiunea de propovăduire a valorilor adevărate se îmbină într-o sinteză de planuri ce se recomandă activității noastre. Această activitate se cuvine să fie dirijată de explozii de generozitate, de filantropie, de adevărată iubire de oameni. De altă parte idealul individual nu trebuie să resfrângă decât aspirații generale ale societății.

Prin această contopire a năzuințelor trebuie încă mai mult adâncită virtutea iubirii reciproce, alături de simțul de dreptate care să guverneze puterile creatoare ale omului, iar sufletele să-și regăsească lumina călăuzitoare spre liniște și pace.

Nu poate fi conceput un mediu de creație culturală și tehnică fără o sinceră înfrățire a gândurilor și fără un cult al adevărului respectat în spiritul dreptății. Aceea „*splendor veritatis*“ despre care scrie Sf. Toma de Aquino, păstrează în rândul dintâi al preocupărilor sociale sforțarea de a liniști conștiința umană în respectul acordat unor virtuți tradiționale pe care nu trebuie să le șteargă progresul civilizației. „Omul, după o definiție a lui Lamartine, se compune din timp și din eternitate“. Existența temporală a structurii fizice e înfrățită cu materialitatea civilizației, pe când durată eternă a sufletului stă în sfera de valori a bunurilor culturale ce nasc din gândire și sensibilitate. Timpul îl face pe om stăpân al unui moment în trecerea procesului istoric, un stăpân care-și creiază bunăstarea și confortul prin opere de civilizație; eternitatea îi sapă în conștiință moștenirea veacurilor apuse în luptă și râvnă de mai bine; eternitatea îl ridică în lumea plâsmuirilor de cea mai autentică spiritualitate care va rămâne peste timp, gloria vie a veacului contemporan; eternitatea îl înfrățeste pe om cu generațiile ce vin într-o unică aspirație de desăvârșire și-i deschide perspectivele spre altă lume mereu mai bună decât a noastră, anulând în el îndoilele-incertitudinile și nepăsarea, născute din atâtea inutile și dizolvante interpretări ale relativității tuturor lucrurilor, ale morții ineluctabile ce prăbușește în neant totul. De aceea valorile morale vor sta în om alături de acelea materiale într-o sinteză de echilibru și de armonie, îngrădind în existența sa temporală, cât mai multă lumină

din eternitate. Și asta prin posesia unor virtuți destul de rari menite să apere și să mențină în om și în popoare *conștiința unei misiuni de progres intelectual, moral și material.*

Curajul de a apăra în acest sens o rânduială pașnică și în spirit de libertate umană, va fi sprijinit de un adevărat crez cultural și de luminate principii de evoluție tehnică. Din îmbinarea aceasta a înțelepciunii cu efortul material, valorilor sociale li se adaugă garanția unor realizări teoretice, culturale și tehnice, materiale redând societății demnitatea de a reface prestigiul unei epoci acuzată de Aug. Comte de lipsă de organicitate, de destrămarea idealului cultural atunci când nu există o temă comună care să adune energiile individuale într'un avânt de creație originală, la nivelul, cel puțin, al gloriei atâtor veacuri strălucite. Criza culturii este o alunecare spre confuzia valorilor sociale și spre o tot mai hotărâtă promovare a factorilor de civilizație. Crezul cultural a fost eclipsat de marea importanță ce se dă tehnicii și progresului material. Umanismul tradiției culturale n'a putut salva aceste valori sociale pentru că și sufletul și mintea s'au aplecat spre înnoirea vieții publice prin condiții de trai optime asigurate de civilizație. Formula libertății și mirajul păcii au fost întunecate de un trist compromis, așa cum idealul umanitarist nu mai atrăgea mulțimea dornică de desăvârșire și de progres spiritual.

În goana după minunile tehnicii, cine mai putea rămâne devotat credințelor învechite care apărau valorile tradiționale ale culturii, ale societății însăși?; acele valori în care au crezut atâtea generații, atâtea secole și care adâncesc în om bunătața, spiritul de dreptate, năzuința spre frumos, dragostea de libertate și de pace cu respectul bunului și a existenței semenelui, valori despre care înțelepții antichității eline vorbeau așa de des și cu un patos profetic pentru destinul evoluției societății de mai târziu. Modernii însă s'au dispensat de binefacerile reflexiunii și au înțeles goana după rodirile imediate și atât de impresionante ale tehnicii progresiste.

Știința modernă și-a asigurat poziția de funcțiune capitală creatare de bunuri materiale și spirituale. Mentalitatea epocii a substituit idealului cultural vechi, norme de acțiune dinamice, construcții savante de știință ori calcule nesfârșite de cifre și formule. Toate acestea sunt produse ale rațiunii și ale speculației seci la care sensibilitatea umană participă foarte puțin, văzând cum îi sunt usurpate drepturile și cum cresc amenințările pentru liniștea și împăcarea cu sine a omului. Această împăcare a constituit în toate vremurile o problemă importantă pentru cugetarea filosofică. Astăzi omul modern se pare a fi opus al idealului grecesc din antichitate preocupat de mântuirea sa și de *desăvârșirea sa lăuntrică prin măsură, cumpătare și contemplație.*

Știința și priceperea intelectualului modern caută nemărginirea și neliniștea cercelării continui. Valorile etice nu intră în sfera lui de preocupări, deși simte că societatea privește cu nostalgie alte epoci de prosperitate materială și morală când echilibrul spiritual se sprijinea pe creșterea virtuții și dezvoltarea proporționată a facultăților intelectuale și a puterii fizice.

Societatea ca și omul singuratic are nevoie de bunuri și de valori care să-i asigure dăinuirea și progresul. Aceste valori creatoare de cultură și de civilizație aparțin unei *morale sociale* din care trebuie să crească energii noi, capabile să asigure umanității un viitor de fericite realizări pe plan spiritual și material. Altfel valorile sociale rămân simple abstracțiuni, iar progresul visat o utopie.

GH. BULGĂR

Dr. CONSTANTIN PAVEL

1876—1934

— SCHIȚE PENTRU MONOGRAFIE* —

Const. Pavel este istoriograful Bihorului. El „a sintetizat, cel din tâi, o icoană integrală și de interes obștesc al trecutului și vieții românești în Bihor”. (Școalele din Beiuș, p. 3). Pornise dela ideea, că „a ridica vălul de pe acest colț de țară românească, chiar și cu mijloace mai reduse, nu poate fi o muncă lipsită de interes, când această strădanie comportă multe momente de o vădită importanță pentru etnografia și istoria neamului”¹⁾.

Și n'a fost. Prin opera lui, veacuri întregi de obidită viață românească prind a se limpezi și lumina, problemele fundamentale ale istoriografiei românești primesc o nouă întărire, poporului de aici i se face dovada vitalității sale din trecut, iar celor ce vântură tendința de a reface un imperiu mori prin cursul natural al lucrurilor, li opune un categoric veto. Pentru că cel ce are prioritatea locului, ori altă prioritate înaintea nașterii nu există, a continuității pe meleagurile plămădirii sale, este și stăpânul, și nici o vicisitudine istorică nu-i poate stinge acest drept.

Const. Pavel își limitează investigațiile istorice la oamenii și locurile din ținutul Beiușului, de pe valea Crișului-Negru, și aproape trece sub tăcere existența și dezvoltarea Românilor din celelalte rami-

* Vezi *Cultura Creștină*, nr. 7-8 din 1944.

1) Locuri și oameni, din munții Bihării, Beiuș 1926 p. 15.

ficații etnografice ale Bihorului: Crișul-Repede la Est, Bărcău la Nord-Est, Ieriu la Nord-Vest și Beliu la Sud-Vest.

El fixează vatra străbună a Românilor Bihoreni prin Pădurile Craiului, între Codrii Gilăului și Nord-Vestul munților Bihoreni, și pe valea celor două Crișuri — Negru și Repede — până în munții Apuseni). Izolați prin obstacole naturale greu de străbătut de Români din Transilvania, doșiți prin ascunzișurile munților, prin văi și ponoare tănuite, cu toată mișcarea și suprapunerea populației străine, dela poalele dealurilor și din câmpie, ei au reușit să-și păstreze ființa etnică, limba și obiceiurile, să se conserve și să se desvolte în epoca plămădirii ca neam. De acolo, din codrii Bihorului, fac ei, în cursul vremurilor, pe măsură ce forța lor de expansiune crește și primejdiile se domolesc, câte un pas spre șes, statorindu-se în câmpie, până departe spre Tisa. Aceștia sunt „pașnicii cuceritori ai Crișanei“.

Ținutul Bihorean, care iese mai curând în raza istoriei, este acela al Beiușului pomenit în documente prin suta a XII. Beiușul (Beiuș) este „un vechiu și cunoscut punct de gravitație a Românilor din munții Bihării, precum și a celor din județele învecinate: din părțile *Huedinului*, valea *Hălmaajului* și al *Moșilor de pe Arieș*, până la *Câmpeni*“, „vechiu oraș de școli, ridicate de jertfele marilor episcopi români uniți a orăzii, și întreținute tot prin focul și dragostea lor de neam și limbă“ (p. 2).

Românii din această regiune, pe lângă un plugărit sărac și trudnic din cauza pământului deluros, puțin și rece, o pomicultură rudimentară, abia răsplătită pe alocuria, au fost mânași spre păstorit și spre munca de pădure. O parte din ei se ocupă cu negoțul și cu diferite meșteșuguri, uneori moștenite din tată în fiu. Astfel printre ei vom întâlni: neguțători de vite, măcelari și târgoveii de oi, sumănari, cărbunari, fierari, blănari, cojocari, olari, spătari, vârași, perscari, cloplitori de lemne, fasonate, rotari, dogari, etc., o întreagă industrie casnică locală cu care Crișenii „fac târg bun în piețele din Beiuș, Tinca și Beliu (Oameni și 1. p. 10) „pâă departe spre Salonta, Arad și Oradea-Mare, de aici înainte, de întregire, spre Ciula, Ciaba, Bichiș, etc. (p. 11) „de unde se întorc cu carele încărcate de cereale și cu bani svântași în pungă“ (p. 10).

Cu toate greutățile traiului, Bihoreanul nu-și părăsește bucuos văile și codrii și ori unde l-ar mâna dorul de câștig și nevoia vieții, el se întoarce tot acasă. Nu-i plac șesurile, nu știe prețui imensitatea bogățiilor ce se ascund într'ânsele; preferă locurile prăvălătice de-acasă. „Mai anii trecuți, povestește C. Pavel în „Oameni și locuri... (p.

1) Oameni și locuri, p. 1; Școalele din Beiuș, p. 9.

11—12) — înainte de războiu, mă întorceam din străinătate. În gara ungurească dela *Solnoc*, lângă Tisa, așteptam trenul spre Arad. În mulțimea care furnica pe peronul gării, observ un țaran... Întru în vorbă cu el, și abia după cuvenitele ocolisuri aflu din ce parte este, dar numai după ce „creștinul“ își desfăcuse baerile inimii.

— Doamne, Doamne, domnișorule (se tânguia el), ce pustietate mai e p'aici! — Nu m'aș alipi pe locurile aiestea să mă țină tot cu jămîșcă (= franzelă). *Hei! da bine-i pe la noi!*

— Ce vorbești omule, că-i mai bine pe la voi, în țara mesteacănului. Nu vezi, — arătând spre nesfârșitele holde de porumb, uriașele clăi de grâu, — că de aici ies toate bunătățile, toată bogăția și hrana țării. Aici o sămânță dă 20—30 de sămințe. Aici e mama pământului, omule!

— *Ba mama pustiului*, domnule, că și ochii mă dor de când îs pe aici... Să nu vezi tu nimic cât e ziulica. — *Tot nu-i ca la noi!* Acum încep și eu a mă ciudăți.

— Bine, măi frate, dar ce miere și ce mare bunătate s'o fi găsind prin locurile voastre?

— D'apoi, uite dumniata, cum n'o fi bine pe la noi, că dacă-ți trebuie o codoriște la sbiciu, tufa e acoloa. Dacă-ți trebuie un răstău la un bou, păducelul e acoloa. Dacă-ți trebuie o piatră să bați un cuiu la car, piatra e acoloa. Ți-se strică o cujbă, curpenele e acoloa. Creapă un potâng iai săcurea. N'ai șireglă, ori uiți acasă leșile, iai cușitul, nuelele-s acoloa.

— Măi omule, dar ce vorbești? Ce sunt toate astea pe lângă ce vezi aci?

— Astea sunt, vezi dumniata, că ai tot ce-ți treabă.

— Dar cum stați voi de rândul pitii? — că pita-i mai întâi.

— D'apoi și pită, — ce crezi dumniata? — că făină, sare, unură, duhan, nu este cât îți treabă la jidovul nost? Apoi dă și de așteptare.

Tac.

Sosește trenul. — Ii dau mâna.

— Cele bune! Și să nu uit: de unde ești?

— Din *Saca*, domnișorule, de lângă *Beiuș*“.

Ținutul Beiușului apare în istorie ca cel dintâi feud al Episcopiei catolice maghiare din Oradea-Mare, înființată pe la sfârșitul veacului al XI-lea. În actele de donație ale acesteia Români figurează ca băștinași cu drepturi, privilegii și organizații particulare. La 1250 ne vin știri despre clădirea cetății Finiș de lângă Beiuș, la 1274 Stefan V dă episcopului Lodomer — Vladimir — drept de minerit în munții Beiu-

șului și ai Băiței. În cele dintâi acte de donașune, regiunea Betușului figurează cu 677 porți, moșii iobăgești, ceea ce ar însemna 55 de sate românești cu 1395 de moșii iobăgești în sudul Bihorului, deci imposibil de admis o colonizare; seniorii dela Orade respectă organizațiile românești existente, vevodate și cnezate tributare sub căpeteniile lor.

Se poate admite oare, ca locurile aceste să fi fost nelocuite — teoria istoriografiei maghiare — în anii înzestrării episcopiei din Orade?

Instituțiunea vevodatului este românească, și ea continuă organizația administrativă a coloniștilor Romani din Dacia și nu are origine slavă; numirile slave s'au suprapus celor românești anterioare. (Scoale, p. 11). — N'au fost împrumutate dela Slavi, deoarece aceștia nu erau capabili să se organizeze. Masă amorfă lipsită de voință și de inițiativă, certaji și divizați între ei, doar pe teritoriul Ceho-Slovaciei au reușit în 629 să închege o vieață de stat de scurtă durată, dar nu prin ei, ci printr'un aventurier francez Samo. (Scoale, p. 12).

Vevodatul nu este nici de origine bulgară, deoarece aceștia trăind sub o autoritate centrală, cum să ne fi dat ei tipul de organizație descentralizată, vevodatele și cnezatele?

Retrăgându-se legiunile romane din Dacia Traiană, populația romanizată și-a păstrat forma sa de organizație comunală, municipală și regională, pe care, prin munții și văile Transilvaniei, și-au menținut-o „în izbeliștea valurilor barbare“ veacuri după veacuri până la venirea Ungurilor și multă vreme după aceea. Dacă ea nu avea această organizație, lovită de valurile atâtor năvăliri „s'ar fi răvășit și risipit ca făina orbului“.

Faptul că numirile de localități din Ardeal sunt în mare parte slave, cum observă N. Iorga, nu conține la inexistența populației românești în „fortăreața neîndoielnică a neamului românesc“. Ungurii au invadat mai întâi Panonia, unde au găsit o populație slavă și câțiva coloniști Germani. Trecând prin suta X—XI în stânga Dunării, se îndreaptă spre gurile celor trei Crișuri unde, în preajma locurilor băltoase, dau tot de Slavi, pe cari cu vremea îi maghiarizează. Limba paleo-slavă a lăsat însă urme adânci și în limba maghiară și în cea românească, ceea ce înseamnă, că patria acestei limbi nu este Saloncul (Schafarik și Jagic), nici Boemia, ci Panonia (Tr. Miklosich, G. Volf) și prin urmare, bazați pe fonetica câtorva elemente paleoslave din l. română, trebuie să concludem, că neamul românesc și l. română s'au format aici, în Nordul Dunării, și nu în Balcani, și că pe vremea contactului cu Paleoslavii legile fonetice românești au fost fixate, deoarece slavonismele intrate în limbă sunt supuse foneticei speciale a limbii românești. (Scoale, p. 17).

Slavii împrumută vechile organizații românești și numirile lor, dux,

judex, și le traduc în limba lor. Astfel se întâmplă și cu numirile topografice, (S. Pușcariu) la început de proveniență latinească, reușind să se înstăpânească numirile mai noi. Toponimia munților și a văilor este însă în întregime românească, la fel Crișurile și-au păstrat vechea numire trecută și în actele cancelariilor numai în graiul nostru. „Or toponimia este dovada cea mai grăitoare de vechimea și prioritatea elementului etnic care a botezat-o”. (Scoale, p. 19).

Că de fapt Romanii au cunoscut valea Crișului-Negru, ne-o dovedesc minele dela Băița, exploatare de ei după sistemul celor dela Roșia Abrudului, descoperirile arheologice dela Dezna și Oșand (pl. Tinca) și cele două monumente de epigrafie latină-vulgară aflate la băile de lângă Orade. Același punct de vedere este susținut de învățații Dr. A. Schmidl (Das Bihar-Gebirge) și Dr. I. Iung (Roemer und Romanen in den Donaulaendern).

Existența celor șapte sate cu populație română-maghiară, unul singur curat unguresc, din preajma Beiușului, este considerată de istoriografia maghiară anterioară așezării Românilor. Adevărul este, însă, că Ungurii de aici au fost aduși ca Săcui, Zekeli, lăzuitori de păduri, deschizători de drumuri, ori paznici de trecători, străjeri ai întăriturilor dela Soim-Solumus, pe valea Crișului-Negru, și pe urmă ca iobagi militarizați pe lângă cetatea dela Finiș (Scoale, p. 23). — C. Pavel este de părerea, că „Săcuii din săcuime sunt niște resturi ale unei instituții militare de graniță, cu multe atribuțiuni și drepturi autonome până la 1848” (Scoale, p. 24), ceea ce este, după N. Iorga, un punct de vedere depășit de istoriografia noastră.

Românii de aici s’au retras din fața năvălitorilor în codri, dar „n’au părăsit teritoriul și hotarele Daciei, ale cărei granițe de Nord-Vest, limes Dacicus, închideau și valea Crișului-Negru și întreg Sudul Bihării”. (Scoale, p. 28).

Fără a stărua asupra tuturor probelor de continuitate a Românilor, trebuie amintit faptul, că hrisoavele și câteva diplome din epoca Arpazilor — 18 la număr — aduc numiri medio-bulgare de sate românești: Dombrovitza, Karazou, Ursad, Toplița, Calosa, Vintiri, Olcea, iar registrele probelor de foc — ordaliile — dau nume românești ca: Petre, Isaiu, Farc, Bota, Pașca, Radu, Stan.

La 1283, în vremea regelui Vladislav IV, avem o mențiune despre satul Telechiu (Oláhtelek), 18 km. de Oradea-Mare, între Uilac și Cuesd, odinioară curat românesc.

În conflictul armat dintre familia Tamásfi, exponenta oligarhiei maghiare, care voia să aducă pe tronul Ungariei pe Carol Martel și apoi pe Carol Robert, stăpână a cetății Șoim de lângă Beiuș, și episcopul Benedict dela Orade, care susținea pe regele Andrei III, cu oca-

zia armistițiului dela cetatea Finiş, în 1294, Românii apar ca oameni liberi, cu drepturi și rosturi ostășești, de al căror atac se temeau cele asediate în cetatea Finişului, de Tamásfi.

Din toate acestea rezultă, că „valea Crișului a fost și ea un teritor național — cum erau și celelalte teritorii naționale din Ungaria și Ardeal, Țara Oltului, Banatul Severinului, Țara Hațegului, Maramureșul și Zarandul — cu instituțiuni și organizații particulare românești“ (Scoale, p. 36).

Teza maghiară a colonizării în veacul XII—XIII este lipsită de logică și de documente. Întâi, colonizările nu se fac „prin vârfuri de codru și încălcături de ponoare“, și al doilea, nicăiri nu se face pomenire despre revenirea Românilor în Ardeal prin suta XII, cu hrisoavele și privilegiile obișnuite. Afară de aceste, cum de se află ei tocmai pe locurile strămoșilor lor, Daco-Romanii, și cum se întâmplă, că această pretinsă colonizare, „deodată și în una și aceeași vreme, se face în munții Bihărei, Hațegului, Carașului, Zarandului, Rodnei, Maramureșului și țara Bârsei?“ (Sc. p. 37).

A doua problemă deslegată de C. Pavel este aceea cu privire la urmele de *voevozi* și *voevodate* la Românii din Bihor.

Prima știre despre voevozii Bihoreni ne vine din anul 1274, când regele Vladislau IV Cumanul despăgubește episcopia și capitlul din Orade pentru prădăciunile făcute de voevodul Nicolae, fiul lui Paul, în posesiunile acestora. (Scoale, p. 39).

La 1263 Capitlul Orădan adeverește, că Ioan, voevodul Beișului și frații, lui s'au împăcat cu Nicolae, fiul lui Căndea din Zlatnă. (Scoale, p. 40).

La 1326 este amintit Neagul din Hudus-Holodul Bihorului. (Scoale, p. 40).

La 1345 Papa Clemente VI scrie regelui Ludovic I al Ungariei, reginei Elisabeta, episcopului Orăzii-Mari, și mai departe lui Alexandru Basarab, precum și valahilor români din popor: Nicolăe voevod de Remecha, Vladislau de Bivinis, Stanislau Syrach, Aprozie voevod de Zopus, și Nicolae voevod de Auginas, vestindu-i, că scrisorile referitoare la Români le-a trimis călugărilor franciscani din părțile acestea. (Scoale, p. 42).

C. Pavel îi plasează pe primii patru „valahi Români din popor“ în Bihor. Seneslau de Syrach-Sceplak, Zemplok, Zeplak, — se află în ținutul Suplacului, posesiunea familiei Tamásfi, dela 1333 a episcopiei din Orade, care ridică aci școli călugărești și o mănăstire închinată Sf. Nicolae, oraș episcopesc cu vestite târguri de țară în sec. al XV-lea, azi un sat oarecare, cu rămășițele unui turn de mănăstire. (Scoale, p. 46). Vladislau de Bivinis e în Beiș, al doilea oraș de

scaun al episcopiei, cu vestite mine și o cetate de refugiu: Aproz de Zopus vine pe valea Topelor — Topa de Sus, Topa de Jos și Topești, cu cetatea Pomezului, o mănăstire a Franciscanilor sau Paulinilor la început, dărmată la 1711; Nicolae de Remecha pe valea Roșiei, în Remetea, cu o biserică din epoca arpadiană, în stil roman, aspidă și naosul cu frescuri bizantine ce se văd și azi. (Scoale, p. 50).

Pe Nicolae de Auginas C. Pavel îl plasează în vechea colonie armeană Argeș — Argisis, Argias, Auginas, — Nicolae, al treilea fiu al lui Alexandru Basarab „Nicolae ce nu a domnit“. — N. Iorga (Revista Istorică Nr. 10—12—1928) crede, că și acesta trebuie căutat în Bihor, poate vreo localitate dispărută azi.

Episcopul *Dimitrie Meszesi* dela Orade, acela care a jucat un rol important în împăcarea lui Alexandru Basarab cu regele Ungariei Ludovic¹⁾ printr'o diplomă din anul 1349 încuviințează, ca voevodul Petre, fiul lui Stan din Vintiri, Felwenter, să țină pe lângă sine un preot valah scutit de dijme și de prestații iobăgești. (Scoale, p. 43—44).

În ceea ce privește raporturile dintre băștinașii locului și marii seniori dela Orade, avem mărturiile așa numitului *Chartularium*, ms. latinesc din 1734 tipărit în 1886 de Bunyitay V., o colecțiune de statute, regulamente și diplome, scrisori și acte de donațiune ale capitulului catedral din Orade, și ale celor două diplome din 1452 și 1454 emise de episcopul Ioan Vitéz de Zredna. În înțelesul acestora toate pricinile dintre iobagii Români se judecau de jurații locului, 12 la număr, sub președinția voevodului. Iobagii plăteau domnilor [de pământ numai quinquagesima și nu erau supuși pe atunci regimului dijmelor generale de mai târziu sub domnia principilor Ardeleni. Quinquagesima Olachalis însemna o oaie anual din cincizeci, mai târziu de Rusalii un miel și de Sf. Mărie o oaie de fiecare turmă iobăgească — singulae mastiones — socotită ca dare de pământ — descensus —, iar prin Decembrie un porc mai bun din turmă. (Scoale, p. 60—61).

Românii de aici aveau dreptul să-și aleagă preoți, cari se bucurau de anumite favoruri (Cazul dela Vintire). Ei erau supuși și în privința bisericească episcopilor catolici dela Orade. Organizația specială a Bisericii românești din Bihor, până la înființarea celor dintâi episcopii românești în Ardeal (v. XV-1475), nu o cunoaștem cu siguranță. C. Pavel își însușește părerea, că în Biserica Bihoreană n'ar fi pătruns limba slavonă, deoarece până acum (1928) nu s'a găsit vreun manuscris ori altă carte în această limbă, ci numai vechi ms. românești, ca fragmentul de Evanghelie de prin veacul al XV-lea (!), admițând

1) Vezi art. lui Pavel din „Tribuna“ — Oradea, 31, III 1929 și urm.: „Basarabii și Românii din Bihor, cu vântul d lui N. Iorga“.

și părerea pr. Dr. Gh. Ciuhandu, că „noi avem cel mai vechiu Octoih românesc și că Liturghierul Bihorean a fost utilizat de Dosoftei la tipărirea Liturghierului său. Asupra existenței unei episcopii răsăritene pe la începutul veacului al XII-lea în Bihor „susceptibilă încă de o leacă de vorbă“ (Sc. p. 64), nu insistă.

La 1503 apare în districtul Beiușului *Arhidiaconul Dan*, care cere confirmarea vechilor favoruri ale preoției române.

Încă prin secolul al XIV-lea mulți din cnezii și voievozii de aici, Gheorghe al Gepișului (v. XIV), Mihai din Cociuba (v. XV), Ioan din Cărand (v. XVI), etc. sunt inobilați, primind titulatura de „predialistae“ — noii bisericești —. (Scoale, p. 66—68).

Ținutul Boroadelor de pe valea Crișului-repede, sub Dealul Craiului, încă prin veacul al XV-lea forma un district al nobililor Români și aparținea cetății Șoimuș — Solumkew. Neamul Cucu-ceștilor, Ventreștilor, Caba, Iacob, Suci, Lalu, Țipelea, își pot reface și azi genealogia nemeșească până la 1465 (Alex. Roman, p. 12).

În a doua jumătate a veacului al XVI-lea, odată cu instaurarea stăpânirii principilor calvini, aproape întreg Bihorul este anexat la Ardeal. Incepe propaganda calvinistă. Beiușul ajunge *scaun de dijmuire*, bază de operație religioasă. Feudul episcopiei este împărțit între nemeșii de „lege nouă“, apare un *Avram Burdanfalvi*, fiul Crainicului Petre Burdar, protopop Român calvinizat și nu „piscup“, dar Românii rămân pe lângă legea lor. În această vreme, la 15 Noembrie 1599 *Mihai Viteazul*, pune stăpânire pe cetatea Finișului, iar la 7 Decembrie 1601, în drum spre Viena, poposește 2 zile în Beiuș. (Scoale, p. 87 și Calendarul Bihorului 1925).

La 1660 intră Turcii în Oradea, iar în anul următor cade și Beiușul. Incepe stăpânirea de 30 de ani a Turcilor în Bihor. Nemeșii Unguri se cam răresc de pe aici, dispare Suplacul, al doilea oraș episcopesc, pe când Românii, pe cari Turcii îi folosesc la robote și lucrări publice „prinseră și ei a-și mai vedea de treabă“, mai făcând din moșiile părăsite, mai ocupând vetre de sate ungurești rămase goale, ori, cei mai expuși, apucându-se de haiducie.

La sfârșitul secolului al XVII-lea se anunță o nouă furtună. Turcii sunt scoși din Bihor de către Austrieci, cari iau în stăpânire întreg Ardealul, după renunțarea la domnie a lui Mihail Apaffi II în 1696. Reacțiunea lui Rákóczi II răscoală împotriva Nemților alături de *Curuși* o parte din Românii din Bihor; cetățile dela Beiuș și Pomezzeu devin baze operative ale acestora, Sârbitii, cari ajută pe împărat ajung, până la Beiuș și-l pradă în două rânduri, satele românești suferă grele încercări până ce, fiind bătuți Curușii, se încheie pacea dela Satu-Mare n 1 Mai 1711, după care Austriecii prefac în ruine cetatea Finișului.

După liniștirea furtunii, latifundiarii întorși la vetrele și moșiile distruse, aveau nevoie de brațele muncitoare ale Românilor, de prestațiunile și dijmele lor. Vremurile încep a se mai lumina și pentru noi. Ne vin știri despre cartea bisericească românească, nume de copiiști locali „dieci Moldoveni“ sau de pe la Muncaciu, primele școli primare pe la 1793, după ce voivodatele administrative și dijmuitoare anterioare devin „voievodate duhovnicești, sub conducerea protopopilor, elementul românesc se întărește cu Macedonienii refugiați din calea Turcilor, „buni bisericași“, negustori cu stare, în Beiuș apar două biserici românești din piatră — 1781 și 1796 —, vechiul ținut românesc este trecut în posesiunea noii episcopii românești dela Oradea înființată în anul 1777.

EUG. POTORANU

FILOSOFIA SFÂNTULUI AUGUSTIN*)

III

Isvoarele doctrinei sfântului Augustin și influența neo-platonismului

Influențele suferite de sfântul Augustin, în ceea ce privește gândirea sa filosofică au fost multe și variate, însă în afară de neo-platonism niciuna n'a fost fecundă și de natură a imprima vreo direcție fundamentală și de durată asupra spiritului său. Ele n'au alterat fondul de originalitate al gândirii sale, ci cel mult au contribuit la lărgirea orizontului său filosofic.

Sfântul Augustin a cunoscut foarte bine *filosofia romană*. Umanitarismul larg și atât de apropiat de creștinism al lui *Seneca*, ca și rectitudinea nedesmințită a vieții acestuia, au făcut puternică impresie asupra sa. Cunoștea la fel eclecticismul lui *Varro*, iar *Cicero* îi era deadreptul familiar. Am amintit întrecă, că dragostea de filosofie a sfântului Augustin este rodul lecturii cărții acestuia: „*Hortensius*“.

La fel de bine a cunoscut și filosofia *greacă*, ce e drept nu în mod cu totul direct, — pentru că sfântul Augustin poseda imperfect limba greacă — ci prin traduceri.

Vom trece în revistă diferitele curente din această filosofie, cari în oarecare măsură au influențat spiritul său filosofic.

A cunoscut pe *Pythagoras* și l-a îndrăgit pentru a lui „iubire de înțelepciune“ ca și pentru prețuirea muzicii, a cărei armonie realizează

*) Vezi: *Cultura Creștină* Nr. 7—8 din 1944.

înălțarea sufletească. A fost influențat mai ales de teoria Numărului, din care Pythagora face substratul lucrurilor, ca și principiul unificator al acestora.

Din filosofia lui *Aristotel* a cunoscut Categoriile. Interesant este că sfântul Augustin nu-l citează pe Stagirit decât de abia 3 ori, și în general îl socoate inferior lui Plato.

Adevărata influență vine dela *Plato*, care a rămâne pentru sf. Augustin, pentru totdeauna, filosoful de preferință, și care l-a dus pe el în regiunile superioare ale gândirii. Asupra acestei influențe vom reveni îndată.

În faza în care fusese rob plăcerilor, sfântul Augustin a îmbrățișat *epicureismul*, a cărui dogmă: „plăcerea, sufletească și trupească, este nizuința firească a oricărei ființe” îi măgulea felul lui de viață. Cum însă filosofia aceasta ruină nemurirea sufletului, ca și orice aspirație spre un ideal, ea a fost părăsită repede.

A fost apoi viu afectat de *scepticismul* pe care-l profesa „Noua Academie”, care învață, că deși adevărul în sine nu poate fi atins, totuși ne putem apropia de el cu o probabilitate din ce în ce mai mare. Repercusiunea acestei doctrine a avut loc în stadiul când sfântul Augustin, mereu în ezitare, căuta un fundament al certitudinii.

Am arătat apoi cum neputându-și explica originea răului, cade în *manicheism*, până când se convinge de slăbiciunea acestui sistem, atât de puțin filosofic.

Devenit creștin se convinge, că există o filosofie și mai înaltă de cât cele de până acum, și rînd pe rînd i-se răcește entuziasmul pentru platonism, ajungînd la convingerea că dacă forma scrierilor lui Plato îl farmecă încă, în schimb doctrina conține și numeroase erori.

Am amintit ceva mai sus, că sfântul Augustin a suferit o reală influență dela Plato. Într'adevăr sfântul Părinte este în multe privințe tributar filosofiei platoniciene. În primul rînd el s'a inspirat din ea pentru a putea combate materialismul grosier al manicheilor. Mai târziu el și feliicită această școală (a lui Plato), care a înțeles, că Dumnezeu nu-i o ființă corporală: „nullum corpus esse Deum”. Sfântul Augustin citează din Plato următoarele opere: *Phedon*, *Phedra*, *Republica*, *Gorgias* și *Banchetul*.

Trebuie însă să remarcăm, că această influență i-a fost exercitată prin neaplatonicieni, mai curînd decât prin Plato însuși, pentru faptul, că sfântul Augustin stăpînea puțin greaca, și operele lui Plato nu erau traduse în limba latină — pe care o folosea sfântul Părinte, — în timp ce operele lui *Plotin* (intemeietorul și cel mai de seamă neoplatonician) erau traduse în latinește de către vestitul retor *Marius Victorinus*. Deși aceasta este foarte adevărat, totuși dacă examinăm

bine această influință vom constata, că pecetea lăsată în sufletul sfântului Augustin vine mai curând din fondul platonician, decât din ideile în mod special neoplatoniciene. — (Neoplatonismul este o filosofie religioasă ce înmănunchiază toate religiile păgâne ca și toate sistemele filosofice, având ca obiect o nouă interpretare a filosofiei lui Plato, căreia îi adaugă o nouă idee: lupta continuă a spiritului împotriva trupului și a materiei, ca prin ajutorul religiei și a ascezei să se poată uni cu Absolutul, cu Dumnezeu, sau după cum îi spun neoplatonicienii, cu Unul, to Eu).

Cu această influență neoplatoniciană s'a ocupat în mod special *Grandgeorge*¹⁾. El a indicat cu precizie părțile din operele lui Plotin și ale lui Porphyriu, pe cari sfântul Augustin le-a cunoscut și le-a citat, și a arătat și maniera în care el este neoplatonician. La Cassiciacum și mai târziu încă, era un neoplatonician devenit creștin foarte sincer, dar căutând încă a îmbrăca dogmele sale în expresiuni neoplatonice.

Pentru a ajunge la adevăr — zice sfântul Augustin — sunt două căi: credința și rațiunea. În ceea ce privește credința, el își ia de dascăl pe Hristos. În acelaș timp, merge să caute, și este pe punctul de a găsi, o filosofie la platonicieni, care se adaptează explicației credinței sale.

Grandgeorge concludă în această chestiune: „Atâta timp cât filosofia sa concordă cu doctrinele sale religioase, sfântul Augustin este neoplatonician pe față, dar dacă se prezintă o contradicție, sfântul Augustin nu ezită niciodată a-și subordona filosofia sa religiei, rațiunea sa credinței“²⁾. Marea lui greșală este, că sub impulsul acestei admirații pentru Plato, a crezut la un moment dat, că a găsit creștinismul în Plato, sau platonismul în Evangheliile. În „*Retractationes*“ și-a corectat însă această credință a sa, pentruca ulterior, în „*De Civitate Dei*“, să infiereze acea tendință a unor gânditori creștini de a-și găsi dogmele lor la Plato: „*Amantes Platonem dicunt eum aliquid simile nobis etiam de resurrectione sensisse*“.

*Punctele de contact ale platonismului și ale creștinismului la sfântul Augustin*³⁾.

Distingem la această problemă patru feluri de teorii, după cele patru atitudini pe care le-a avut sfântul Augustin față de platonism, considerat în ansamblul lui doctriinal.

I. Teorii creștine în cari sfântul Augustin s'a înșelat crezând, pe nedreptul, a le găsi la platonicieni.

1) Saint Augustin et le neoplatonisme.

2) Op. cit. pag. 155.

3) După Dict. de Théol. Cath., article Portalié.

a) Cea mai celebră este doctrina λόγος-ului, a *Cuvântului*. Când găsim în „Confessiones”, că el a citit întreg prologul sfântului Ioan în aceste cărți platoniciene, chiar și nașterea divină, — pentru a ne explica aceste exagerări nu trebuie să uităm stadiul spiritualității în care se găsea sfântul Augustin la acea epocă: atunci nu putea înțelege un Dumnezeu imaterial.

b) *Teoria lumii inteligibile a ideilor*, opusă lumii reale, pe care sfântul Augustin și-a însușit-o dela platonicieni.

II. *Teorii platoniciene pe cari sfântul Augustin le-a aprobat întotdeauna și le-a adoptat explicărilor sale dogmatice.* — Aceste teorii constituiesc partea de influință reală exercitată de platonicieni asupra sfântului Augustin, și prin el, asupra filosofiei creștine din Apus.

A) *Concepția filosofiei* la sfântul Augustin este în întregime împrumutată dela platonicieni. Anume: a) Noțiunea însăși a filosofiei: *amor sapientiae*, definiție ce pune la adăpost filosofia augustiniană de orice intelectualism rece și sec.

b) *Obiectul filosofiei*: Dumnezeu și sufletul; originea și natura noastră.

c) *Scopul înțelepciunii*: le conduce la adevărata fericire. (Teorie pe care sfântul Augustin a desfășurat-o pe larg în „De beata vita”).

d) *Distincțiunea esențială între înțelepciune, cunoașterea lucrurilor veșnice*, — care singură merită numele de înțelepciune — și între știință, cunoașterea rațională a lucrurilor temporale.

e) *Caracterele divine ale adevărului*: veșnic și neschimbat.

f) *Metoda treptelor* pe care se urcă la contemplarea adevărului divin.

B) *In Teodicee* sfântul Augustin a fost recunoscător platonicienilor de a-i fi inspirat două mari idei: a) Noțiunea de Dumnezeu, considerată în ea însăși și în atributele infinite. Am văzut mai sus, că în „De civitate Dei” îl felicită că au înțeles: „Nullum corpus esse Deum”.

b) *Sinteza întregului rol al lui Dumnezeu ca principiul lucrurilor*; prin întreita influință El este: 1) izvorul Ființei lucrurilor, ca creator; 2) izvorul Adevărului lucrurilor, ca lumina intelectuală; 3) izvorul Bunătății morale a ființelor, prin Creație¹⁾. Platonicienii — zice el — au cunoscut, că în Dumnezeu era „causa constitutae universitatis, et lux percipiendae veritatis, et fons libendae felicitatis”. — Pe această întreită influență a lui Dumnezeu, sfântul Augustin și-a împărțit filosofia în trei discipline: Fizica, Logica și Morala, adică știința Ființei, a Adevărului și a Binelui.

C) *Asupra naturii lumii create*, sfântul Augustin datorează platonismului cunoașterea binelui și a răului în ființe.

1) „De civitate Dei” VIII, C. IX—X.

a) Bunătatea tuturor ființelor create este o axiomă pentru ei: toate sunt bune în ele înșile, prin fondul lor, prin originea lor (— ele fiind imitații ale ideilor eterne —) și prin destinul lor. În felul acesta combate manihеismul.

b) Natura răului i-a fost explicată tot de platonicieni. Astfel, cu ei, sfântul Augustin învață, că răul nu-i o entitate, o ființă, ci este o lipsă, o limită; că răul poate fi un factor de progres: că răul moral are isvorul său în libertatea omenească¹⁾.

D) În *Cosmologie* împrumută dela platonicieni teoria complicată a „rajiunilor seminale“, pe care însă a modificat-o atât de mult încât pare originală.

E) *Psihologia* spiritualistă a platonicienilor i-a sugerat ideea unei ființe necorporale.

F) De asemenea *fondul și formulele morale și nobile* ale platonicienilor au trecut la sfântul Augustin, ca de ex. teoria fericirii în contemplarea lui Dumnezeu.

III. *Teorii neoplatoniciene pe cari sfântul Augustin totdeauna le-a reprobat.*

A) Sfântul Augustin le-a reproșat întotdeauna faptul, că au ignorat și au respins cele trei mari dogme creștine; a) Intruparea, b) Persoana însași a Domnului Hristos, misterul crucii și marea lecție de umilință și c) Grația pe care o dă virtutea. Apoi le-a mai reproșat greșala de a fi socotit sufletul coetern cu Dumnezeu.

B) În *Cosmogonie* sau istoria creației, sfântul Augustin impută platonicienilor de a fi făcut gravele erori în materie de religie: a) credința în dumnezeii lor inferiori, specii de demiurgi, plasați între Dumnezeu și creaturi și însărcinați a produce ființele inferioare; b) Afirmația, că Dumnezeu a făcut lumea prin generațiune sau emanație și nu ex Nihilo; c) Credința că creațiunea este necesară și nu un act liber al voinței lui Dumnezeu și d) Credința că creațiunea este eternă.

C.) În *Psihologie*, sfântul Augustin reprobă două doctrine platoniciene: a) metempsihoză și b) atribuirea tuturor viciilor sufletului iufluinței exercitate de către trup.

D.) În sfârșit, în *viața religioasă* a platonicienilor, sfântul Augustin stigmatizează idolatria și politeismul practic.

IV *Teorii neoplatoniciene pe cari sfântul Augustin mai întâiu și le-a însușit și apoi le-a retractat.*

A.) Admirația excesivă a filosofiei și a filosofilor.

B.) Teoria neoplatoniciană a fericirii, după care, cunoașterea lui Dumnezeu dă adevărată fericire în această viață.

C.) Confundarea, ca terminologie, a îngerilor cu sufletele.

D.) În *Cosmologie*, faimoasa teză a sufletului universal.

TEODOR RĂCOVIȚANU

1) „De libero arbitrio“. Cartea III-a Cap. IX.

RELELE PREZENTE ȘI PROVIDENȚA

În cuvântul Său de rămas bun, rostit la Cina cea de taină, Isus prezintă apropiata Sa despărțire, patima și moartea Sa. Apostolii auzind despre toate acestea, s'au întristat foarte. Isus îi întărește cu cuvintele: „Să nu se turbure inima voastră: credeți în Dumnezeu, și credeți în mine“ (Ioan 14, 1).

În toate ceasurile grele — cum sunt cele ale zilelor noastre — singura noastră întărire este credința în Dumnezeu, care ne poartă de grije, neavând noi nici un motiv să se turbure inima noastră. Totuși, în fața atâtor rele, se pare că mintea și judecata omenească slabă se întunecă și poate în inima multora își face loc îndoiala: Cum poate Dumnezeu să îngăduie toate acestea? Cum e posibil ca un Dumnezeu atotputernic, atotștiutor, bun fără de margini, să permită atâtea nenorociri? Adeseori răul triumfă asupra binelui, cei răi stăpânesc și se bucură, iar cei buni cad și sufăr. Iată adevărata piatră de sminteală pentru mulți, cari își pierd cumpătul și credința, făcând vinovată Dumnezeirea de toate relele ce vin peste noi.

În cele următoare, în mod sumar, ne vom opri asupra chestiunilor: 1. Relele prezente, 2. Planul Providenței și 3. Datorința fiecărui creștin.

1. *Relele prezente.* — E bine să se știe că nimic nu se întâmplă în lume fără voia lui Dumnezeu. Toate întâmplările din viață atârnă de voința lui Dumnezeu. „Omul se frământă iar Dumnezeu îl conduce“, zice marele Bossuet. De bună seamă, Dumnezeu nu voiește ce e rău. Îngăduie răul, spre a scoate ceva bun. Așa a îngăduit ca Iuda să vândă pe Isus, iar Pilat să-L judece și răstignească, ca pe urma acestor două rele să izvorească pentru omenire opera mare a mântuirii.

Continuând pe aceiași linie de idei, Dumnezeu a îngăduit războiul actual cu un scop bine determinat pentru omenire. Sfântul Părinte dela Roma, în cuvântarea sa asupra Preacuratei Fecioare de Fatima, a afirmat că acest război „este o mare arătare a dreptății dumnezeiești“.

Să judecăm puțin conduita omenirii în ultimii zece ani. E lucru notoriu că omenirea în acești ani a lucrat din răzputeri la răsturnarea lui Dumnezeu, ridicând în slavă libertatea și știința. Numai cât în loc

să fie omul liber, a ajuns să fie încătușat în cel mai crâncen război de care ar dori cu tot prețul să se debaraseze, dar nu reușește. Cât pentru știință, pe urma multelor progrese veacul nostru e martor ocular la cele mai strălucite descoperiri, cari în loc să fie spre folosul omului care le-a născocit, sunt spre ruina și distrugerea omenirii, îngropând sub moluz artă și civilizație, pentru refacerea cărora sunt necesari zeci și zeci de ani. Iată cum se arată dreptatea dumnezească!

Dumnezeu e un Părinte bun. De aceea pedepsele lui sunt lecții și încercările medicină. Lecții aspre, ce-i drept, și medicină amară; dar au de scop să trezească lumea la realitate și să o vindece de ideea de a scoate pe om de sub grija Providenței divine.

În al doilea rând, Dumnezeu a îngăduit acest groaznic măcel al războiului în care jalea, plânsul și lacrimile să nu mai contenească, pentru întoarcerea oamenilor. Experiența ne dovedește că peste tot convertirile dela păcat la grație se fac sub influența marelui pedagog: durerea. Întoarcerea la Dumnezeu nu se face în saloanele luxoase, cu banchete și muzică, nici la baluri și petreceri, ci în spitale și închisori, când omul încercuit de suferințe și lacrimi, geme sub povara amară a durerii.

Fiul rățăcit nu s'a întors dela păcate în timpul cât și-a „risipit toată avuția, viețuind în desmierdări“, ci atunci când foamea, părăsirea și disprețul unui stăpân rău l-au făcut să se gândească în sinea sa „venindu-și în sine“ — spune Evanghelia — s'a hotărât să se întoarcă la tatăl său, zicând: „scula-mă-voiu și mă voiu duce la tatăl meu“ (Luca 15, 11—32).

Napoleon, în vreme ce strălucirea și gloria de împărat îi erau mereu în creștere prin victoriile celebre dela Jena și Austerlitz, iar de altă parte, prin faptul că de două ori, la Erfurt și Dresda, a fost încunjurat numai de prinți și regi, în acest interval, el n'a simțit chemarea lui Dumnezeu, ci s'a întors la viața religioasă din copilărie atunci când, părăsit de toți, își petrecea viața singur în exil, între stâncile sălbatice ale insulei Sf. Elena.

Cu neînsemnate schimbări, situația rămâne aceeași și în viața noastră a fiecăruia. Acelaș procedeu îl urmează orice om la strămtoare. Căci omul la grea încercare aruncă toate podoabele vremelnice, devine om și crede în sprijinul cerului. Unul fiecare dintre pământeni născuși din femeie își are povestea vieții sale. Când am dus viață fără griji, în pace și liniște, am bătătorit drumul teatrului, al cinematografului, al balurilor, iar al Bisericii abia la Te-Deum-uri și la zile mari. Când însă s'au rostogolit peste noi suferințe și dureri, cari ne-au silit să urcăm drumul spinos al Crucii, abia atunci am știut mai lămurit ce înseamnă Biserică, rugăciune, spovedanie și Cuminecătură,

și ne-am prins de Dumnezeu cu amândouă mâinile, cerșind milă și ajutor. Când pământul nu ne oferă flori ci spini, noi mai ușor ne gândim la Cer; tot la fel, când omul nu ne poate ajuta, alergăm la ajutorul lui Dumnezeu.

Durerea are darul, pe lângă expierea păcatelor și mântuirea sufletului, de a ne face să îndrăgim virtutea și să ne perfecționăm sufletește. După cum focul purifică aurul, tot așa durerea încearcă și întărește virtutea, îmbogățește sufletul de merite și mărește darul dumnezeesc, precum și fericirea cerească.

Suferință și glorie, mortificație și viață, sunt cuvinte inseparabile. Durerea, puțin o înțeleg. Când, mergând spre Emaus, apostolii Luca și Cleopa vorbeau cu oarecare nedumerire de ce a trebuit să pătimească Isus, atunci Mântuitorul le dă răspunsul valabil pentru toată omenirea: „O, nepricepuților și târziilor cu inima (...) au nu trebuia să pătimească Hristos acestea și să intre în mărirea sa?” (Luca 24, 25—27). Marea parte a oamenilor sunt asemenea învățăcelilor din Emaus, nu pricep că trebuie să suferi pentru a te bucura, a pierde spre a câștiga, a muri pentru a trăi.

2. *Planul Providenței.* — Există un plan al Providenței, în carele căruia se petrece toată viața popoarelor, a societăților, și a indivizilor. Nimic nu se întâmplă în viață din bun senin. Întâmplarea, zice V. Hugo, este „o mâncare, pe care cei șmecheri o servesc proștilor“.

Natura ne stă mărturie despre Providența divină, care îmbracă crinii câmpului cu frumsețe strălucitoare și hrănește paserile cerului. Istoria ne dă mărturie netăgăduite despre Providența divină. Ea ne arată că în viață oamenii nu sunt stăpâni, și nu schimbă ei cum vor destinul popoarelor; că peste toți stăpânește Dumnezeu, care îndrumă așa lucrurile încât se împlinesc istoria după voia Sa. E drept, Dumnezeu nu împlinesc singur istoria. Un mare sfânt al Bisericii scrie undeva: „Istoria e ca o foaie cu două fețe; pe o față scrie omul, pe cealaltă Dumnezeu“. Numai acelea dintre faptele omului rămân, cari sunt în armonie cu voia lui Dumnezeu. Ba mai mult, numai atâta trăiește omul cu adevărat, cât lucrează în armonie cu Dumnezeu. De unde putem scoate concluzia următoare: Marile imperii: al lui Alexandru cel Mare și al lui Napoleon au crescut, s'au desvoltat, câtă vreme au respectat dreptatea și poruncile lui Dumnezeu. Când în ele s'au furișat păcatele, luxul și desfrăul, și sufletul omului a început să părăsească credința în Dumnezeu, atunci împărățiile au troznit din încheieturi și s'au prăbușit în chip jalnic. Noi vedem într'asta degetul lui Dumnezeu.

Purtarea de grije de lumea celor văzute și nevăzute a Lui o nu-

mim Providență, care lasă suferința să încerce pe oameni, pentru ca astfel să se realizeze planul divin.

După acelaș plan este trasat și drumul mântuirii sufletului nostru. Portul mântuirii noastre este Cerul. La cer însă se ajunge pe drumul cel îngust, cum zice Isus Hristos (*Matei 7, 14*). Isus Hristos ne chiamă să-l urmăm zicând: „Cine vrea să vină după mine să-și ia crucea sa și să-mi urmeze mie“ (*Marcu 16, 24*). Deci nu ne chiamă pe muntele Taborului — drumul gloriei și al fericirii —, ci pe muntele Golgota — Via Crucis — drumul durerilor și al pătimirilor. Profetul vizionar peste veacuri, având vedere intuitivă a tuturor durerilor ce avea să le îndure Isus Hristos, îl numește „omul durerilor“ (*Isaia 53, 3*). Iar în *Urmarea lui Hristos* se spune despre Isus: „Tota vita Christi crux fuit et martyrium, et tu tibi quaeris requiem et gaudium“ (Cartea II, cap XII). Durerea n'a crușat nici pe aceea care „este mai înaltă decât cerurile și mai curată decât strălucirile soarelui“ (Paraclis), adică pe Preacurata Fecioara Maria, căreia dreptul și bătrânul Simeon îi spune „Prin însuși sufletul tău va trece sabie“ (*Luca 2, 35*). De aceea, pentru multele suferințe îndurate Sf. Fecioară este numită „Mater dolorosa“.

3. *Datorința fiecărui creștin*. — E limpede că dacă Isus și Maria au avut parte abundant, și toată vieața, de suferințe, pășind pe acelaș drum toți sfinții cari azi strălucesc în împărăția cerească, pentru noi apare datorința sfântă de a trece prin aceiaș filieră a durerilor. Rămâne însă de stabilit cum trebuie să ne achităm noi de această datorință sfântă, spre a fi plăcuți și tari înaintea lui Dumnezeu. Sfântul apostol Petru ne spune mai presus de toate: „Rămâneți tari în credință“ (*I, Petru 5, 9*). Să suferim deci cu credință în Dumnezeu. Marele scriitor *Manzoni* în cartea sa „Logodnicii“ spune la cap. 38 că suferințele adeseori ne încearcă și fie că vin pentrucă le-am meritat, fie că nu le-am meritat, credința în Dumnezeu le îndulcește și face ca suferința să fie folositoare pentru o vieță mai bună.

În suportarea suferinței noastre, să nu ne ocupăm cu ideia că Dumnezeu nu pedepsește imediat pe cei răi. Să avem ferma convingere că nu rămâne faptă fără răsplată. Să fim împăcați cu felul cum Dumnezeu, bun peste măsură, lasă să răsară soarele peste cei răi și peste cei buni, și plouă peste cei drepți și peste cei nedrepți (*Matei, 5, 45*), pentrucă prin asta că El este bun, nouă nu ni-se face nici o nedreptate. Dumnezeu în planul Său ascuns, lasă timp păcătoșilor pentru a se întoarce.

În fața suferințelor noi să ne încredem în Dumnezeu. În mâinile Lui să ne încredințăm și să ne trăim vieața prin credință. Vieța prin credință apropie pe om de Dumnezeu și dă sufletului nostru puteri nebănuite. Prin credință omul dobândește liniște, tărie și siguranță în

cele mai grele clipe ale vieții. Credința e singura punte pe care se pot salva oamenii când valurile primejdiei îi amenință. Numai cei ce cred înțeleg vorba Scripturii: „Când sunt mai slab, atunci sunt mai tare“, pentru că abia atunci prețuiesc ajutorul ceresc.

Mare și fericit lucru este să fie omul credincios. Incomparabil mai mare lucru este să fie un neam întreg credincios. Când un popor este tare în credință, nu se teme decât de Dumnezeu, nu poate fi derutat oricât de mari ar fi valurile primejdiilor ce s'ar abate peste el. Insași Scriptura spune că cine va crede până în sfârșit acela va birui. Iar Sf. Pavel spune: „In toate luați pavăza credinței“ (*Romani 4, 11*).

Nicicând n'a fost mai necesară credința ca în veacul nostru, cu civilizație ucigătoare, cu morală disprețuită, când împărății mari trosnesc din încheieturi, cei tari năvălesc asupra celor slabi, ura între indivizi și popoare a ajuns la paroxism, pofta nesătulă și disprețul față de tot ce e curat și cinstit își fac mendrele ca în codru. Omul veacului XX: este om sfâșiat de sbucium, desorientat, neputincios și nenorocit. Cine oare îl va salva, dacă nu credința!?

Viața are un sprijin, neiubit și neurmat: Isus Hristos. Viața are o cale: calea Evangheliei. Viața are trebuință de Evanghelie, dupăcum are nevoie ochiul de lumină și trupul de hrană. Fără de Evanghelie și fără de credință, năzuințele vieții sunt sortite pieririi, iar realizările ei roade putrede neînsemnate și găunoase. Când credința este detronată dela Sediul ei, oamenii se omoară între ei, calcă în picioare drepturi și necinstesc morala sănătoasă alui Hristos.

Evanghelia cunoaște scena din viața apostolilor Simon și Andrei, când munca lor n'a adus nici un folos pentru că lucrau fără de credință. Dupăce puterea credinței s'a înstăpânit peste ei, mrejele lor s'au umplut cu mulțime mare de pești. Deci două sunt căile de trudă: Una cârmuită de credință și întărită de harul cel dumnezeesc; iar alta în întunec, fără binecuvântarea cerului și, deci, sortită pierzării. Creștinul activ sigur va merge pe calea credinței, după sfatul lui Hristos: Credeți în Dumnezeu...

Un alt mare izvor de puteri pentru noi, spre a ne achita de datorința noastră, este rugăciunea. Când Ovreii, în exil, erau amenințați cu publicarea unui edict de extirpare, regina Estira face pocăință și se roagă: Adu-ți aminte, Doamne, și arată-ne nouă în vremea durerii noastre. (*Estira, XIV, 12*). Rugăciunea Estirei, sprijinită de mortificație, este ascultată și edictul revocat.

Rugăciunea noastră să nu uite a cerși dela Domnul, ca pururea să fie cu noi și să ne însoțească toți pașii vieții noastre. Participarea Domnului la durerile noastre e un bun augur pentru noi că nu vom sucomba sub povara relelor, pentru că „toate le pot în Hristos cel ce

mă întărește“, spune Sf. Pavel: (*Filip. 4,13*). La acest loc, se potrivește să ne reamintim de vizita făcută de Isus surorilor lui Lazar: Marta și Maria. La primirea lui Isus una din surori: Maria, des-nădăjduită de pierderea fratelui lor, îl întâmpină cu rugămintea: „Doamne, dacă ai fi fost aci, fratele meu nu ar fi murit“. (*Ioan 11,32*).

O astfel de rugăciune trebuie să se înalțe la ceriuri în toată vremea de pe buzele noastre. În tainica vorbire ce vom avea cu Isus să-I mărturisim smeriți, că niciuna din relele prezente ce ne încolțesc de toate părțile, nici nenorocirile, nici fărădelegile, nici atâtea morminte proaspet deschise ce închid trupurile atâtor voinici în floarea vârstei, nici ura sălbatecă dintre popoare și nici măcelul îngrozitor ce bântuie azi în lume n'ar fi asupra noastră, și am fi fost salvați de orice pri-mejdie, dacă Isus ar fi fost stăpân peste sufletele oamenilor.

Concomitent să cerem ferbinte ca Stăpânul nostru Ceresc să potolească vâlvătaia care cuprinde în flacărele războiului toate popoarele pământului, și ca Domnul Milelor să aibă milă de poporul românesc, ca să aibă parte de o pace dreaptă, cu fruntariile reîntregite, și să rămânem stăpâni în țara noastră. Marele bărbat de stat american Mon-roë spunea: „America americanilor“. Noi să spunem: România să fie a Românilor.

Iată linia noastră de conduită în aceste vremuri de aprigă încercare. Dela felul cum vom înțelege să ne pătrundem de acest adevăr până în cele mai intime fibre ale ființei noastre, depinde existența noastră de mâne. Și se va adevăra cântarea românească: „Am fost robi de atâtea ori, și-am ieșit biruitori“. Istoria se repetă, și viitorul apropiat va dovedi că peste toate vifornițele vom trece, și din nou va străluci peste toți Românii soarele libertății și al biruinței.

ȘTEFAN BĂLAN

O AMENI ȘI FAPTE

ARDEALUL E IARĂȘI AL NOSTRU ÎNTREG!

Sfat al celor fărădelege, cari de Dumnezeu nu s'au temut și de oameni nu s'au rușinat, a sfâșiat la Viena, în 1940, trupul Ardealului, trecându-i partea știută sub o stăpânire ce-l stâlcise aproape o mie de ani. S'a cutremurat întreg neamul românesc în urma acestei tăieturi de călău, a simțit în toate fibrele ființei sale, care-i una și nedespărțită, toate durerile sfârșelii. Dar a răbdat cu răbdare de mucenic și această cumplită lovitură a soartei, și-a ridicat ochii și inima sângerândă spre ceriu, căci potențași slugarnici, chiar dintre ai săi, îi țineau călușul în gură, și a așteptat ceasul dreptății. Care, după patru ani, a și sosit. Marele Stat Major Român comunica la 25 Octomvrie a. c.: „*In Transilvania de Nord-Vest, trupele române, de sub comanda generalului de Corp de Armată Avramescu Gheorghe, în strânsă legătură cu cele sovietice, au ocupat orașele Carei și Satu-Mare, după care au depășit frontiera româno-maghiară, desrobind astfel întreaga Transilvanie*“.

Se dovedea înc'odată că ne poartă grija Cel de sus. „Fortăreața neîndoielnică a neamului românesc“ (cum numia *N. Iorga* Ardealul) era din nou, în întregime, a noastră, a Românilor. Și asta după cea mai sfântă dreptate, înțeleasă și de alții, nu numai de noi. Un om de bine dela ziarul *La Reforme* scriind, la 10 Iunie 1848, în legătură cu adunarea de pe Câmpul Libertății dela Blaj, observă cu latină limpezime și sentiment al justiției: „Ardealul este sâmburele regatului Daco-Român, care va cuprinde în scurtă vreme, fără îndoială, și pe România din Moldova și Țara Românească, populație care oscilează nehotărît de mai bine de o mie de ani, ca un suflet ce-și caută trupul“. (*Z. Păclișanu*, în „Universul“ Nr. 219 din 1943). Cărui suflet ce-și caută trupul, i-a dat glas de vifor năvalnic și de nestăvilit, în 1915, *N. Titulescu*, strălucitul ambasador de mai apoi al dreptății și idealului românesc la areopagul neamurilor din Geneva, și pretutindenea pe unde l-au purtat ursitoarele în lumea largă, declarând că România nu poate fi întreagă fără Ardeal, fiindcă:

„Ardealul, e leagănul care i-a ocrotit copilăria, școala care i-a făurit neamul, e farmecul care i-a susținut viața. Ardealul e scânteia

care aprinde energia, e mutilare care strigă răzbunare, e fĂărnicia care chiamă pedeapsa, e sugrumarea care cere libertatea! Ardealul e românismul în restriște, e întărire care depărtează vrăjmașul, e viața care chiamă viața!

Ne trebuie Ardealul! Nu putem fără el! Vom ști să-l luăm și, mai ales, să-l merităm!

Pentru Ardeal nu-i viață care să nu se stingă cu plăcere; pentru Ardeal nu-i sforțare care să nu se ofere dela sine; pentru Ardeal totul se schimbă, totul se înfrumusețează, până și moartea se schimbă: încetează de a fi hidoasă, devine atrăgătoare!

Ardealul nu e numai inima României politice; priviți harta: Ardealul e inima României geografice! Din culmile lui, isvorăsc apele cari au scăldat Românismul în istorie: La miază noapte, Someșul, la apus, Mureșul, la miază zi, Oltul! Dealungul Carpaților, România de azi se întinde ca o simplă zonă militară a unei fortăreți naturale, încăpută în mâini străine!

Acel care nu se simte fĂătat la brău, când privește Ardealul, acela nu-i român, acela-i semănță streină pripășită în România, pe vremea când o băteau vânturile din toate părțile!“

Dorința arzătoare a lui Titulescu știm că s'a împlinit. Și cât s'a muncit în cei mai bine de douăzeci de ani de stăpânire românească! Universitatea din Cluj și realizările ei — ca alte realizări să nu le mai pomenim — e o dovadă care desfide orice cărtire. A venit însă barbaria diktatului din Viena, care ne-a înfipt pumnalul în piept. Dar n'am murit. Numai am pățimit înfiorător, și cei de dincolo de Feleac, și cei de dincoace. Acum Vinerea Patimilor noastre a trecut, ca un vis urit. Frânturile de nori ce mai rămân, fatal, pe ceriu, după frământări uriașe și cataclisme, o să dispară și ele, și toate se vor umplea de lumină. Pe care, tare ne este credința, nu o vor mai întuneca, nici măcar păta, nici un fel de impurități. Am vărsat doar pâraie de lacrimi și de sânge pe acest pământ și pentru acest pământ al Ardealului, sub glia căruia ne zac părinții de părinți.

Străini aduși de vânturi s'au oploșit pe meleagurile transilvane, unli chiar înstăpânindu-se asupra noastră vreme îndelungată, ce părea că n'are să se mai sfârșiască. Intr'un moment, spre sfârșitul veac. XVIII, crezând că barem împăratul din Viena ne va face dreptate, o deputațiune română, în frunte cu vlădicul unit *Ignatie Darabant* dela Oradea, s'au înfățișat la împărăție cu o jalbă, care cuprindea dreptatea, păsurile și dorințele lor. „Nu venetică, ci antică, cu mult mai antică decât toate celelalte, e națiunea română din Transilvania, unde a rămas neîntrerupt dela Traian până la Leopold II, timp de peste 16 veacuri“ se spune în acea jalbă alcătuită de cei mai de seamă fruntași

din Monarhie: Petru Maior, Gh. Șincai, Samuil Micu, Ignatie Darabant, Ioan Piuaru-Molnar, Iosif Meheși, ș. a. (*Șt. Pascu: Istoria Transilvaniei*, pag. 184). Dar împăratul dă hârtia contelui *Teleki* (nomen omen), aceștia-i face „note marginale“, după șoaptele unei inimi vrășmașe nouă și o trece dietei ardelene, iar aceasta o dă, din partea Sașilor lui Iohann Karl Eder, din partea Ungurilor lui Martin Bolla, s'o „studieze“... Rezultatul era de prevăzut. În scurtă vreme alți doi vlădici români — cel unit dela Blaj și cel ortodox dela Sibiu — duceau la Beciu plângerile Românilor, *Supplex Libellus Valachorum*, la noul împărat Francisc II, ca să se aleagă cu făgăduințe uitate, de cel ce le dăduse încă înainte de a fi părăsit cei doi ierarhi români Burgul vienez. Peste un veac, alt Habsburg nici n'a deschis măcar plicul cu Memorandumul alor noștri, deși în anii de vrajbă 1848—49 zeci de mii de Români ardeleni își jertfiseră vieașa pentru Tronul care le nesocotise deatâteaori, și le nesocotia și de data aceasta, cele mai îndreptățite și cele mai sfinte cereri. — Drept că nimenea dintre ai noștri n'a jelit prăbușirea Casei de Habsburg la sfârșitul trecutului războiu mondial. Prea și-au uitat capetele încoronate și neîncoronate ale acestei case de datorința lor de a face dreptate celor ce așteptau dela ei acest lucru ca dela unii ce l'ar fi putut face, dacă n'ar fi șovăit de-atâtea ori, și n'ar fi pus mai presus de adevăr și dreptate clipa clădită pe minciună și strîmbătate, dar prielnică unei fihne și huzur trecător. Nu rămâne însă nerăsunată nesocotirea străvechiului principiu: *Iustitia est fundamentum regnorum*. Cum atât de limpede și de tragic s'a dovedit și deastădată.

Ardealul românesc a ieșit din robie la libertate Cultivând străbunul său simț de dreptate, și învățând și din păcatele altora, Ardealul acesta, cu băștinașii lui, va înflori mereu. — Cu noi fiind Dumnezeu! Să înțeleagă și alie neamuri acest adevăr. Dar să-l înțelegem și noi, și înțelegându-l după cuviință, să fie de așa, orânduirea noastră de stat și trăirea singuraticilor, încât să ne facem vrednici dealungul veacurilor viitoare, de iubirea Atotputernicului, care să nu lase niciodată pe Român, poporul său.

DUMITRU NEDA

BILANȚ TRIST

Au trecut patru ani dela mârșavul dictat dela Viena, prin care s'a înfipt un pumnal în inima țării și s'a așternut un văl de durere peste Ardealul de Nord. Patru ani s'au scurs decând nu am încetat să credem că totuș dreptatea va învinge iarăș împotriva celor ce se credeau atotputernici. Și iată că nu ne-am înșelat: Ostașii noștri au știut să alunge pe cutropitori de pe plaiurile românești, încălcate de hoardele

pustei, și zorii unor zile mai bune încep să mijască și pentru frații de dincolo de Feleac.

Mari au fost suferințele fraților noștri în acești patru ani, mari, încât aproape sunt de necrezut, mai ales că suntem în veacul al XX-lea. Sute de mii de români, mai ales intelectuali, au fost siliți să-și părăsească rostul lor și să ia drumul pribegiei. Iată numărul celor refugiați, după profesii: Țărani 26.053, lucrători 13.516, meseriași 10.354, comercianți și industriași 2.026, funcționari 22.000, profesii libere 955, servitori 4159, femei casnice 12.172, studenți și elevi 50.000, alte profesii 9.123, preoți 1227, profesori și învățători 5.227 avocați 231, medici 703, ingineri 519. În total dintr'o populație românească de 1.300.000 s'au refugiat 290.000, au fost omorâți 28.000, iar peste 17.000 au fost trimiși în lagăre. Dar dintre toate suferințele, cele mai mari le-a avut de îndurat Biserica Românească și slujitorii ei. E bine să fie scrisă cu litere de aur suferința bisericii în Ardealul de Nord, căci ea singură, prin episcopii și preoții săi, a mai putut susține moralul populației române și a mai putut anima nădejdea unor vremi mai bune ce trebuiau să sosiască.

În urma arbitrajului dela Viena au rămas dincolo trei episcopii greco-catolice (Oradea, Baia Mare și Cluj) și trei ortodoxe (Cluj, Oradea, Sighet), precum și o parte din arhiepiscopia Blaj, condusă de vicarul din Tg. Mureș și o parte din Mitropolia Sibiu. După parohii au rămas la unguri 927 parohii greco-catolice cu 1.066.145 credincioși și 442 parohii ortodoxe cu 339.448 credincioși. Guvernul maghiar n'a recunoscut formal decât un singur episcop român, pe I. P. S. S. Dr. Iuliu Hossu al Clujului, admis în Casa Magnaților în Octomvrie 1940. Dintre episcopi a fost expulzat episcopul ortodox al Oradei, Nicolae Popoviciu, precum și abatele de Sâniob, Dr. Iosif Pop, romano-catolic. Nu s'a admis reîntoarcerea la reședință a I. P. S. S. Dr. Valeriu Traian Frențu, episcop de Oradea, și a P. S. S. Dr. Vasile Stan, episcopul ortodox al Maramureșului.

În primii doi ani de stăpânire ungurească au fost expulzați 12 preoți ortodocși din eparhia Oradei, 7 dela Cluj și 6 preoți greco-catolici din dieceza Oradei și 2 din Maramureș. Au fost siliți, să se refugieze, de multe ori fiind maltratați, toți preoții ortodocși din Secuime, aproape toți cei din Maramureș (cc. 65), 30 din eparhia Clujului, de unde înainte de intrarea trupelor maghiare se mai refugiaseră alți 35; 42 dela Oradea; preoți greco-catolici s'au refugiat 56 din Secuime, 28 din eparhia Clujului, 33 dela Oradea și 17 din dieceza Maramureșului. Au fost uciși protopopul ortodox al Huedinului Aurel Muntean, preotul ortodox din Trăsnea, Traian Costea, și preotul greco-catolic Andrei Bujor din Mureșeni de Câmpie. Au fost maltratați și unii chiar și în-

chiși, vicarul episcopiei ortodoxe a Maramureșului, și aproape toți preoții săi, 15 preoți din eparhia ortodoxă a Clujului, 8 din cea a Oradei, 19 preoți greco-catolici din dieceza Oradiei, 29 dela Cluj și 15 din vicariatul Tg.-Mureșului. Multora li-s'a fixat domiciliu forțat; iar alții au fost puși sub control polițienesc (13 preoți greco-catolici dela Oradea și 3 din Maramureș).

Preoțimea română n'a primit nici un salariu delc 1 Oct. 1940 și până la 1 Martie 1941, de când începând și până la 1 Aug. 1941 au primit numai modeste „aconturi“. Dela acea dată primesc o congruă din care vin scăzute veniturile parohiale. Preoții din parohiile înființate după 1918 nu primeau nici un salariu dela stat. Deasemenea nu au fost salariați canonicii greco-catolici, episcopii, funcționarii centrali și nici profesorii de religie.

Furia cutropitorilor s'a abătut nu numai asupra slujbașilor, ci și asupra altarelor. Au fost dărâmate de tot următoarele Biserici ortodoxe: Borsec, jud. Mureș, Biborteni, jud. Odorhei, Căpeni, și Comlăuș, jud. Trei Scaune, Vârghiș și Racoșul de sus, jud. Odorhei și Sălărd, jud. Bihor. Greco-catolice: Ocland, Crăciunel, Sânmărtin și Merești din jud. Odorhei, și Ditrău din jud. Ciuc. Alte biserici au fost dărâmate în parte, jefuite sau transformate în magazii (biserica ortodoxă din Miercurea Ciuc, Gheorgheni, Praid) sau cazarme (bis. greco-cat. din Bicazul Ardelean).

S'au confiscat sesiunile parohiale și cantonale dela 85 comune din eparhia ortodoxă a Clujului, 35 din Oradea, și averile episcopiei ortodoxe a Maramureșului, precum și a aproape tuturor parohiilor sale, și a parohiilor ortodoxe din Secuime. S'au confiscat deasemenea averile a 86 parohii din eparhia greco-catolică a Oradiei (3675 jugăre), a 74 parohii din Maramureș (1481 jugăre) și averile bisericilor greco-catolice din Secuime.

În multe locuri românii au fost siliți să treacă la religia romano-catolică sau la reformați, mai ales în jud. Odorhei, Ciuc și Trei-Scaune, și în Maramureș și Oradea, cu toate că Sf. Scaun a declarat nule toate trecerile forțate dela greco-catolici la romano-catolici prin decretul publicat în „Acta Apostolicae Sedis“ la 18 Februarie 1941, stabilind că trecerile dela un rit la altul să se facă numai cu aprobarea sa. În unele parohii preoților li-s'a impus să slujească în limba ungurească și să cânte la sfârșitul liturghiei hymnus-ul maghiar, ceea ce preoțimea a refuzat. Tot cu scop de desnaționalizare a populației române s'a înființat la 13 Aprilie 1941 o episcopie ortodoxă ungurească, deși e știut că între unguri nu sunt ortodocși, iar numeroase parohii greco-catolice, mai ales din Secuime au fost constrânse prin tot felul de

șicane să se supună jurisdicției episcopiei greco-catolice maghiare de Hajdudorog, înființată în 1912 cu acelaș scop.

Și pomelnicul suferințelor bisericilor românești din Ardealul de Nord, departe de a fi complet, își are culmea cu ceea ce s'a întâmplat în ziua de 3 Martie a. c., când bande de studenți unguri au devastat Academia de teologie greco-catolică din Cluj, bătând și răbind studenți și profesori, ba mai mult, însuș I. P. S. S. Dr. Iuliu Hossu, episcopul unit al Clujului, a fost scuipat în față. Era suprema ofensă adusă unui episcop de către „civilizația milenară“ a vecinilor din Apus atât de mult trâmbițată în lung și în lat. Toate le-am răbdat ca mucenicii, știind că nu va întârzia dreptatea. Și aceasta a început să se ivească cu 23 August, și sperăm că ea va fi totală și veșnică: O preține istoria și Calvarul fraților noștri din cei patru ani atât de întunecați!

IOAN VESA

POPA DRAGSIN APOSTOL AL UNIRII

Pentru Românii din Peninsula Balcanică Unirea cu Roma este un ideal măreaț, spre care au tins, dar' nu poate fi înfăptuit decât foarte greu. Cunoscutul cărturar macedo-român *M. G. Obedenariu*, vorbește așa de frumos despre unire: „Frumoasă mișcare a fost unirea Românilor! Fără pașul acesta remarcabil, noi nu am avea astăzi mai multă cultură decât Bulgarii. Mai mult! Înainte de unire nu se învăța în școli decât a cetii, a scrie, a calcula. Apoi se mai învățau de rost psalmii, ceasurile, cântările liturgice. Toată instrucțiunea Românilor se mărginea la aceasta. Nici o idee de geografie, de filosofie. După ce s'a îndeplinit unirea, se trimiteau tinerii români la Roma, în colegiul de la Propagandă. Acolo ei au învățat nu a deveni catolici (pentru că erau!), ci a deveni Români. Ei se nasc ca latini. Monumentele, cărțile, manuscriptele, limba italiană, chiar și cea de rând, îi învăță că ei se țin de o rasă superioară, și că și-ar putea cultiva limba aproape ca și Italianii, mai mult decât Sârbii și Bulgarii. Fără unire noi nu aveam pe Șincai, nici pe P. Maior, nici acea pleiadă de oameni devotați, de apostoli ai Românișmului. Uniții sunt aceia cari ne-au dat primele cărți de învățământ laic european, apusean, latin. După ce uniții au compus cărțile și au deschis școlile, și neuniții au profitat de învățământul național. Șincai a deschis ochii tuturor Românilor, dar dacă el ar fi rămas în satul său și dacă ar fi rămas pravoslavnic, nu ar fi învățat decât să tragă clopotele și să cânte cu un glas slobozit pe nas vecernia, după obiceiul Grecilor. Șincai nu s'a format decât în Roma. Dacă uniții nu ne-ar fi deschis ochii pentru a putea privi civilizațiunea latină, poate că am fi fost înghițiți de Muscali. Kievul este antipodul Romei. Facă-se un Ro-

mân musulman, dacă-i place, însă recunoască partea mare ce a avut-o unirea la renașterea naționalității române. Iată ce cuget eu despre ea”.

Profesorul *N. Coculescu* de la Universitatea din București, originar din Macedonia, spune că unirea cu Roma „ar fi fost o salvare pentru Românii Macedoneni, cari sub egida, și întăriți de luminile civilizației latine, ar fi fost elementul conducător din toată Peninsula Balcanică”. (*I. Georgescu. Bisericile Românești. Oradea, 1935 p. 36*). Românii din Peninsula Balcanică doresc unirea, fiindcă ar însemna și o renaștere. Călugărul *Cosma* dela Muntele Athos, (trecut în rândul Sfinților de Greci) spune că „Dumnezeu se consideră de ofensat când e rugat și laudat în limba românească” și că rugăciunile primite înaintea lui Dumnezeu trebuiesc făcute în limba greacă (*T. Filipescu. Colonille Române din Bosnia p. 126*). Patriarhul de la Constantinopol a afurisit în 1813 pe *Mihai Boiadgi* pentru o carte de gramatică românească. Iată un pasagiu din actul de anatemizare. „Aflu că se răspândește cartea unui blăstămat al Bisericii, a unui *Boiadgi*. Scopul acestuia e de a combate limba greacă din uzul credincioasei mele turme. Comuni-cați afurisenia noastră celor ce ar da crezământ spuselor acestui eretic contra limbii în care a vorbit Dumnezeu”. (*T. Filipescu, op. cit. p. 126*). În *Tache Papahagi* citim că — „Cei mai buni macedoneni au fost uciși de bandele grecești, binecuvântate de Patriarhia din Constantinopol și conduse de reprezentanții ei”. (*Macedo-Românii sau Aromânii. București, 1927, p. 12*).

În amintirile diplomatice ale lui *Trandafir. C. Djuvara*, publicate în franțuzește, citim multe lucruri despre încercările de unire ale Macedonienilor. În 1883, „*La Grebena*, reședința Episcopiei grecești, o mare parte dintre Români au scuturat jugul fanariot și au recunoscut primatul Papei”. (*Revue des sciences politiques, 1929, p. 137—138*). Tot acolo citim că *D. Sturdza* scrie fraților *D.* și *Al. Djuvara*: „Pentru a întări România și ca să o vedem intrată pe calea progresului și a civilizației europene, eu unul nu văd decât un singur mijloc sigur: să unim poporul român de Biserica Catolică” (*Idem p. 129*).

Printre apostolii unirii cu Roma a Macedo-românilor e foarte interesantă figura lui *Popa Dragsin*. Până acum e puțin cunoscut. La Biblioteca Centrală din Blaj există un manuscris încă nestudiat despre *Popa Dragsin*. *Dragsin* a văzut lumina zilei în *Vladimirovaș* (înainte se numea *Petrovâsel*) în Banatul Sârbesc, pe la 1822. A fost negustor bogat, dar se ocupa mult de problema religioasă. La un moment dat negustorul bogat renunță la toate bunurile lumii acesteia. Trece la Sfânta Unire și se face călugăr. Devine apostol neînfricat al unirii Românilor din Balcani cu Roma. Devine ieromonahul *Samuil Dragsin*, pelerin pios la

Ierusalim și la Roma. „El vrea nici mai mult nici mai puțin decât să întoarcă la biserica romană pe Românii din Bulgaria“. (Emanoil Bucuța. Petri de vad. Vol. III. p. 102).

În 13 Martie 1868 cere să fie primit în cinul călugărilor bazilieni. La cerere alipise hârtiile de pelerin la Ierusalim, la Roma, certificatul de la Episcopul latin din București. La Blaj era sedisvacanță. A fost trimis la Oradea, unde îl hirotonește Episcopul Iosif Pop Sălăjan, care îi dă odăjdii, cărți rituale, vase sacre. Îl recomandă Episcopului Pluyn, îi dă și o pastorală adresată „Tuturor Românilor creștini din Bulgaria“. Le lămurește ce este unirea, spunând-le că rămâne toată rânduială orientală, și că limba română va fi limbă liturgică. (Iacob Radu. Istoria Diecezei Române-Unite a Orăzii-Mari. 1777—1927. Oradea, 1930 p. 153).

Cu zel apostolic începe să propovăduiască.

În 1869 a cumpărat la Vidin loc de biserică cu 208 galbeni austriei. A ridicat un monument, având în vârf o cruce. Pe locul acela voia să zidească biserica. A și reușit să cîntorească o bisericuță de scânduri, foarte sărăcăcioasă. Crucea din fața bisericuței avea inscripția: „Această sfântă cruce a dăruit-o întru mărirea lui Dumnezeu comunității române greco-catolice din Vidin 1869“. S'au adunat bani pentru edificarea unei biserici frumoase. A contribuit și Împăratul Austriei. Nu s'a putut zidi, fiindcă n'au aprobat autoritățile bulgare. (Kanitz. Donau-Bulgarien. Vol. I. 1875, p. 239).

În 14 Oct. 1871 Popa Dragsin scrie Mitropoliei din Blaj despre situația bisericii române-unite din Bulgaria. „Către cele 7 comune cu 4000 de suflete, 4 biserici și cu 4 preoți, adică: Stanoterm, biserică cu preotul Stan, am primit în 1868 Aprilie 25, Cosiava, biserica cu preotul Constantin, am primit în 1868 Aprilie 28, Iesenncu biserica și cu preotul Petru Stan i-am primit în 1868 Maiu 5, Ciongurusin cu biserică și preotul Dimitrie Petrovicu am primit în 1869 Iunie 9. Acestea sunt comunele numai cari au biserici și preoți de cari se arată, fără de celelalte comune cari nu au biserici și preoți. Din nou în acest an am întors la Sf. Unire 18 comune în cari sunt 11.000 de suflete cu 6 biserici și cu 6 preoți adică: Bibru-Palantă, biserică cu preotul Stan Ionete i-am primit în 1871 Aprilie în 6, Rasova biserică cu 4 preoți, preotul Strelcu Dumitru, i-am primit în 1871 Iunie 9, Cerniveru biserică cu preotul Dumitru, am primit în 1871 Iunie 12, Dervis Mahala cu biserică, am primit în 1871 Iunie 12, Carabagiocu cu biserica i-am pimit în 1871 Iunie 16. Memisioni cu biserică nouă, care încă nu e gata nici sfințită, am primit în 1871 Iunie 18“. (E. Bucuța. Românii dintre Vidin și Timoc. București, 1923, p. 94).

Popa Dragsin era finanțat de Anton Iosif Pluyn, Episcopul romano-catolic al Bucureștilor. Primea lunar 5 napoleoni aur. În 1869

Episcopul pleacă la Constantinopol. Ioan Petru de la Cruce, vicarul general de București, nu-i mai trimite bani. Pe la sfârșitul anului îi scrie că va primi bani, dar nu sosiau. Se adresează Sfintei Mitropolii din Blaj, cerându-i ajutoare. În sprijinul uniților de la Vidin s'a cerut protecția reprezentantului Austriei. Deși vechea Austrie era fără foarte catolică și sprijinea catolicismul, în Vidin n'a intervenit. N'a înțeles semnificația celei dintâi parohii române-unite din Balcani Protecția Austriei ar fi putut face mult. Fiindcă nu s'a oferit patronajul, uniții de la Vidin nu s'au putut organiza în parohie. Tot misionarismul de la Vidin al ieromonahului Samuil Dragsin a rămas zadarnic. Conversiunile numeroase din acel timp (1860—1870) dovedesc ecoul puternic pe care l-a avut în sufletele apostolatului entuziastului Dragsin. Au trecut anii, și uniții de la Vidin s'au pierdut. Popa Dragsin a mai convertit și în alte părți, dar factorul politic, organizațiile de stat din Bulgaria și Grecia, au îndedicat propagarea Sfintei Uniri printre Macedoromâni. Istroromânii s'au făcut Romano-catolici. (S. Pușcariu. Studii Istroromâne. Vol. II. p. 45). Biserica din comuna Sucodru a fost ortodoxă și apoi a trecut la catolici (G. J. Ascoli. Studj Critici. Gortzia, 1861, p. 51). Despre celelalte biserici din satele istroromâne nici nu se mai știe când au fost ortodoxe. Printre apostolii istroromâni se numără și A. Glavina, care a stat mult la Blaj, și a avut legături foarte strânse cu Blajul.

În 5 Iunie 1868 Popa Dragsin se adresează Episcopului Unit dela Oradea să intervină pentruca la Vidin să rămână consul al Austriei Adolf Schulz, care îl sprijinea. În cazul plecării lui Schulz urma să meargă la Vidin Teodorovici, sârb anticatolic. Cererea n'a putut fi rezolvată favorabil. Popa Dragsin continuă să muncească. Macedoromânii primeau cu bucurie unirea. În 1867 satele românești din Bulgaria cer Mitropoliei din Blaj să primească „patru sau cinci băeți în Seminar, măcar pe cât de scurt timp ca să învețe dogmele religiei”. (Bucuța loc cit. p. 87).

Dacă putea rămâne la Vidin, sau peste tot în Bulgaria, timp îndelungat, e sigur că făcea foarte mult. Bulgarii și Turcii îl alungă. Mitropolia din Blaj îl numește în 23 Aug. 1873 superior al Mănăstirii Strâmba Fizeșului. A muncit acolo până în 1881, când în urma unor conflicte s'a dus la Lugoj la Episcopul Victor Mihaly de Apșa. Episcopul era dispus să-i dea o parohie, dar pretindea Litere Demisionale. Blajul nu i-a dat Litere Demisionale din cauza anumitor probleme materiale în legătură cu administrarea mănăstirii. A trăit în mare mizerie, dar n'a disperat. Avusese un fiu (înainte de a se călugări fusese căsătorit) care a trăit în Dobrogea. La începutul secolului nostru cărturarii macedoromâni (Doctorul Obedenariu, Apostol Mărgărit și alții) au dorit să se înfăptuiască unirea. Un luceafăr al Blajului, academicianul Augustin Bunea, cunoscând acest ideal nobil al Doctorului Obedenariu, a alcătuit un proiect

de activitate în Peninsula Balcanică (Albumul Bunea p. 159) pe urmele ieromonahului Samuil Dragsin. Mitropolitul Victor Mihalyi de Apșa a binecuvântat proiectul misionar al lui Augustin Bunea, care era decis să plece în Peninsula Balcanică. Dacă nu s'a putut duce la îndeplinire proiectul misionar la începutul secolului nostru, e probabil că se va face de acum. Poate se vor găsi monahi cari mergând pe urmele Ieromonahului Samuil Dragsin să facă misionarism în Balcani. Ar fi unica soluție pentru introducerea limbii românești în bisericile românești de sub stăpânirea grecească, bulgărească și sârbească.

IOSIF E. NAGHUI

INSEMNAȚII

Eminescu și Blajul

Viața lui Eminescu a fost cercetată cu pasiune de istoricii noștri literari, cari au căutat să lămurească legătura organică dintre om și operă. Unii din ei au împins chiar prea departe curiozitatea, scotocind cu bolnăvicioasă pornire tot felul de amănunte fără rost din anti sbuciumași ai poetului. — Totuși, în ciuda acestor strădanii, mai mult ori mai puțin laudabile, rămân încă multe colțuri de umbră în biografia lui; rămân nelămurite chiar unele probleme care nu sunt de loc secundare, ci trebuie socotite ca esențiale în formarea lui sufletească.

Legăturile lui Eminescu cu Blajul este printre acestea. Poetul n-a stat prea mult în cetatea învierii noastre. Datele despre această petrecere a lui ne lipsesc aproape cu totul. Chiar de aceea, unii dintre biografiul poetului trec în grabă peste acest capitol, socotindu-l episod fără importanță.

Adevărul este însă altul. Blajul a avut rol hotărâtor în orientarea spirituală a lui Eminescu. În tot cazul, naționalismul robust și idealist al poetului este, fără îndoială, de esență blăjană. L-a infiltrat doar în inima lui arzătoare Aron Pumnul. Înainte de a veni să vadă cu ochii Roma mică, sufletește era blăjan. Aici s'a adâncit doar, s'a desăvârșit ceea ce aducea din entuziasmul dascălului plecat din aceeași sursă a școlii latiniste.

În „*Bucovina literară*“ (20 Febr. 1944) d. *Ilie Mandiuc* scrie un frumos articol despre „Eminescu și Ardealul“, în care apreciază la justă valoare popasul lui Eminescu la Blaj.

„Legăturile cu revista „Familia“ și povestirile minunate, despre Ardeal în care-și încălzea Aron Pumnul elevii săi, l-au făcut pe Eminescu să pornească în anul 1866 pe drumul cel mare împărătesc spre

Ardeal. Pe unde a trecut, nu știm, aflăm doar atât că doi teologi români în drum spre Blaj îl descoperă într'o cameră a otelului „Calul alb“ din Târgu Mureșului. Era îmbrăcat sărăcuț, cu hainele prăfuite, din care scotea mereu un carnet pentru a nota ceea ce i se părea mai caracteristic în felul de a vorbi al locuitorilor. Intrând în vorbă cu cei doi teologi, Eminescu îi lămurește că este poet, și vrea să-și adune material. În tovărășia lor străbate drumul până la Blaj, către care îl atrăgea, „dorul ferbinte de a vedea locul, unde a răsărit soarele românismului“. — Ajungând pe dealul Hulei, de unde se vedea bine Mica Romă, Blajul, poetul exclamă :

„Te salut din inimă Roma mică; îți mulțumesc, Dumnezeule, că m'ai ajutat s'o pot vedea“.

Eminescu este bine primit în mijlocul teologilor, mai ales că unii îi citiseră poeziile din „Familia“, și stă mai multe luni în Blaj, unde citea tot ce-i pica în mână răscolind și biblioteca seminarului, în care îl introduseră prietenii săi teologi. Aici, intrând în contact cu suflul latinist al Blajului, Eminescu renaște din nou, trezindu-se într'însul mândria originii noastre romane.

Aceste câteva luni petrecute de Eminescu în atmosfera Blajului au fost fără îndoială hotărâtoare pentru evoluția de mai târziu. Popasul dela Blaj seamănă cu o adâncire a rădăcinilor interioare, cu o mare reculegere înainte de sbor. Atunci au prins să lumineze în sufletul lui temelile gândirii politice. Acolo, în lunca înflorită a Târnavelor, s'a înfiripat în inima poetului ideea unității românești și care avea să se plăsmuiască în versurile impresionante ale Doinei „Dela Nistru până la Tisa“. Aici, în Blaj, și-a adunat material și pentru romanul „Geniu Pustiu“ ca și pentru trecutul neamului românesc în Ardeal.

Câtva timp mai târziu asistă la o adunare a Astei din Alba Iulia, apoi la Sibiu, unde face cunoștința lui N. Densusianu, trece prin redacția „Telegrafului Român“, întipărindu-și adânc stilul ziaristiceii ardelenne, naționaliste și intransigente, care avea să-i rămână apoi pecetea conducătoare de mai târziu, arătând în activitatea sa gazetărească, că în Ardeal se hotărăște soarta noastră ca neam“. (ap).

Diploma imperială pentru basiliaii-dascăli dela Școalele din Blaj

În istoriografia românească e necunoscută diploma Impăratului Carol al VI al Austriei, din 21 August 1738, despre mănăstirea călugărilor basilieni și școalele din Blaj. Credem potrivit să o reproducem în întregime pentru importanța ei istorică deosebită, fiind actul împărătesc care a făcut cu puțință deschiderea și funcționarea celor mai

vechi școli și a vestitei mănăstiri din Blaj. — Hrisovul din chestie sună așa :

Nos Carolus Sextus, Dei gratia Electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniae, Castellae, Legionis Atragoniae, utriusque Siciliae, Hierosolymae, Hungariae, Bohemiae Croatiae... Rex, Archidux Austriae... Princeps Transylvaniae et Serviae, Marchio Sacri Romani Imperii... Memoriae commendamus et tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum diligenti revolveremus animo ad hoc Nos summi dispensatione Consilii, Monarchiam Sacri Romani Imperii obtinuisse atque juxta Regios inter fasces Apostolici etiam Regis diadema suscepisse, ut varia, qua nobis ad conservandam Rempublicam incumbunt inter munia, id potissimum curarem, quod honorem et cultum concernit divinum, tanto magis augmentandum, quanto gratius Deo, cujus vices in terra gerimus, impartitur inde obsequium, quantove dein benigniores actionibus humanis auspiciato gerendis impendent. Coeli favores: hinc est, quod Nos ab ipse suscepti Regiminis nostri exordio, nihil prius aut antiquius habuerimus, quam ut in Regnorum ac Provinciarum nostrarum promoeris Sancta Romano-Catholica Ecclesia propagari, ejusque accessione Altissimi gloria per verum in ea cultum magis magisque sublimari posset, idque sive proprio, quod a natura nobis inditum est, sive gentilitio, quod a majoribus nostris, qui suae commissa curae imperia sapienter olim atque feliciter pietatis operibus moderabantur, in Nos translatum accepimus jure, a quorum laudabilibus discedere vestigiis inglorium Nobis duceremus. Quoniam itaque haereditario quoque in Principatu nostro Transylvaniae iisdem insistendi, zelantisque Apostolici Regis munia exercendi ampla nobis sese praebeat, ubi videlicet Sacratissimo quondam Principe Domino Leopoldo, Romanorum ac Germaniae, Hungariae, Bohemiaeque etc. Rege Genitore ac Praedecessore Nostro gloriosae memoriae desideratissimo feliciter regnante, natio valachica Graeci Ritus e Schismatis errore quo antea laborabat, aspirante divina gratia, cooperanteque piorum virorum zelo, ad unionem et gremium Sanctae Romane-Catholicae Ecclesiae redire coeperat, ac proinde idem Sacratissimus Imperator et Rex pietate motus, speciale Diploma, certas immunitates, Privilegia ac Indulta, quibus eadem Natio valachica, eorumque Ecclesiae et Ecclesiasticae personae nec non Episcopus Graeci-Ritus Sacrae Romano-Catholicae Ecclesiae vere unifi sese accomodarent fruerenturque et gauderent, in se complectens, eisdem concesserat, Episcopumque Graeci-Ritus Unitum roboraverat et constituerat, Nos etiam muneri Nostro satisfacere, Episcopatumque Valachorum Graeci-Ritus Sacrae Romano-Catholicae Ecclesiae Unitorum porro quoque stabilire volentes, Residentiam eidem in Regio fiscali oppido nostro Fogaras, simul cum Dēno-

minatione de eodem Fogaras clementer resolvaremus, pro fundatione vero seu dotatione fiscale Dominium nostrum Szamosujvár cum fiscali possessione Alsó Szombatfalva in Districtu Nro Fogarasiensi situata, cum beneficio trium millium florenorum annualim exinde provenientium, adhuc anno millesimo septingentesimo decimo septimo tradi et assignari curaveramus: hancque fundationem intellecta Nos partium illarum majori semper impopulatione, et natione isillius Valachicae Graeci Ritus ad Sacram Ecclesiae Romano-Catholicae Unionem accessione, munificentia Nostra Caesaro-Regia anno millesimo septingentesimo trigesimo secundo in eo adauxeramus, dum ad fidelis nostri nobis dilecti Reverendi ac Magnifici Liberi Baronis Ioannis Innocenti Klein de Szád, moderni dictionum Valachorum unitorum Episcopi Fogarasiensis et Consiliarii Nostri demissam repraesentationem, quod nempe idem ex defectu Cooperatorum, tam numerosum et semper magis accrescentem populum, in fide et pietate debite instruere haud sufficeret, indeque pro erectione et exstructione alicujus pro usu Ritus et Sacrae Bullae pontificiae exigentia, Monasterii, in quo idem Episcopus subsistere et Monachi juxta sui Ritus normam, loco Canonicorum et Capituli assistere, ac in quo Juventus in fide et litteris instrui, indeque idonei in pietate et Doctrina bene instructi Parochi graeci-ritus cultivari valerent, supplicasset, id ipsumque nobis per cameram Nostram aulicam relatum existisset, non modo in exstructionem pro priori jam resolutae Residentiae Episcopalis, verum etiam in erectionem ejusmodi Graeci-ritus Unitorum Monasterii Ordinis Sancti Basilii benigne condescenderamus, eumque in finem imprimis ex alio in fiscum Nostrum Regium devoluto fundo medio destinaveramus, ex post autem intervenientibus aliis circumstantiis et siquidem pro emptionali concessione praelibati Domini Szamosujvár, Communitas armena ibidem Szamosujvári, abbas Armenopoli Residens instituisset, aliudque pro fundando abtelato Episcopatu, ac etiam Monasterio magis congruum Dominium, nempe Balásfalva, in eodem Nostro Transylvaniae Principatu, Comitatuque Albensi existens prae manibus fisci Nostri Regii haberetur, sequentem in modum clementissime resolvimus: Quod nimirum 1-mo, Accedente ad id pontificio consensu, praenominatus Episcopus Fogarasiensis antelatum Dominium fiscale Szamosujvarensis et integram totalemque possessionem Alsó-Szombatfalva in Districtu Fogarasiensi, velut praemissum est, etiam ex collatione nostra cum annuo beneficio trium millium florenorum, per ipsum Episcopum et ejus Praedecessorum, hujusque tentata et possessa cum omnibus suis juribus, utilitatibus et emolumentis fisco nostro Regio resignet, ac irrevocabiliter in perpetuum remittat, — E contra 2-do Pro eodem Dominio Szamosujvariensi et Possessione Alsó-Szombatfalva praefacto Episcopo ejusque Successoribus Sacrae Romano-Ca-

tholicae Ecclesiae vere unitis ac undecim graeci-ritus Ordinis Sancti Basilii Religiosis... in perpetuum sustentandis, et quidem omnibus his Sacrae Romano-Catholicae Ecclesiae vere unitis cum beneficio annuo sex millium florenorum, per modum perpetuae et irrevocabilis foundationis, Castrum qua Caput bonorum et integrum Dominium Balásfalvense optimo et nullo unquam tempore disputabili, aut in controversiam vocabili Jure, ad Nos haereditarium videlicet Transylvaniae Principem, devolutum, cum omnibus suis juribus, emolumentis, beneficiis, utilitatibus, possessionibus integris... et quibusvis aliis quoquo nomine vocatis utilitatibus et beneficiis de jure et ab antiquo praestari et exigi solitis, vigore benignae Resolutionis Nostrae, per Cameram Nostram aulicam dedato in hacce nostra Civitate Vienna Austriae die octava mensis Maji anni jam praeteriti, millesimi septingentesimi trigesimi septimi, ad Regiam Cancellariam Nostram Aulicam aequae Transylvanicam intimatae benigne conferenda, cedenda et resignanda duximus... 3-to Ut ex specificatis sex mille florenis, intertentioni et subsistentiae Episcopi deserviant... Verum 4-to Undecim Hieromonachorum Basilianorum... fundatio trium millium florenorum, in universis proventibus praescii Domini Balásfalva... illis irrevocabiliter conferimus. Ut proventus hi ab episcopalibus separatim ab ipsismet Monachis administrantur et ex eodem tam Hieromonachi, quam alumni subsistere possint, quorum munus erit in omnibus Juventuti curae ipsorum commissae optimo exemplo praelucere, eamque bonis moribus et litteratura... instituire, ut apta pro incremento Sacrae Unionis cum Ecclesia Romano-Catholica in scholis efformetur, subjecta... 6-to et cum benigna nostra mens per hanc foundationem eo unice intendat, ut nexus Unionis cum Sancta Romano-Catholica Ecclesia tanto reddatur firmior, et effectus Unionis in posterum magis ac magis floreat, Episcopi uniti erit ad Monasterium et Statum monasticum viros imprimis dictam Unionem verbis et operibus profitentes, vitae irreprehensibilis eruditione claros, moribus exemplaribus praeditos, linguarum plurium gnaros, Clero et populo univo exemplo bono praeituros recipere, ut per ejusmodi subjecta et eruditos viros Sacra Unio majora et majora semper capiat incrementa. Hinc... auctoritate Juris Patronatus Nri. Regii quod, velut Rex Apostolicus et Princeps haereditarius generaliter in conferendis universis Regni Nostri Hungariae, dictique Principatus Transylvaniae et Partium eo spectantium Ecclesiis atque beneficiis, instar Divorum quondam Hungariae Regum Praedecessorum videlicet Nostrorum felicissimae recordationis habemus, optimoque jure exercere dignoscimur, praefato Eppo moderno videlicet ac ejusdem Successoribus Sacrae Romano-Catholicae Ecclesiae vere unitis, nec non undecim Graeci-ritus Ordinis Sancti Basilii Religiosis... Sacrae Romano-Catholicae Ecclesiae pariter unitis, modis, formis et

conditionibus superius declaratis et expressis, perpetuae ac irrevocabilis fundationis titulo conferimus, cedimus et resignamus, nec non constituimus reservamusque ac ratihabemus... Harum Nostrarum Majoris Aulici Sigilli Nri. independentis munere roboratarum vigore, et testimonio Litterarum mediante. Datum in Civitate Nra Vienna Austriae. Die vigesima prima Mensis Augusti Anno Dni Millesimo septingentesimo trigesimo octavo, Regnorum vero Nostrarum Romani 27-mo Hispanici 34-to Hungariae 28-o.

Carolus m. p. B, Joannes Jos, Bornemisza de Kászón. — Josephus Kozma 1).

Originalul se păstra în Arhiva Mitropolitană din Blaj, de unde s'a trimis o copie editorilor colecției din care cităm. Copia a fost autenticată de Mitropolitul Ioan Vancea: „Praesentem copiam extractivam suo transsumto authenticato in iis, quae exhibet apprime conformem esse hisce adtestatur“.

Dr. JOANNES VANCEA m. p.
Archiepiscopus et. Metrop.

Comunicat de Iosif E. Naghiu

Țarul Alexandru al III-lea și Memorandul

E îndeobște cunoscut ca Românii din Ardeal au făcut adeseori apel la țarii ruși, ca aceștia să le ia apărarea împotriva asupririlor de acasă. Și de multe ori au găsit nu numai înțelegere, ci și sprijin real, căci ei, care se considerau protectori ai ortodoxiei, nu puteau vedea cu ochi buni asuprirea aceloră, care aveau acelaș crez cu al lor. Nici chiar în ultima vreme nu au lipsit sentimentele de simpatie pentru Românii din fostul imperiu habsburgic. Astfel s'a publicat cu ocazia aniversării a 50 ani dela procesul memorandiștilor o scrisoare anexată la memoriile contelui E. C., care pe timpul procesului acestuia era diplomat la Viena, din care se vede că însuș țarul condamna acel proces, pe care-l considera nu numai ca o pată asupra Monarhiei habsburgice, ci și ca o primejdie pentru imperiul șubred, care îngloba atâtea națiuni. Iată ce spun memoriile contelui:

„In calitatea mea de prim consilier la ambasada rusă din Viena, am fost trimis de Francisc Iosif la Țarul Alexandru III cu manifestări lingușitoare. I-a trimis stampe, știindu-l amator, și o scrisoare lungă.

1) Litterae authenticae exhibentes origines scholarum Hungariae, quas pro informanda juventute post cladem ad Mohács viri catholici condiderunt et dotarunt, Reges Apostolici confirmarunt. Colaczae, 1884 p. 270—310 (numai sus e text, urmează comentarii). Fasciculus Secundus. Vol. II. Blasii (Balázsfalva) die 24 Ianuarii 1883.

Când Țarul, așa zisul protector al neamurilor ortodoxe, a creiat alianța franco-rusă ce trebuie să contrabalanseze puterea habsburgică în Balcani, Francisc Iosif s'a văzut lovit direct, și acum încearcă să parazeze lovitura. A îndrăznit să complimenteze pe Țar asupra arhitecturii podului dela Paris „Alexandru III“, pod ce alcătuește simbolul și apoteoza alianței franco-ruse.

Sosit la Țar, eram pe punctul să lipesc plicul răspunsului către Francisc Iosif, căci după obiceiul curților mesajul nu se lipește de către acesta. Atunci Pobedonostez, care era prezent, a spus: „Contele C. fiind român, procesul memorandiștilor îl interesează de aproape“. Maiestatea Sa a avut mărinimia neuitată de a-mi oferi copia scrisorii ce se găsea pe masă. O păstrez ca un sublim omagiu de augustă încredere.

Ajuns la Viena, i-am adus pe doi memorandiști la mine acasă și, stând la cină, le-am citit mesajul țarist. A doua zi marea opresiune sufletească s'a prefăcut în voe bună pe temei de încredere în viitor. În urma cerinței lui Francisc Iosif, care aflase gestul meu, am fost rechemat.

N'am urmărit răsplată, ci susținerea neamului meu“.

Iată textul scrisorii Țarului:

„Iubite Frate,

Grațitudinea pentru butoaiele cu icre și trei blăni este din cele mai exagerate. În schimb nu știu dacă voiu răsplăti vreodată aceste stampe, ce sunt cu drept cuvânt o comoară rarisimă.

Profit de aceste rânduri pentru a-ți face câteva observațiuni *privitor la procesul memorandiștilor români. Acest proces e o umbră, și când zic umbră, zic umbra dela umbră, căci în primul rând el umbrește tronul tău, iar în al doilea rând se resfrânge asupra țării mele. Fiind astăzi inofensiv din punct de vedere european, poate fi mâne o puternică amenințare pentru orice stat ce întrunește sub sceptrul său mai mult de o singură națiune.* Arhitectura podului dela Paris nu-i demnă nici pe jumătate de planul inițial. Contele C. îți va exprima amicitțiile mele și te rog să primești aci încredințarea sentimentului meu frățesc“.

Alexandru

Scrisoarea aceasta poate servi ca o complectare la istoria aceluia proces mârșav, care a indignat toată lumea civilizată, și din care se poate vedea nu numai josnicia sufletească a acelor care ne-au stăpânit până mai ieri, ci mai ales dârzenia de totdeauna a Românului în fața primejdilor ce amenință nu ființa lui, ci pe a neamului. (Ioan Vesa)

CRONICI

Preasf. Alex. Rusu sexagenar!

Toldeauna, bine dispus — nu odată, de bună seamă, numai ca să nu indis-pună și pe alții cu povara ce-l va fi apăsând și pe P. S. Sa, ca pe orice muritor, — și agil de parc'ar avea argint viu în vine; vorbind cu cel din față, ținând cu ochii și pe cel din stânga, dar fiind cu luare aminte și la ce spune cel din dreapta (și ești ispitit să crezi că prinde și cu ceafa), P. S. Alexandru Rusu face impresia că știe opri vremea în loc. De care lucru poate că unul sau altul nu se va bucura... Mai ales dacă-i de prin apropiere. Dar ce să-i faci? Numai: Qui procul a Jove, procul a fulmine!

Și cu toate acestea nici P. S. Sa nu-i vraciul care să poată porunci vremii: Stai locului, că doar atâtea mai am de îndeplinit! Dovadă e faptul că și catastrofa vieții P. S. Sale arată: 60 de ani împliniți. Eheul Fugaces labuntur anni! Bacalaureat la Blaj, studii universitare la facultatea teologică din Budapesta, și doctoratul tot acolo; apoi: profesură de dogmatică la teologie, și de religie la liceul de băieți; redactarea „Culturii Creștine” chiar dela începuturile sale; canonicie, rectorat seminarial, directorat la „Unirea”, fel de fel de însărcinări din încredințarea Mitropoliei, și atâtea ieșiri în cuprinsul arhidiecezei ca vestitor al cuvântului la sfinte misiuni populare; osteneli în cadrele Consiliului Dirigent; povara unei vlădicii încoțite din toate părțile înainte

de dictatul dela Viena, năpăstuită după aceea: Cum se înșiră toate, ca într'un caleidoscop vrăjit, și ce repede au trecut toate cele de până azi! Dar cât sbucium, câtă mistuire de forțe, câtă lăpădare de sine nu însemnează toate acestea! Și alte osteneli și înfăptuiri cari nici nu se pomenesc aici. De toate poartă însă seama Cel de sus, care binecuvântă orice gând bun, dă roadă strădaniilor neprecupețite, și întoarce în biruință chiar și neizbânzi momentane.

Cu trăsătura de temelie a P. S. Sale: acțiune conștientă, consecventă, energetică și netnfricată, fostul levit român dela universitatea din Budapesta, despre care, în decursul trecutului războiu mondial, unul din foștii săi profesori de teologie, pomenia cu patriotică indignare, că n'a învățat de fel să respecte pretențiile statului unitar maghiar ci, dimpotrivă, le nesocotește, tipărind sfidător pe „Cultura Creștină” Blaj și nu Balázsfalva, deși ar putea fi pus la punct de organele în drept, și încă de așa, încât să învețe minte și alții (simția că și „alții”, cari tocmai se aflau în fața lui, cugetau la fel cu cel probozit) — cu această trăsătură a dărzeniai demne, vlădicul Maramureșului va rămânea mereu ierarhul realizărilor pilduitoare ce nu se topesc cu ziua ce trece, ci stăruie, luminoasă, prin vremuri. — Maimarele Păstorilor păstreze-l în pace, întreg, sănătos, întru zile îndelungate drept îndreptând cuvântul adevăratului. Căci Doamne, multă lipsă are Neamul întreg de astfel de luminare! (n).

Ne-a părăsit un suflet bun

Ne gândim la P. S. *Mihaiu Robu*, episcopul latin al Iașilor. S'a stins departe de eparhia sa, în Bihorul care a trecut prin toți fiorii morții după sgduirile, prin cari a trecut și acel colț de pământ românesc după 23 August 1944, și unde se refugiasse vlădicul român Catolic din Capitala Moldovei.

P. S. *Mihaiu Robu* se trăgea din pătură de săteni moldoveni (era dela Săbăoani). Isprăvisc seminarul dela Iași și se hirotonise preot de enorie. Dar lipsuri de neamănat au făcut să fie o vreme profesor de teologie, și numai după aceea a putut fi ceea ce dorise: păstor sufletesc la sate. Slujba aceasta i-a plăcut mai mult ca orice alta. Nu i-se îngăduie însă să steie prea mult unde-l trăgea inima, pentrucă-l chemat de secretar vlădicesc. Și după aceea, fără cădelnițări, fără temeneli, și fără isbituri din coate, e ridicat la treapta de episcop eparhial. — Cel dintău episcop latin moldovean român după tată, după mamă, cum i-a plăcut să fie văzut și vestit totdeauna.

La unii: Honores mutant mores. La dănsul ba. Preotul *Mihaiu Robu* ajuns vlădică, a rămas ca și mai înainte: modest, muncitor, milostiv. N'a făcut sgomot sterp, numai să fie văzut și lăudat. Nu s'a ploconit pela ușile celor mari și tari. A încurajat și a susținut orice gând bun. De bunățatea lui poate că s'a abuzat unevori. Dănsul însă strămbătate n'a făcut nimănu. Socotindu-se a fi cel dintău paroh al eparhiei sale, a fost totdeauna cel dintău care a sărit într'ajutor, cu vorba și cu făpta, unde era nevoie. Când i-au îngăduit alte îndatoriri, a luat și peana și a făcut apostolle — simplu, dar cuminte și practic — și cu condeiul. (Are de ex., un manual de Istoria Bisericii, și o carte de rugăciuni: *Vie împărăția*

Ta!). Toată viața și-a cheltuit-o în slujba Bisericii și a sufletelor, făcând „diplomația” Domnului, nu a lumii.

Departee de a avea „gânduri rezervate” față cu uniții, a fost cu toată inima pentru cauza Bisericii Române Unite în Moldova. Catedrala sa a fost totdeauna deschisă pentru sfinte slujbe române unite, și casa sa așisdera pentru oamenii Bisericii noastre. — Drepte au fost gândurile ierarhului *Mihaiu Robu* (1884—1944). Cu dreptii să fie partea lui! (n.).

Un indemn și o întâmpinare

Locțiitorul scaunului patriarhal al Bisericii Ortodoxe Ruse de azi, *Alexie*, mitropolitul Leningradului și Novgorodului, curând după 23 August a. c., s'a îndreptat cu un indemn către *Fetele bisericesti și credincioșii Români* ortodocși. După ce mărturisește că Biserica ortodoxă rusă binecuvintează hotărțirea poporului român de a rupe legăturile de până aci cu Germania fascistă, ține să aștearnă pe hârtie și următoarele:

„Cu adâncă măhnire a văzut lumea ortodoxă că poporul român ortodox, în criminala alianță cu cei mai nelegiuți dușmani ai ortodoxiei, Nemții, cot la cot cu trupele de pradă hitleriene, a jefuit și pustiit orașele și satele noastre, a săvârșit neamăuzite orori și violențe, a ucis fără deosebire sute și mii de locuitori civili, bătrâni, femei și copii

Iar noi, Rușii, ne-am adus deosemena cu cutremurare aminte de ceea ce, precum se vede a-ți uitat voi, ne-am adus aminte că toate acestea le-ați făcut voi, voi a căror independență de stat și existență liberă ca popor au fost cucerite doar cu câteva decenii în urmă prin sângele vărsat de Ruși...” (*Telegraful Român*, Nr. 61 din 5 Octomvrie 1944).

Nu ne-am așteptat ca *Ierarhii Români* să stăruie asupra judecării I. P. S. *Alexie* cu privire la „cel mai

nelegiuți dușmani ai ortodoxiei" cari au fost, sunt și vor fi, Nemții protestanți. Asta pentru simplul motiv că vlădicile ortodoxe române, mai ales cele de dincoace de munți, își trimit pe capete, la facultăți germane protestante, seminaristii viitori profesori de teologie și chiar vlădici, întrucât rămân văduvi, ori se călugăresc fie și numai în preajma primirii tainei celei preatnalte. S'ar fi căzut însă să-l lămuriască pe ierarhul rus pravoslavnic asupra faptului istoric că războiul nostru pentru neatahnare s'a petrecut nu tocmai așa de demult, și sub ochii unei lumi întregi, care lume știe că în acel războiu, început de Ruși cu Turcii, oștirea română a fost aceea care a intrat în luptă alături de trupele țariste la chemarea chiar a Supremei Cărmuirii a Oștirii țariste — și încă stând nu numai trupele române, ci și cele ruse, sub comanda voevodului român Carol — ca să scape trupele țariste de înfrângere totală. Ceeace, cu ajutorul lui Dumnezeu, au și isbutit.

Episcopatul român ortodox ardelean trece însă și peste acest punct, amintind doar sălnicile calvinești din veac. XVII, și „ruptura” săvârșită în veac. XVIII între Români de împărăția Habsburgilor și de jezuiți (*Telegraful Român*, Nr. 70 din 17 X 44). Precum se vede, partea cea mai ușoară și fără primejdii și-au ales-o Preasfinții ierarhi români ortodocși ardeleni (șase la număr, și cu I. P. S. Nicolae al Sibiului în frunte, șapte). Calvinii fiind toți unguri, și acum sub tăvălug, n'au ce zice; Casa de Habsburg e amintire istorică, iar Jezuiții deocamdată ia-i de unde, nu-s. Așa că nu-i cine să riposteze. Și apoi și zilele sunt de atari, că puțină lume se oprește la vorbele aruncate în valtoarea clipel trecătoare ca să le culeagă și să le asemene cu altele spuse în alte vârtejuri ispititoare. — Pen-

tru așa ceva rămân răgazuri viitoare.

Pentru întregirea informației mai încreștăm că la acelaș îndemn al Înaltului Ierarh Alexei al Sovietelor o răspuns și Sanctitatea Sa Patriarhul *Nicodem* printr'o scrisoare dată și publicității (*Universul* o aducea cu cele mai mărunte litere ale atelierelor sale), în care I. P. S. Sa evoca, între altele, vremurile vechi când seminaristul român ortodox Nic. Munteanu, făcea școală de bogoslovie ru-sească la Kiev. Dar n'a pomenit de raporturile dintre bogoslovul de odinioară ajuns patriarh și cărmuirile românești recente de tot. (n).

Moartea lui Liviu Rebreanu

Vlăstarul pământului Cătanelor Negre a trecut în lumea lui Gh. Coșbuc celui de pe aceleași plaiuri. Însingurat, ca toate sufletele călăuzite de steaua unor idealuri în cari cred cu tărie nesdruncinată, el nu s'a îmbulzit la locurile de cinste deosebită. Vrednicile sale reale au fost însă atât din grăitoare, încât a trebuit să i-se spună: Urcă mai sus! Așa s'a făcut că, măcar că era unit, a intrat în rândurile academicienilor dela București. Rânduri ilustrate, tot în vremile din urmă, de o altă glorie a Părților Născădune și fiu al Bisericii noastre: regretatul Dr. Nic. Drăganu.

Pe tărful literar L. Rebreanu a lucrat mult dar — sub raportul lucrărilor — inegal. Nuvelist, dramaturg și romancier, culminează în cele două capodopere masive: *Ion*, și *Răscoala*, romane fără pereche în literatura română. Dar vor fi cetite încă multă vreme și romanele: „Pădurea Spânzuraților” (închinat fratelui său Emil, spânzurat de unguri în 1917), „Ciuleandra” și „Crăișorul”, precum și volumele de nuvele: „Golani”. „Îțic Ștrul dezertor”, „Mărturisiri” ș. a. La fel vor fi gustate și după trecerea în veșnicie a fostului Director

General al Teatrelor Române, pie-sele lui: „Cadrilul“, „Plicul“, „Apostolul“.

Faîma acestui scriitor român a trecut departe și înafară de hotarele României, fiindu-i traduse operele principale în mai multe limbi europene. Moartea ni-l răpește în puterea vârstei creatoare: n'avea nici 60 de ani. Și câte ar mai fi avut de spus acest creator taciturn, grav, zăvorât în sine și isbucnind, năvalnic, numai când e tulburat de oameni răi, din lumea rea, fără să-i fi provocat dânsul. — Ne fiind om în viață care să nu greșească pe unul sau pe altul din drumurile vieții — sunt și greșelile de bunăcredință, cum credem că a fost și filogermanismul vechiu și neafectat al acestui fost ofițer în armata austriacă — lui Liviu Rebreanu ierte-i Dumnezeu toate câte va fi greșit. Căci om a fost și el. Dar mare om, care lasă în urma sa și nepieritoare dăre de lumină. (n).

Demnitate creștină

Brutalitatea teutonică e cunoscută. Sensibilitatea franceză așisderea. Așa că nu-i greu de închipuit — barem aproximativ — tragedia Franței apucată sub călcăiu militar prusac protestant.

Preoțimea Catolică franceză a fost una cu mulțimea în suferință. Ierarhii au fost în fruntea păstorilor, îndemnându-i nu la filosofia capului plecat, care de sabie nu-i tăiat, ci la rezistență împotriva cutropitorului samavolnic. Faptul acesta îl relevă și păr. *M. Neamțu* dela „Renașterea“ olteană (Nr. 11—12 din 1944), carele, având în fața sa un număr din „Cahiers du Témoignage Chrétien“ (XVII, Déportation, Juillet 1943), reține câteva fapte în legătură cu atitudinile Bisericii Catolice Franceze pe vremea ocupației germane. E vorba de o publicație clandestină, menită

să pună stavilă propagandei lui La val și a tovarășilor săi, cari știm că se gudurau pe lângă Nemți și se străduiau să facă și poporul francez să le urmeze pilda. — Față cu această ținută slugarnică, iată ce lămuriri dă *Card. Liénart* unul mare număr de muncitori francezi, târîți la muncă în uzinele germane:

„...În aceste condițiuni cum să servim Franța? Care trebuie să fie atitudinea creștină? Nu pot lăsa aceste întrebări fără răspuns. A tăcea ar însemna să nu-mi îndeplinesc datoria mea de episcop...“

Pentru a rezolva bine problema patriotică și creștină înaintea căreia vă găsiți, fac apel la eroismul vostru. El singur vă va ridica la înălțimea împrejurărilor, sub nobila gândire a unei îndoite iubiri: iubirea Franței și iubirea lui Hristos. Nu spun că este o datorie de conștiință de a accepta serviciul obligator al lucrului. Nu, căci e vorba de cerințe care depășesc limita obligațiilor noastre adevărate. Ne putem țedei sustrage fără păcat“.

Purpurații orașelor rezidențiale Paris, Lille, Lyon, mângâind familiile greu încercate prin plecarea celor dragi lor să se macine în corvoade acasă la străinul ce le pângărise țara, țin să adauge: „Păstori de suflete, avem datoria de a veghea asupra sufletului lucrătorilor noștri. Părinți, soții, muncitorii înșiși, ne-au cerut cu insistență să le obținem întărirea și ajutorul spiritual al preoților francezi. De aceea n'am cruțat nici un demers pentru ca duhovnicii să fie autorizați a merge ca să-i însoțească. Până acum nu ne-a fost dată nicio satisfacție. Dar noi nu vom înceta să reclamăm un drept pe care-l socotim sfânt. Nu se poate într'adevăr refuza unor oameni care se găsesc pe un pământ strein ajutorul preoților din poporul lor și de limba lor“.

Slugărnicia nu-i cuminenie, nici

lașitatea creștinătate. Episcopatul Catolic francez evidențiază, în chip înălțător, cu pilda sa, acest adevăr, care-i acelaș pretutindenea, deși nu pretutindenea-i luat în seamă și urmat. (n).

Evreii pot răsufli ușurați

Prigoana, mai ales dacă nu-i îndreptățită de motive deplin dovedite, ori în ce chip s'ar manifesta, e ceva repugnantideii creștine. La noi, în răstimpul de stăpânire verde, pe lângă toată parada cu vorbe ce sunau creștinește, s'a mers cu necreștinătatea până acolo că s'a interzis oricărui jidov — pe simplul motiv că-i născut jidov — să poată îmbrățișa religia lui Hristos. Regimul actual a tras însă cu buretele peste o dispoziție ministerială din 1941 și, printr'un *Decret-Lege*, apărut și în *Monitorul Oficial* (Nr. 256 din 4 XI 44), precizează următoarele:

„Art. 44 din legea pentru regimul general al cultelor, din 22 Aprilie 1928, prevede că, oricine a împlinit 18 ani, poate trece dela un cult la altul, observând formele stabilite de această lege. Sub regimul anterior, din considerațiuni de ordin rasial, s'a interzis membrilor cultului mosaic să beneficieze de prevederile art. 44 din legea cultelor, împiedecându-se pe această cale trecerea lor la un alt cult creștin, sau la cultul mahomedan. Această stare de drept nu mai poate subzista în actualul regim constituțional, care a proclamat principiul libertății religioase”.

Printr'un alt *Decret-Lege*, recente de tot, au fost anulate măsurile legislative luate, fără destul temei juridic, împotriva Ovreilor. Primul articol al acestui decret-lege sună așa:

„Sunt și rămân abrogate, pe data publicării lor, toate măsurile legislative prin care s'au luat dispozițiuni

discriminatorii privitoare la Evrei. Prin efectul abrogării acestor legi, se anulează toate dispozițiunile juridice date pe baza lor de orice autorități publice, fie dispozițiuni generale, fie individuale, inclusiv cele cuprinse în hotărâri judecătorești. Deasemenea se anulează toate dispozițiunile discriminatorii luate fără bază legală împotriva evreilor de către autoritățile publice”.

Cârmuirea democrată se arată înțelegătoare și respectuoasă față de drepturile civile și personale ale tuturor cetățenilor. Inclusiv ale Evreilor. Le rămâne acum acestora datoria de a se arăta vrednici de ușurarea de mișcare ce li-se acordă în cadrele Statului Român constituțional prin noua-i legiure. (n).

Cuvânt răsplat

S'au spus multe în legătură cu *Actul dela 23 August 1944*, și se vor mai spune. Pentru că de ritori ocazionali nu ducem lipsă. Și nici în viteji ce s'arată după războiu nu suntem săraci. Cu toate acestea, oricine și orice va zice, pentru oamenii cu scaun la cap și nestăpâniți de patimă, cuvinte primite ca pornind din isvor curat și luminat vor fi cele rostite de d. *Iuliu Maniu* spre sfârșitul lui Octomvrie din acest an, cu prilejul unei grandioase adunări la „Aro” în Capitala Țării. Omul într'adevăr providențial pentru Neamul Românesc, la această răspântie a istoriei sale după ce lasă să înțeleagă toți ai noștri că „va trebui să suferim încă foarte mult”, în urma faptului că, vătămând simțul de onestitate și de grațitudine față de Națiunile Unite care ne-au ajutat, la vremea sa, să ne întregim hotarele, în dată ce aceste Națiuni au fost strimțorate, am făcut enorma greșală — sub o cârmuire păcătoasă — să sărim deadreptul în tabăra dușmanului. Fapt care ne-a declasat în opinia pu-

blică a popoarelor civilizate, și care trebuia reparat neapărat, cu orice risc. „Am reparat această greșală“ zice d. Iuliu Maniu, „și cu cât a fost riscul mai mare, cu atât este mai mare meritul nostru“. — Apoi a continuat:

„Dar, afară de aceasta, am mai câștigat un alt lucru, tot așa de important. Să nu ne pierdem privirile în direcții greșite; să constatăm că în momentul de față se duce o luptă uriașe între două concepții; că astăzi, războiul pe care l duc Națiunile Unite cu Germania, nu este un războiu ca alte războaie, pentru un petec de pământ, pentru un interes oarecare maritim, sau pentru un interes oarecare de colonii. Astăzi, războiul se duce pentru altceva cu mult mai important: se bat în cap două concepții fundamentale și elementare opuse. Astăzi, victoria Națiunilor Unite nu înseamnă o câștigare de pământ sau de avantaje trecătoare; este vorba că Națiunile Unite reprezintă ideea mare a umanității, ca fiecare să se poată dezvolta liber, să poată trăi în libertate, și să poată profesa credința sa, așa precum i-a dat-o Dumnezeu.

De cealaltă parte este direcțiunea opusă, a dictaturii, negarea contractului și convențiilor, negarea cuvântului dat, negarea tuturor intereselor care nu coincid cu interesele lor. Noi știm că Hitler a declarat în scris, în cartea sa, că nu respectă obligamentele și contractele, numai câtă vreme servesc interesele momentane ale poporului german!

[...] Am fost groznic atacat, persecutat și amenințat, înainte cu un deceniu, din partea unei formațiuni politice care nu mi se părea că este potrivită cu firea și factura neamului românesc. Legionarii au dus împotriva mea o luptă extraordinară. Pentruce? Pentrucă le-am spus: „Principiile național-socialiste din

Germania nu sunt o marfă de export; marfa aceasta nu este pentru noi, nu se potrivește cu climatul nostru. Această politică ar putea să fie bună — mie nu mi place, sunt împotriva ei — dar ar putea să fie bună la Germani, la noi însă nu este bună, să nu o urmați. Iar dacă o veți urma, veți găsi în noi pe cei mai hotărâți dușmani, nu numai adversari. Această politică duce la catastrofa neamului românesc, și vă prăpădește și pe voi, și eu nu vreau ca atâția tineri, cari pot face încă mult bine pentru națiune, să se prăpădească pentru o politică greșită“.

Am fost urmărit, persecutat. Dar eu am rămas, iar legionarismul s'a prăpădit, a dispărut, nu mai este.

Este într'adevăr pentru Neamul Românesc oarecum o ofensă când se afirmă că în sânul lui mai există germeni posibili de încolțire a fascismului și legionarismului. S'a terminat cu ei!

Am fost atacat atunci de ei. Astăzi sunt, nu atacat, dar oarecum atins, de o formațiune politică pe care eu o stimez foarte mult, și cu care chiar lucrez și vreau să lucrez cu tot dinadinsul și cu toată sinceritatea mea. Acestei direcțiuni politice eu nu-i pot răspunde altceva decât ceea ce am răspuns altădată legionarilor.

Socialismul, comunismul, sunt sentimentele, în unele părți grandios cristalizate, în alte părți încă tulburi, ale unor speculațiuni filosofice, care trebuiesc pricepute, trebuiesc studiate, înțelese. Ci noi, neamul românesc, nu avem acum vreme pentru așa ceva. Iar expunerile unor Domni Profesori, care astăzi spun una, mâine alta, care astăzi scriu una și mâine fac alta, nu ne pot lămuri...“.

Adevăruri mai, formulate scurt, limpede și lapidar. Mai mult: Se poate desprinde din ele și ceea ce ar mai fi de spus, dar deocamdată se amână (n).

Din lumea budhistă

Intre religiile pĂgăne un loc de frunte îl ocupă fără îndoială budhismul, nu numai pentru numărul mare de aderenți, răspândiți mai ales în Extremul Orient, cât și pentru superioritatea învățaturii sale față de celelalte. Intemeietorul acestei religii e Budha, care a trăit în veacul al VI-lea înainte de Hristos. Din viața sa, mai mult legendară decât reală, știm că Siddartha sau Sakja-Muni s'au născut din familie imperială în India, dar renunțând la tron fugе în pustie, unde prin meditații profunde și prin mortificări continue ajunge să afle înțelepciunea, devenind Budha, adevărat lăminat. Deși el însuș nu s'a considerat nici o dată ca o divinitate, ci s'a mulțumit să arate învățăceilor săi calea pentru a ajunge la fericire, la Nirvana, înfrânându-se și meditănd neîncetat, cu vremea el a fost divinizat, devenind nu modelul de imitat, ci Dumnezeu milostiv care răscumpără pe om. Deci nu mai e omul acela care se răscumpără cu puterile sale proprii, ci e Budha celce îl răscumpără. Astfel e budhismul din China, Coreea, Japonia și Indochina, numit budhism nordic, pe când budhismul sudic răspândit în Ceylon, Birmania, Siam, Cambodgia și Laos nu consideră pe Budha decât ca pe un maestru și model de urmat. (Vezi „L'attuale stato del mondo e la Chiesa, Roma 1935, pag. 75 și urm.).

În Tibet ca și în China de Nord și Mongolia, budhismul se mai numește și *lamaism*. În lamaism se crede că Budha se reîncarnează în urmașii săi considerați ca cele mai sacre zeități. Dintre aceste zeități cari înfrunchează pe Budha, cele mai cunoscute sunt Dalai Lama din Tibet și Panshen Lama în China. Toată greutatea zace în a afla persoana care după moartea unei „lămale” să-i ia locul.

Mai anii trecuți (în 1933) murind Dalai-Lama din Tibet, după îndelungate

cercețări învățații tibetani au aflat că spiritul defunctului, sau mai bine zis, spiritul lui Budha, s'ar fi reîncarnat într'un mic copilăș dintr'o localitate din Ciungchai. Urmașul al celui de al 13-lea Dalai-Lama, în vârstă de 5 ani, a fost dus cu mare alai la Lhassa în Tibet și încredințat spre educare celor mai învățați călugări tibetani. Zece profesori zi și noapte l-au învățat înțelepciunea ascunsă a cărților lor și după trei ani el a devenit mare învățat, geniu perfect, care uimește lumea cu cuvântările sale. Cel puțin așa spun unii călugări tibetani sosiți la Ciungking din Tibetul misterios. (ivo).

Călugări catolici la Academie

Academia Română are în șirul membrilor săi onorari trei călugări catolici. În 7 Iunie 1909, Andreiu Bărsceanu propune ca membru onorar pe *Abatele Zavoral I* „Avem onoarea de a propune alegerea de membru onorar al Academiei Române a P. S. Sale Părintelui abate Metodiu Zavoral. Părintele Zavoral e superiorul mănăstirii Premonstratensilor din Strahov, lângă Praga, e unul din preoții cei mai erudiți și mai cu vază a poporului cehoslovac. În acelaș timp, dănsul ca și de Dr. I. U. Jarnik, e unul din cunoscătorii cei mai adânci ai limbii noastre și un bun prieten al neamului din care facem parte. În cursul războiului din urmă părintele Zavoral, îndemnat de sentimentele sale filantropice, a deschis în mănăstirea condusă de dănsul un spital, în care a primit și a îngrijit rânduri — rânduri de ostași din fosta armată austro-ungară. Intre aceștia erau și numeroși români, cari nu se prea puteau înțelege cu persoanele ce-i îngrijeau. Bunul abate, voind să vină în ajutorul acestor ostași români, cu o hărnicie fără seamăn, se apucă de învățarea limbii noastre și în scurtă vreme, fiind și un adânc cunoscător al limbii latine, precum și al celorlalte limbi romanțe,

o deprinse pe deplin, încât de prezent o stăpânește întocmai ca compatrioții săi, dnii Jarnik, tatăl și fiul. Cu iubire în adevăr părintească dânsul îngrijește feciorii noștri depărtați așa de tare de vetrele părințești, îi mângăie în suferințele lor, le înlesni corespondența cu cei de acasă și cântă să-i facă a-și uita necazurile, cetindu-le și povestindu-le românește, în „Șezătorile românești de pe Muntele Sion din Praga” descrise așa de viu de I. U. Jarnik în broșura sa din 1915.

Mai mult decât atât. Dânsul aduse ca instructor în spitalul său pe tinărul scriitor Dr. Horia Petra-Petrescu și îngrijește ca, cei neștiutori de carte, să fie deprinși și cu scrisul și cetitul. Apoi în colaborare cu dl H. Petrescu, încercă a traduce lucrări literare din românește, în cehește și din cehește în românește. Din aceste lucrări s'a publicat în românește broșurii „Despre caritatea creștinească” (trei predici Sibiu, 1916) și s'a pregătit spre tipărire o colecție de povești cehe traduse românește. Părintele Zavoral e unul din acei bărbați prin cari se poate face legătura dela popor la popor, și prin alegerea dânsului de membru onorar al Academiei, credem că se vor întări și mai mult legăturile poporului nostru cu vrednicul popor cehoslovac”. Se purcede la vot, al cărui rezultat este următorul: votanți 20: voturi pentru 19, contra 1. Dl Președinte, anunțând rezultatul votului, proclamă membru onorar al Academiei Române pe părintele Metodiu Zavoral. (Analele Academiei Române — Seria II. Tomul XXXIX 1916—1919. Partea administrativă și debaterile p. 369—370).

Al doilea călugăr catolic ales la Academie e iezuit: *Hypolyte Delehaye*. A fost ales la Academia Română în 12 Iunie 1923.

Al treilea călugăr catolic ales membru onorific al Academiei e Vitalien Laurent călugăr asumaționit.

În ședința din 28 Maiu 1940 Dl N. Bănescu cetește propunerea următoare.

„Subsemnații propun ca membru de onoare pe rev. părinte *Vitalien Laurent*, Directorul Institutului francez de studii bizantine din București. Activitatea sa științifică atât de asiduă și multiplă, îmbrățișează domenii din trecutul istoric al poporului român. Institutul pe care-l conduce dă o prețioasă colaborare Institutului nostru românesc, iar vasta bibliotecă ce posedă e deschisă cercetătorilor noștri. Alegerea pe care avem onoarea a v'o propune, ar fi o recunoaștere a marilor sale însușiri de învâțat și a interesului pe care, în activitatea sa la Institut și la Societatea Numismatică română, ni-l arată”. N. Bănescu, Th. Cap.dan, Andrei Rădulescu, Șt. Ciobanu, G. I. Sisești, D. Caracostea, G. Spacu.

Procedându-se la votul cu bile, la despuicerea scrutinului se constată că Rev. Părinte Vitalien Laurent a intrunit 31 de voturi din 32 exprimate, 1 vot fiind contra.

Dl Președinte C. Rădulescu-Motru proclamă ales membru de onoare al Academiei Române pe Rev. Părinte Vitalien Laurent (Analele Academiei Române. Debaterile Tomului LX 1939 - 1940 p. 195).

În ședința din 2 Mai 1941 Dl C. Rădulescu-Motru spune printre altele: „La 1 Aprilie trecut s'a stins din viață la Bruxelles membrul nostru de onoare veneratul Părinte Hippolyte Delehaye în vârstă de 82 ani. Decedatul este autorul mai multor scrieri de arheologie de un deosebit interes pentru cunoașterea anticității creștine ale ținuturilor noastre de la Carpați și Prut. Cele mai cunoscute sunt: *Les legendes grecques des Saint militaires* (Paris, 1909); *Les passions des Martyrs et les genres litteraires* (Bruxelles, 1921). Scrierile lui luminează multe momente din istoria universală și chestiuni privitoare la istoria Românilor. Pentru distinsele sale merite științifice, și ca o recunoștință pentru caldă prietenie ce avea pentru țara noastră, Părintele Delehaye a fost ales membru de onoare al Academiei Române, în ședința dela 12 Iunie 1923. Am primit înștiințare despre moartea veneratului Părinte, de la Părinții și Frații Colegiului Saint-Michel din Bruxelles, cărora vom adresa condoleanțe noastre cele mai sincere”. (Analele Academiei Române. Debaterile. Tomul LXI. 1940—1941). (J. E. N.).

BIBLIOGRAFIE

NICOLAE COMȘA: Corespondența între Ion Micu-Moldovanu și Ion Bianu. Blaj 1943.

Pe orice cale se va apropia cineva de sufletul oamenilor într'adevăr mari, numai spre bine-i slujește. Și dacă respectivul împărtășește și pe alții de binele său, deosebită cinste i-se cuvine.

Iar păr. *Nic. Comșa*, profesorul blăjan, dând tiparului și, prin urmare, punând la îndemâna obștei, corespondența dintre *Ioan Micu-Moldovanu* și *Ion Bianu*, pomenitul lucru bun l-a făcut. Ba a făcut chiar mai mult decât atâta: prin temeinicul studiu ce premerge scrisului epistolar dintre cei doi academicieni (pag. 5—44), prezintă în lumină vie vremea și lumea de preocupări a celor doi, ușurând mult înțelegerea extrem de interesantei corespondențe ce urmează apoi (pag. 47—106).

Spicuim câteva crâmpeie caracteristice din epistolele lui *I. Bianu*. Scrie acesta, de ex., la 27 Martie — 8 Aprilie 1897: „Sunt român — cum mă știi, — sânt ardelean — sânt blăjan; am crescut în ideile dtale, și aici nu am avut decât ocaziune de a le pune neîncetat în lucrare pe diferite terene; mai mult chiar: spiritului și ideilor în cari m'ați crescut (dta mai mult decât toți)... le datoresc toată cariera făcută, toată dragostea care, în mod surprinzător, mi-s'a arătat aici de bărbați mari ca *Ion Ghica*, *Kogălniceanu*, *Sturza*”. (pag. 64).

Ne putem închipui bucuria marinosului canonic blăjan căruia îi scrie ea mai sus un fost băiat de casă al său, și elev al școalelor dela Blajul hulit și

atunci ca acum, chiar de unii cari și ei au stat în băncile școalelor de aici. Sunt însă atât de deosebite firile și sufletele! — Pentru adevărul înălțător, revelat de ele, mai reținem și rândurile de mai la vale, din scrisoarea aceluiași *I. Bianu* (București, 31 Decembrie 1910): — „Văzând, de 34 de ani, cum trăește lumea de aici, mă întreb: cum puteai să dai copiilor altora atâta din puținul cât avezi??! Înțeleg că ne socoteai pe toți fiii aceleași mame — nația noastră și împărțeau cu noi bucățelele dtale ca cu nește frați mai mici. Deaici se ridică vie și puternică conștiința datoriei să facem și noi cât mai mult pentru vindecarea durerilor multe ale acestei mame comune: apoi vine durerea amară și infundată când vezi câte năpârci se încălzesc la sânul acestei mame și-ți contestă ție dreptul de fiu devotat; când vezi cum frați buni sunt rățaciți de intrigi, de ambițiile vanitoșilor și de poftele nesățuraților și lacomilor; când vezi cum îi înșală creșterii de leacuri și îi folosesc pentru danșii. Amarul și durerea se potolesc apoi iar, când gândul se întoarce la măsuța cea mică, la care doi copii pe lângă dta se hrăneau din porția adusă dela Seminar!! Zici atunci: Doamne, nu ne da nouă după slăbiciunile și după prostia noastră că ne ia dracu!! Credința se întărește din gândul la devotamentul dtale pentru toți”.

Dumitru Neda

N. BRÎNZEU: Sămănătorul Vol. II. (Omiletica Modernă)
Lugoj 1943.

Păr. N. Brânzeu, cunoscutul scriitor bisericesc, ne dă un tratat complet de Teologie Practică. A publicat Hodegetica (Păstorul și turma) și Catehetica, iar acum de curând a scos Ritorica sacră, pe care o intitulează: Omiletică modernă. Ne va da și un tratat de Liturgică, cu care se va încheia seria de manuale a tratatului de teologie practică

S'a hotărât de mai multe ori publicarea tratatelor de teologie în românește, spre a servi ca manuale studenților. În vederea realizării acestui deziderat, ilustrul autor a adus și aduce contribuțiuni foarte importante, cari nu pot fi pomenite decât cu stimă.

Omiletica modernă, apărută recent, a fost bine primită în cercurile teologale, fiind scrisă cu multă claritate și erudiție. Incepe cu prezentarea ratoricelei în general și a legilor ei

fundamentale. Primul tratat de ratorică a fost scris de Aristotel. În creștinism s'a dezvoltat în mod deosebit ratorica sacră. Tratatul nostru prezintă și evoluția oratoriei creștine, reliefaând figurile de predicatori. Se ocupă în special de istoria predicării la Români. Dă și o bibliografie a cărților de predici românești, atât cele scrise de autori uniți, cât și cele scrise de autori neuniți

Cartea abundă în sfaturi practice și în exemple foarte utile pentru predicatori și pentru alcătuirea oricărui fel de cuvântări religioase. Erudiția se îmbină în chip fericit cu practica pastorală. Pentru care motiv credem că această lucrare de mare valoare va fi citită și recitită, meditată și trecută în practica amvonului de cei ce se ostenesc în via Domnului săvârșind apostolatul vestirii cuvântului.

Iosif E. Naghiu

I. AGĂRBICEANU: Fața de lumină a creștinismului. Blaj, 1941. Pagini: 164 (Format 8° mare). Prețul: 100 Lei.

Cetitorii „Culturii Creștine” cunosc toate cele douzeci și șapte meditații cari au fost retipărite din revistă și scoase în volumul de care ne ocupăm acum. Știm că erau așteptate cu drag și cetite cu deosebită plăcere și luare aminte.

De care lucru nu ne-am mirat câtuși de puțin. Păr. Agărbiceanu, ca slujitor al altarului, și ca păstor sufletesc, a trăit el însuși adevărurile mari ale credinței și a avut nenumărate prilejuri să privească și în sufletele altora. Ani îndelungați de meditare asupra adevărilor învățate la înaltă școală de preoție, și experimentate după aceea în lupta vieții pentru propășirea proprie într'ale spiritului, și osteneala întru a călăuzi și pe alții să urce spre culmi

duhovnicești, l-au făcut să pătrundă adânc în taina unei trăiri sănătoase în lumina unui creștinism pe puterea tuturor celor de bună credință și bună voință din lumea celor mulți, nu a excepționalilor.

Dușman al exagerărilor cari se știu ascunde după tălcuiri forțate și nepotrivit aplicate — fariseismul n'a pierit odată cu fariseii de pe vremea Domnului Hristos — Sf. Sa lămurește că-i greșită învățătura care prezintă creștinismul ca dușman vieții pământene, simțurilor și înzestrării noastre spirituale. Sf. Sa susține marele adevăr că: „Revelația nu oprește nici un bine, nici o fericire din lume, ci ne pune în pază față de rău. Și răul e unul singur: păcatul. Trecerea peste marginile legii

etice, naturale, ca și revelate. Și aceasta și în viața materiei și a duhului, și în trup, și în suflet. (Meditația: Harfa simfuriilor. Pag. 97).

A fost un gând fericit inspirat acela de a scoate în volum meditațiile p. I. Agârbiceanu. Așa, iubitorii de înălțătoare lectură spirituală de care-i împărtășește unul din cei mai distinși oameni ai condeului de azi, care — și asta trebuie accentuat în chip special — graiește din prisosința inimii, și ca

unul care are toate îndrituirile să fie apostol al binelui și frumosului creștin, vor avea în această lucrare o călăuză ce le va însenina zările și le va lumina pașii pe calea vieții. — Greșelile de tipar strecurate pe ici, pe colo — de altfel ușor de îndreptat — nu sunt ale bunului, blândului și cucernicului îndrumător luminat în cele ale spiritului care este Părintele Ion Agârbiceanu.

Dumitru Neda

Dr. TEODOR BODOGAE: Despre cunoștințele teologice ale preoților români de acum 200 de ani (Semnificația unui manuscris). Sibiu 1944.

Prof. de teologie dela Sibiu, p. Dr. T. Bodogae, apucând la un manuscris vechiu și, probabil, socotind că-i bun prile de a isbi nițel în Biserica „uniată“, în oamenii ei și, mai ales, în bisericiile blăjeni de altădată (ca să „înțeleagă“ și cei de acum), a transcris hârtia bătrână, i-a pus note explicative, i-a dat și un studiu introductiv, și a slobozit-o 'n lume.

Manuscrisul din chestie vrea să fie replica la *Floarea Adevăruului*, alcătuită la Blaj de călugării lui Petru P. Aron, din îndemnul și la „porunca păcii care tare s'au răcit între fiii și frații bisericii noastre aici în Ardeal“. Spre care scop dânsii, nimic din al lor dând și „numai sfintele învățături, precum în cărțile noastre le vom afla neschimbate, înfraceastă cârtică adunându-le și ca într'o oglindă iubitorul de spăsenie cetitor văzându-le, să cunoască mai clar învățătura sfinților Părinți“, s'au îndreptat cu alcătuirea lor demnă și ținută mereu la civilizată și creștinească înălțime, către tot sufletul românesc iubitor de adevăr. Ca să li să răspundă în forma care la cunoștința lor n'a ajuns (căci, sigur, o întâmpinau după cuviință), și pe care o poate vedea acum ori cine.

Această facere a vreunui călugăr din preajma vlădicului Grigore al Râmni-

cului, ori poate chiar a lui însuși, (p. Bodogae crede că „facerea“ din chestie a început să se scrie încă în cursul a. 1750) vede în lucrarea călugărilor blăjeni, lăudată de somități teologice apusene, nici mai mult nici mai puțin decât „o teacă de minciuni“ pe care cetindu-o se miră de ea ca „de o joacă copilărească și trufie filosofească“. (Predoslovie). După fel de fel de amabilități pravos'avnice („tulburători“, „spărgători de haina lui Hristos“, „pui de năpârce“, „sămănători de neghină“), și după ce le spune ieromonahilor blăjeni că ceceae au izvodit ei de curând nu-i altceva decât „fățîșată minciună și necunoștința Scripturilor“ și că legea lor („unația“) e „foarte făr' de cale și făr' de nici un cap și socoteală, ci aievea minciună filosofească“, le servește cu drăgălășenia și „înțelepciunea“ tipic kerularian — bizantină, pe care au purtat-o mereu și pretutindenea, și alții dintre propovăduitorii neunirii:

„Iară când veți fi adevărați uniți cu Apusenii, trebuie să nu poziți cele 4 posturi de peste an și Miercurile și Vinerile, ci să poziți Sâmbăta ca Ovreei, după legea jidovească, (așa) ca ei. Și să faceți liturgia cu azimă nesărată și să mâncați sugrumat și broaște făstoasă și de celelalte. Și să faceți pâine în albia unde spălați și cămășile și să spă-

lași păharele și blidele în vasul cu apă de unde beau câinii. Și când veți boțea pruncii, să le băgați scuipit în gură în loc de cuminicătură și când vă veți însura, să vă cununați cu rudenii, să se cunune tatăl cu fie-și și frate cu soru-și, (cu un cuvânt) să vă fie toate slobode. Și încă mai sânt și altele până la 72 din aceste deosebiri, ci pentru mulțimea vorbei le lăsăm. — Și fiind așa, atunci veți fi uniți adevărați"... (pag. 12).

Și ca să deie de tot gata „vipărale pline de otravă" (cum gratificase cu ceva mai înainte pe „uniatul" închipuit cu care se războia autorul acestei ticluiri) îi trîntește în cap riposta: „Apostolul) zice: „Câți în Hristos v'ați boțezat, în Hristos v'ați îmbrăcat". (Gal. III, 27), iară nu zice: Câți v'ați uniat, în Hristos v'ați îmbrăcat! ...Vedeți-vă isprava?" (pag. 13). ...„Uniților, orbilor) au nu cunoașteți că ați rătăcit?" (pg. 18)

Având în vedere vemile și împrejurările între cari se scrie așa fel, precum și duhul în care a fost judecată Sf. Unire de bisericanii fanarioți cari erau dascălii neuniților noștri de dincolo, nu ne mirăm de grațiosități ca cele spicuite mai sus în fuga condeiului. Și dacă mai ținem seama de faptul că ticluitoriul acestei întâmpinări la o lucrare irenică și demnă, ca *Floarea Adevărului* dela Blaj, se „produce" într'o lume unde și luminile sunt întunec (← Grigore al Râmnicului, ori omul său,

crede că-i poate lua peste picior pe ieromonahii dela Blaj, aruncându-le în față ocară care cade, cumplită, asupra preoțimei române ortodoxe dela 1750: „Ci voi, pă semne, sunteți ca popii noștri cei dela țară, că ei nice înțeleg românește ce cetesc, dară (mi-te) încă sârbește?", (pag 44—45), înțelegem totul.

Cetind astăzi o lucrare ca cea dată tiparului de sibieni, omul înțelege multe din sbuciumatul trecut al Sf. Uniri și prinde și fălcul isbânzilor călugărului sârb Sarai ori Sofronie dela Cioara și a celorlalți ca ei. Rostul prezentei tipărituri pare însă a fi cel înșinat de fostul elev al școlilor lui Petru P. Aron, acum dascăl de popie în Sibiu, să facă adecă, dovada că idealul preoțimei unite din prima jumătate a veac. XVIII, nu putea fi altul decât proselitism pe linia politicei austriece (pag. XLII), fiindcă acesta ar fi fost idealul școlilor în cari se pregăteau tinerii clerici uniți pe atunci.

— Mare mirare că păr. profesor Bodo-gae nu scoate pe Inoc. Micu-Klein, (bogoslav de Tyrnavia), pe Samuil Micu, Șincai, Petru Maior, Budai-Deleanu și pe toți dascălii Blajului, ca și pe toți Ierarhii și bisericanii uniți cu înalte studii teologice, drept apostoli neodihniți ai politicei austriece. „Ce nu se poate la noi, mai ales când e vorba de „uniati"!)

Dumitru Neda

